



ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Π.Μ.Σ.: Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Περιφερειακή Ανάπτυξη
Κατεύθυνση: Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Διοίκηση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Δημοσιονομικά ελλείμματα και Δημόσιο χρέος στην
Ελλάδα από την ένταξη στην Ευρωζώνη μέχρι την
έξοδο από την αυστηρή επιτήρηση. Οι επιπτώσεις
στην ελληνική οικονομία.**

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΔ. ΚΑΚΟΥΛΑΚΗΣ

AM 0821M001

Επιτροπή: Γ. Σιουρούνης
Σ. Ντεγιαννάκης
Α. Χριστοφόρου

Επιβλέπων Καθηγητής, Γρηγόρης Σιουρούνης

Ιανουάριος 2023

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	3
1. Εισαγωγή.....	4
2. Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο και ο μηχανισμός ένταξης της Ελλάδας στην ONE.....	5
2.1. Οι κανόνες και ο μηχανισμός ένταξης στην ONE.....	5
2.2. Η ελληνική οικονομία μέχρι την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη.....	7
2.3. Ο Δημοσιονομικός τομέας και οι (ελληνικές) παθογένειες του.....	12
3. Δημοσιονομικά ελλείμματα και Δημόσιο χρέος.....	16
3.1. Η μακροοικονομική κατάσταση της χώρας από την ένταξη στην Ευρωζώνη μέχρι την έλευση της κρίσης.....	16
3.2. Δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ευρωζώνη και στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου.....	23
3.3. Ελλάδα: Η χώρα των Μνημονίων και της Επιτήρησης.....	27
3.4. Διαπιστώσεις.....	33
4. Αντί συμπερασμάτων. Η ελληνική οικονομία μετά την έξοδο από την επιτήρηση.....	39
Παράρτημα Διαγραμμάτων και Πινάκων	46
Βιβλιογραφία -Πηγές.....	61

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζονται το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα. Η έρευνα χωρίζεται σε δύο μεγάλες περιόδους. Στην πρώτη περίοδο εξετάζονται οι βασικοί οικονομικοί δείκτες αλλά και το δημοσιονομικό περιβάλλον της χώρας από το 1980 έως και την έναρξη της ελληνικής κρίσης. Στη δεύτερη περίοδο εξετάζονται οι βασικοί δείκτες και το εν γένει δημοσιονομικό περιβάλλον από την είσοδο στα Προγράμματα Προσαρμογής (Μνημόνια) έως και την έξοδο από τη δημοσιονομική επιτήρηση.

Στον πυρήνα αυτών των δύο περιόδων αναλύονται το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, οι αιτίες που τα δημιούργησαν και τα συντήρησαν και πόσο αυτοί οι δύο βασικοί δείκτες επηρέασαν την πορεία της χώρας και συνετέλεσαν στην ελληνική οικονομική κρίση του 2010. Ιδιαίτερη παρουσίαση γίνεται για την πορεία του ελλείμματος και του χρέους κατά τη διάρκεια της δημοσιονομικής επιτήρησης της χώρας και της εφαρμογής των τριών Προγραμμάτων Προσαρμογής καθώς και οι επιπτώσεις των Προγραμμάτων αυτών τόσο στο έλλειμα όσο και στο χρέος.

Λήμματα: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, Δημόσιο χρέος, Δημόσια ελλείμματα, Ελλείμματα Γενικής Κυβέρνησης, Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης, Ισοζύγιο Πληρωμών, Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης, Πρόγραμμα Προσαρμογής, Μνημόνιο

Η παρούσα αποτελεί πρωτότυπη μελέτη, τεκμηριωμένη στις αναγραφόμενες πηγές.

1. Εισαγωγή

Ήταν το κοντινό 2010 όταν η ελληνική κοινωνία ξύπνησε από τον λήθαργο της επίπλαστης ευημερίας που είχε δημιουργηθεί από την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη το 2001 και την περίοδο μίας δεκαετίας υπερκατανάλωσης και αλόγιστων δαπανών τόσο από πλευράς του δημόσιου τομέα, όσο και από πλευράς του ιδιωτικού τομέα και των καταναλωτών. Σπατάλη, που εν μέρει έφεραν τα χαμηλότοκα και ευχερώς διαθέσιμα δάνεια της ζώνης του ευρώ και η νομισματική και συναλλαγματική ασφάλεια που (φαινόταν να) παρείχε η Ευρωζώνη. Το ξύπνημα δεν ήταν ήπιο, αλλά εφιαλτικό. Γέννησε πολιτική αναταραχή, πλατείες γεμάτη οργή και τρία Μνημόνια που υποχρεώθηκαν οι Έλληνες να σηκώσουν (και συνεχίζουν να σηκώνουν) στις πλάτες τους ως σύγχρονοι Σίσυφοι.

Στη διεθνή και ελληνική αρθρογραφία υπήρξε παράλληλα ένας έντονος διάλογος για τα αίτια της ελληνικής κρίσης. Είχε ως αίτιο την κρίση των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ και τα τοξικά σύνθετα ομόλογα που είχαν στο χαρτοφυλάκιο τους οι περισσότερες τράπεζες παγκοσμίως; Ήταν μία κρίση χρέους; Ή μήπως μία κρίση που γέννησαν τα διαχρονικά μεγάλα ελλείμματα του ελληνικού δημοσίου; Ήταν, εν τέλει, μήπως, κρίση της δομής της Ευρωζώνης και του ευρώ;

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η ανάλυση των δημόσιων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους και πόσο αυτά επέφεραν ή συνετέλεσαν στην ελληνική κρίση που έφερε τη χώρα μισό βήμα πριν την (επίσημη) χρεωκοπία.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μία συνοπτική παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου της ONE, ενώ παρουσιάζεται η ελληνική οικονομία προ της ένταξης της στην Ευρωζώνη καθώς και η δομή και λειτουργία του δημοσιονομικού τομέα στη χώρα. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση των βασικών οικονομικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας και κυρίως των ελλειμμάτων και του χρέους σε σύγκριση και με τις χώρες της Ευρωζώνης. Στα δύο πρώτα κεφάλαια εξετάζονται δύο μεγάλες χρονικές περίοδοι. Στο πρώτο κεφάλαιο η ανάλυση αφορά κυρίως μία μακρά περίοδο από το 1980 έως και το 2010. Στο δεύτερο κεφάλαιο η περίοδος αφορά την επόμενη δεκαετία από το 2010 έως το 2020, με ορόσημο την έξοδο από την αυστηρή επιτήρηση τον Αύγουστο 2018. Και για τις δύο περιόδους στην ανάλυση μας χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς δεδομένα από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ), την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (EUROSTAT), τα

οικονομικά δελτία, τις μελέτες και εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, τις μελέτες του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), τις εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, του Υπουργείου Οικονομικών, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (International Monetary Fund - IMF), τη βάση δεδομένων AMECO αλλά και τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται επίσης εκτενής αναφορά στην πορεία των τριών Προγραμμάτων Προσαρμογής και αναλύονται τα μακροοικονομικά δεδομένα από την εφαρμογή τους και τα αποτελέσματα που επέφεραν στους βασικούς οικονομικούς δείκτες της χώρας, ιδίως αναφορικά με το έλλειμμα και το χρέος.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο τίθεται η σύνοψη των οικονομικών αποτελεσμάτων από την περίοδο της κρίσης και της δημοσιονομικής επιτήρησης της χώρας και τα συγκριτικά συμπεράσματα σχετικά με την οικονομική κατάσταση προ και μετά κρίσης.

2. Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο και ο μηχανισμός ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ

2.1. Οι κανόνες και ο μηχανισμός ένταξης στην ΟΝΕ

Η ιδέα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης ήταν ριζωμένη στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήδη από το 1970 όταν ο Πρωθυπουργός του Λουξεμβούργου Pierre Werner παρουσίασε στην Κοινότητα έκθεση για την οικονομική και νομισματική ένωση των κρατών μελών, ενώ το 1988 με την έκθεση Delors, προέδρου της Επιτροπής, προτάθηκε η πλήρης απελευθέρωση στην κίνηση των κεφαλαίων αλλά και το ενδεχόμενο αντικατάστασης των εθνικών νομισμάτων από ένα ευρωπαϊκό νόμισμα. Έκθεση που έγινε δεκτή από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης στις 26/27 Ιουνίου 1989 (Κοτσίρης, 2012, Μπάμπας, 2018). Η θεσμική ίδρυση της ΟΝΕ εισήχθη με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ¹ που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Η διαδικασία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης εξελίχθηκε σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση, ήδη από την υιοθέτηση της έκθεσης Delors, διήρκεσε από 1.7.1990 έως 31.12.1993 και είχε ως στόχο την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και την κατάργηση όλων των εμποδίων στην κίνηση τους (Οδηγία 88/361/ΕΟΚ). Η δεύτερη φάση που ξεκίνησε με την ισχύ της Συνθήκης του Μάαστριχτ

¹ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ αποτελεί τη Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ τροποποίησε και τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΣυνθΕΟΚ), πλέον Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ)

δηήκεσε από 1.1.1994 έως 1.1.1999 και είχε σκοπό την ολοκλήρωση της νομισματικής ένωσης με τη δημιουργία της ΟΝΕ. Στη φάση αυτή ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (ΕΝΙ) με σκοπό κυρίως την προετοιμασία και ολοκλήρωση του τρίτου σταδίου της ΟΝΕ. Στη δεύτερη φάση περιλαμβάνεται χρονικά το πρώτο στάδιο ολοκλήρωσης, στο οποίο εντάσσονται τα τέσσερα κριτήρια που πρέπει να πληρούν τα κράτη μέλη ώστε να ενταχθούν στην ΟΝΕ. Δηλαδή, α) ο πληθωρισμός του κράτους μέλους δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τον ρυθμό πληθωρισμού των τριών κρατών με τις καλύτερες επιδόσεις κατά περισσότερο από 1,5 ποσοστιαία μονάδα, β) το ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα του κράτους δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 3% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) και το συνολικό δημόσιο χρέος δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ, γ) το μακροπρόθεσμο επιτόκιο του κράτους δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το αντίστοιχο επιτόκιο των τριών κρατών με τις καλύτερες επιδόσεις κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες στη διάρκεια περιόδου παρατήρησης ενός έτους και τέλος δ) τήρηση των κοινοτικών περιθωρίων διακύμανσης που προβλέπονται από τον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος, χωρίς υποτίμηση. Τα άλλα δύο στάδια ολοκλήρωσης της ΟΝΕ εισήχθησαν στην τρίτη φάση από 1.1.1999 έως 1.7.2002, όπου στο δεύτερο στάδιο (1.1.1999 έως 1.1.2002) καθορίστηκαν αμετάκλητα οι ισοτιμίες των εθνικών νομισμάτων προς το ευρώ καθώς και η συναλλαγματική πολιτική του ευρώ. Στο τρίτο στάδιο (1.1.2002 έως 1.7.2002) τέθηκαν σε κυκλοφορία τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα του ευρώ, αποσύρθηκαν τα εθνικά νομίσματα, προσαρμόστηκαν οι διοικητικές υπηρεσίες και οι νομικές υποχρεώσεις με αναφορά στο ευρώ (Κοτσίρης, 2012, Μπάρμπας, 2018).

Τόσο η δομή, όσο και ο μηχανισμός είχαν ως βασικό κανόνα την αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία, ώστε να διατηρούνται σταθερές οι τιμές και να μην παράγονται ελλείμματα για να μην κινδυνεύει το οικοδόμημα του ενιαίου νομίσματος. Ο κανόνας αυτός εκφράστηκε ρητά στο άρθρο 125 της ΣΛΕΕ² με τη «ρήτρα μη διάσωσης» (“no ball out clause”) όπου θεσπίστηκε το «ανεύθυνο» της ΕΕ και των κρατών μελών της έναντι των οικονομικών υποχρεώσεων κράτους μέλους (Σκουρής,

² Η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αποτέλεσμα της Συνθήκης της Λισαβώνας όπου, εκτός άλλων, μετονόμασε τη ΣΕΕ (όπως ίσχυε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ) σε ΣΛΕΕ. Υπογράφηκε στις 13.12.2007 και τέθηκε σε ισχύ στις 1.12.2009

2020). Παρακάτω θα αναφερθούμε συνοπτικά στον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ «προσπέρασε» τον απαγορευτικό κανόνα της Συνθήκης, στην περίπτωση της Ελλάδας.

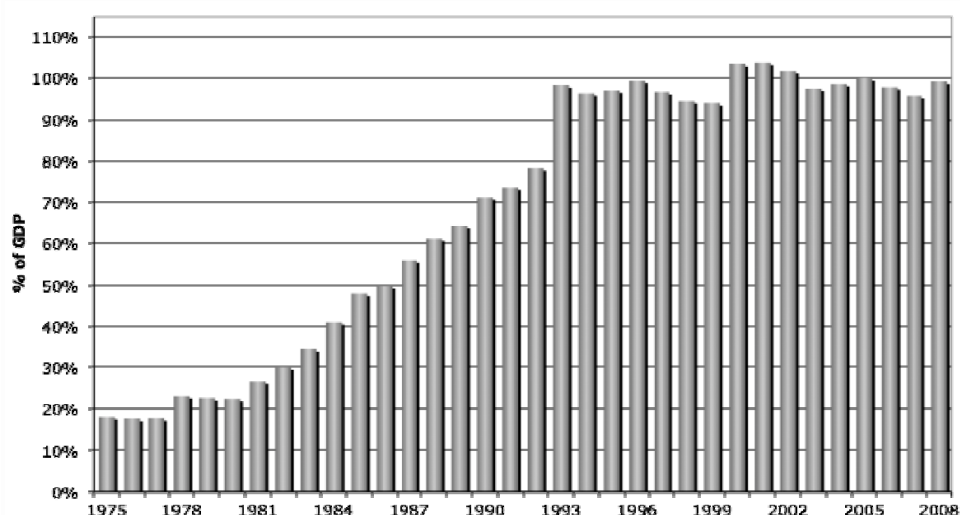
2.2. Η ελληνική οικονομία μέχρι την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη

Θα ήταν απρόσφορο να συνοψιστούν η πορεία και τα αποτελέσματα των δημοσιονομικών και της ελληνικής οικονομίας σε μία ή δύο δεκαετίες προ της εντάξεως της χώρας στην Ευρωζώνη. Οι δομικές παθογένειες του ελληνικού κράτους υπάρχουν από τη γένεση του, αμέσως μετά την ελληνική επανάσταση, γι αυτό άλλωστε το κράτος ανέστειλε τέσσερις φορές την πληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων του, με ισάριθμες πτωχεύσεις (Kashyap, 2015), με πιο γνωστή αυτή της περιόδου του Χαρίλαου Τρικούπη, όπου η Ελλάδα τέθηκε σε καθεστώς κηδεμονίας από τους διεθνείς πιστωτές. Αν και για την πρώτη περίοδο λειτουργίας του νεοσύστατου κράτους ο υπέρογκος εξωτερικός δανεισμός και το αντίστοιχα μεγάλο δημόσιο χρέος αφορούσε κυρίως τις αυξημένες ανάγκες της ελληνικής επανάστασης και εν συνεχεία του νεοσύστατου κράτους και την έλλειψη επαρκούς φορολογητέας ύλης και παραγωγικής δυνατότητας, στον 20^ο αιώνα οι διαχρονικές παθογένειες και στρεβλώσεις του δημόσιου τομέα, η έλλειψη αποτελεσματικής λειτουργίας των θεσμών και των κρατικών δομών σε συνάρτηση με τις λανθασμένες πολιτικές οδήγησαν στη διαχρονική ελλειμματικότητα του κρατικού προϋπολογισμού, στη συστηματική αδυναμία δημιουργίας ενός δίκαιου και ικανού φορολογικού συστήματος και στην αναποτελεσματικότητα και αστοχία των δημόσιων δαπανών (Βαβούρας, 1991, Αργείτης κ.α., 2011, Akram κ.α., 2011).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ειδικότερα από τη δεκαετία του '50 μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '80, το δημόσιο χρέος μειώθηκε, παραμένοντας κάτω από το 40% του ΑΕΠ (Ζουμπουλάκης, 2014, Novak, 2012), ενώ αντίστοιχα και τα δημόσια ελλείμματα είχαν διατηρηθεί σε χαμηλά επίπεδα (Μπάρμπας, 2018). Μεταξύ 1954 και 1973 ο ρυθμός ανάπτυξης της Ελλάδας ήταν της τάξης του 7% ετησίως. Ο ρυθμός αυτός ήταν κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερος από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης της περιοχής του ΟΟΣΑ. Η οικονομική ανάπτυξη άρχισε να επιβραδύνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1970, έπεσε σχεδόν στο μηδέν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε να ανακάμπτει. Μεταξύ 1974 και 1993 ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης ήταν μόνο 2% ετησίως, ενώ από το 1997 διπλασιάστηκε σε περίπου 4% (Alogoskoufis, 2012).

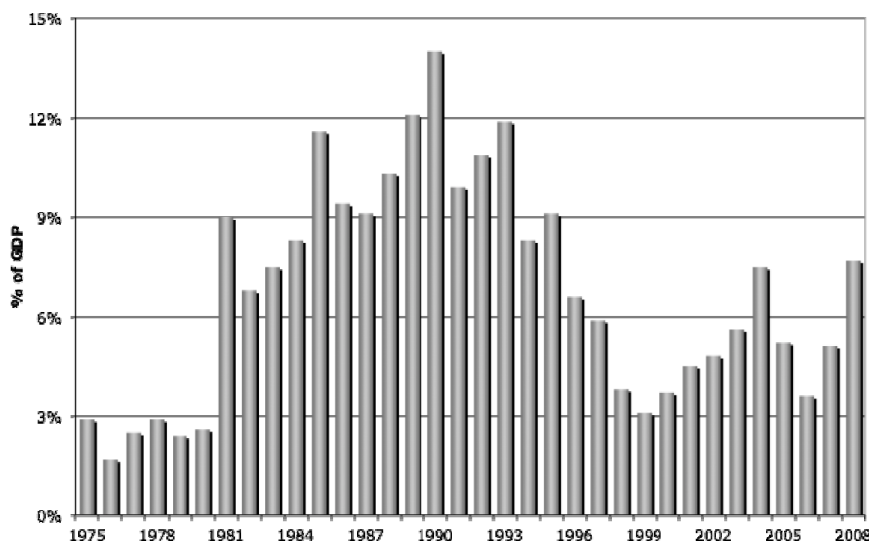
Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 τα ελλείμματα άρχισαν να αυξάνονται με ραγδαίο ρυθμό, ώστε το δημόσιο έλλειμμα που το 1980 βρισκόταν στο 4,6% του ΑΕΠ, το 1988 να φθάσει στο 12,1% του ΑΕΠ. Μεγάλο ρόλο στην αύξηση του ελλείμματος εκείνης της εποχής διαδραμάτισαν η σημαντική αύξηση των κοινωνικών δαπανών αλλά και η κρίση του πετρελαίου της περιόδου 1980-1981 και του στασιμοπληθωρισμού (Λαμπρινίδης, 2008, Αλεξάκης, 1994). Η δυναμική του δημόσιου χρέους με τη σταθερά ανοδική αύξηση των ελλειμμάτων είχε στη νεότερη ιστορία ως χρονικό ορόσημο το έτος 1979, όπου αφενός η τότε κυβέρνηση προχώρησε σε αυξήσεις μισθών λόγω της καθήλωσης τους καθόλη τη διάρκεια της δικτατορίας και αφετέρου η σοσιαλιστική πολιτική που ακολουθήθηκε την πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ, η οποία στόχευε αφενός στην ανακατανομή του πλούτου στις κοινωνικές τάξεις που ήταν καθηλωμένες οικονομικά μετά τον εμφύλιο πόλεμο, αφετέρου στην ανάγκη κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και στην αύξηση του κράτους πρόνοιας που υστερούσαν σε σύγκριση με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης (Karagiannis & Kondreas 2012, Λώλος, 2011). Υπό αυτές τις συνθήκες, το δημόσιο χρέος από 20% του ΑΕΠ αρχές της δεκαετίας του '80 ανήλθε στο 100% του ΑΕΠ αρχές δεκαετίας του '90, ενώ μεγάλο μέρος το χρέους αποκρύφθηκε και τελικώς συμπεριλήφθηκε στα επίσημα στοιχεία το 1993 (Alogoskoufis, 2012). Στο Διάγραμμα 1 διακρίνεται η αύξηση του ελληνικού δημοσίου χρέους σε ποσοστό του ΑΕΠ από το 1975 έως και το 2008. Από το 18% περίπου του ΑΕΠ το 1975, διπλασιάστηκε στο 41% το 1984, φθάνοντας στο 78% του ΑΕΠ το 1992, εκτινασσόμενο στο 98% το 1993. Στο Διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η αύξηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης σε ποσοστό του ΑΕΠ. Προκύπτει η ραγδαία αύξηση από το 1981 που έφθασε στο 9% του ΑΕΠ, η οποία κορυφώθηκε το 1993 φθάνοντας στο 14% του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 1. Η αύξηση του δημόσιου χρέους σε ποσοστό του ΑΕΠ 1975-2008



Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010)

Διάγραμμα 2. Αύξηση δημοσιονομικών ελλειμμάτων σε ποσοστό επί του ΑΕΠ 1975-2008



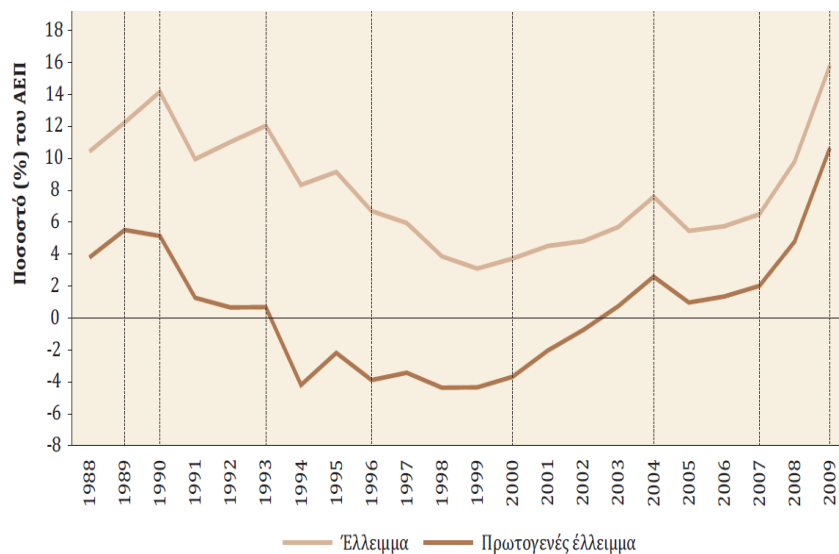
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010)

Στη διάρκεια του δεύτερου σταδίου της νομισματικής ένωσης η Ελλάδα είχε τεθεί σε κατάσταση υπερβολικού ελλείμματος βάσει των διατάξεων του άρθρου 104 παρ.6,7 ΣυνθεΚ, θεωρούμενη ως «κράτος με παρέκκλιση» (Μπάρμπας, 2018). Για τον λόγο αυτό η χώρα αναγκάστηκε να ακολουθήσει αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης για την περίοδο 1994-1999, το οποίο εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΚ. Η εφαρμογή του αναθεωρημένου Προγράμματος Σύγκλισης επέφερε αξιοσημείωτη μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης, από 10% περίπου που ήταν το 1994, σε 4,2% το 1997, στο 2,5% το 1998, στο 1,1% το 2000 και τελικά να δημιουργηθεί πλεόνασμα 0,1% το 2001 σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού έτους 2002, ενώ σύμφωνα με τα (επικαιροποιημένα)

στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Διάγραμμα 2), το έλλειμμα το 1994 ανερχόταν περίπου στο 8%, το 1997 μειώθηκε περίπου στο 6%, το 1998 μειώθηκε περαιτέρω στο 4%, όπως παρέμεινε και το 2000. Σε αναφορά με το δημόσιο χρέος, ο στόχος του 60% επί του ΑΕΠ ήταν ανέφικτος όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για άλλα κράτη. Σύμφωνα με το αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης τα ποσοστά επί του ΑΕΠ του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης που όφειλε να διαμορφώσει το Ελληνικό Κράτος για να γίνει αποδεκτό στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ ήταν τα εξής: 1995 113,2%, 1996 115,3%, 1997 113,4%, 1998 109,3%, 1999 103,4% (Εισηγητική Έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού, 1996).

Οι προσπάθειες επίτευξης των στόχων ένταξης στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ και εν τέλει στην Ευρωζώνη εντάθηκαν από το 1996 όπου τη διακυβέρνηση ανέλαβε ξανά το ΠΑΣΟΚ, περίοδο κατά την οποία φαίνεται πως ακολουθήθηκε ένα φιλόδοξο Πρόγραμμα Σύγκλισης με βασικούς άξονες «τη μείωση του πληθωρισμού και των ελλειμμάτων στη βάση μιας αυστηρής οικονομικής πολιτικής» (Λώλος, 2011). Την περίοδο 1996-2001 ο ΔτΚ σε δωδεκάμηνη περίοδο από 8,2% το 1996 κατήλθε το 2001 σε 3,4%, όταν το 1990 ήταν 20,4% (ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Την ίδια περίοδο δεν παρουσιάζεται αξιόλογη αυξομείωση του ΑΕΠ, το οποίο παραμένει στα ίδια επίπεδα μεταξύ 1996-2001 (ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Τα δημοσιονομικά ελλείμματα, όμως, παραμένουν καίτοι μειωμένα σε σύγκριση με την προγενέστερη περίοδο (Αργείτης κ.α., 2011). Το συνολικό έλλειμμα (με συνυπολογισμό των πληρωτέων τόκων) της Γενικής Κυβέρνησης (σε τρέχουσες τιμές) παραμένει σταθερό περί τα 8 δις ευρώ, πλην του έτους 2000 όπου και κατήλθε στα 5,7 δις ευρώ (ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Από τις μετρήσεις της ΕΛΣΤΑΤ είναι εμφανής η υστέρηση σε φορολογικά έσοδα, τα οποία αποτελούν και την κύρια πηγή εσόδων κάθε κράτους. Παρόλο που την περίοδο 1996-2001 υπήρξε εμφανής αύξηση των εσόδων λόγω της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής, αντιστοίχως, όμως, υπήρξε και αύξηση των δαπανών. Στο Διάγραμμα 3 εξετάζεται το έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ σε πρωτογενές (χωρίς την πληρωμή των τόκων) και συνολικό. Γίνεται εμφανές πως σε όλη τη δεκαετία του '90 υπήρξε αποτελεσματική μείωση των ελλειμμάτων, κυρίως την περίοδο 1994-1999 (διακυβέρνηση ΠΑΣΟΚ), όπου ήταν και η περίοδος δημοσιονομικής προσαρμογής προκειμένου η χώρα να εισέλθει τελικώς στην Ευρωζώνη.

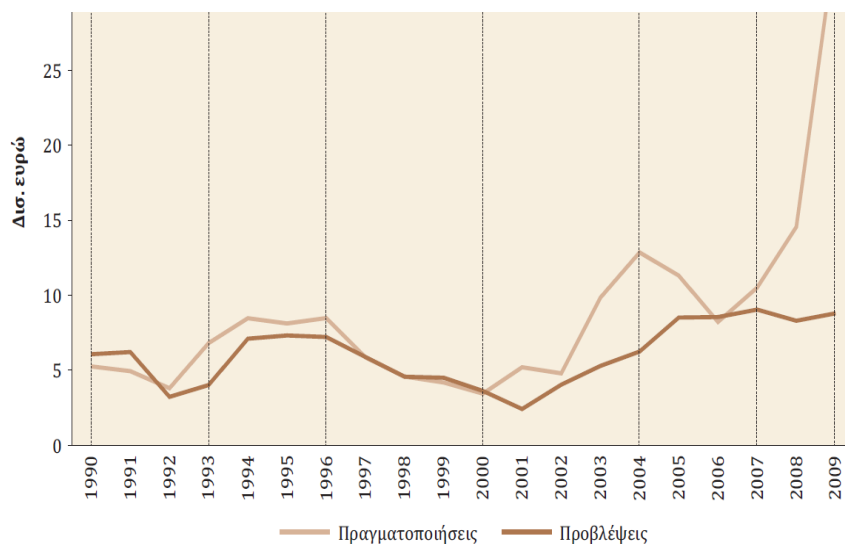
Διάγραμμα 3. Έλλειμα Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ



Πηγή: Ameco, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Γενικότερα, όλη τη δεκαετία του '90, στο πλαίσιο της προετοιμασίας ένταξης στην Ευρωζώνη τηρήθηκαν δίχως μεγάλες αποκλίσεις οι δημοσιονομικές προβλέψεις, σε αντίθεση από την είσοδο στην Ευρωζώνη και κυρίως από το 2004 και έπειτα (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4. Προβλέψεις και αποκλίσεις επί του Προϋπολογισμού 1990-2009

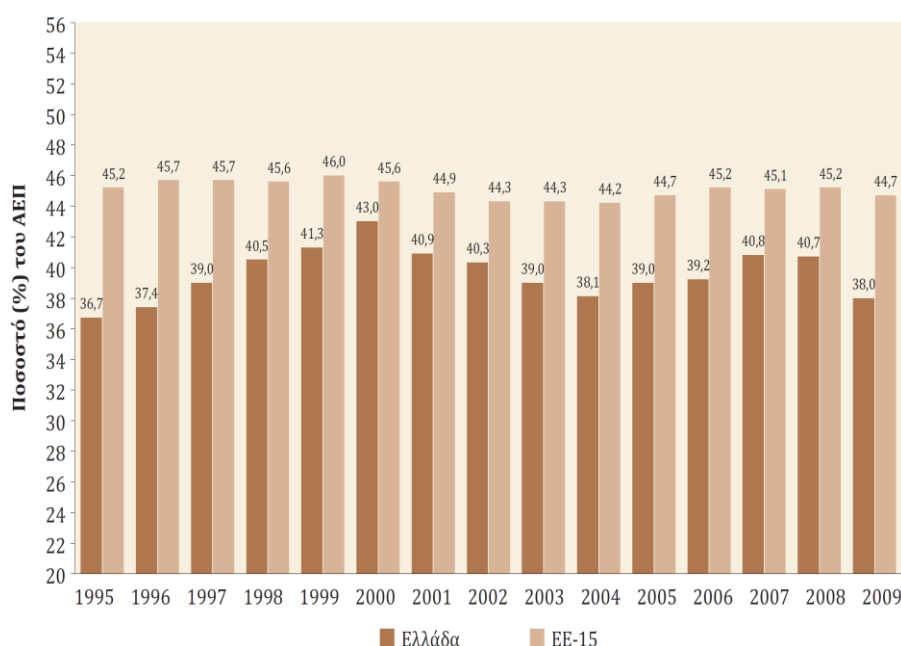


Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, Αργεΐτης κ.α. (2011)

2.3 Ο Δημοσιονομικός τομέας και οι (ελληνικές) παθογένειες του

Αποτελεί κοινή διαπίστωση πως τα διαχρονικά ελλείμματα είχαν ως κύρια αιτία τη διαχρονική υστέρηση σε δημόσια έσοδα (Δρεττάκης, 2011, Μανιάτης, 2011 και Σταθάκης, 2011). Στο Διάγραμμα 5 διαφαίνεται η μεγάλη διαφορά μεταξύ της Ελλάδας και των κρατών μελών της ΕΕ-15 στη δημιουργία και είσπραξη εσόδων. Ενώ κατά μέσο όρο στην ΕΕ-15 την περίοδο 1995 -2009 το ποσοστό των εσόδων επί του ΑΕΠ κυμαίνεται στο 45,1%, στη χώρα την αντίστοιχη περίοδο κυμαίνεται στο 39,6% του ΑΕΠ, υστερώντας από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο κατά 5,5%. Διαπιστώνεται επίσης ότι οι μεγαλύτερες αυξήσεις των δημοσίων εσόδων υπήρξαν την περίοδο 1998-2001, λίγο πριν την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη, ενώ μετά την είσοδο η «ψαλίδα» με τα κράτη μέλη της ΕΕ ανοίγει ξανά.

Διάγραμμα 5. Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και ΕΕ-15

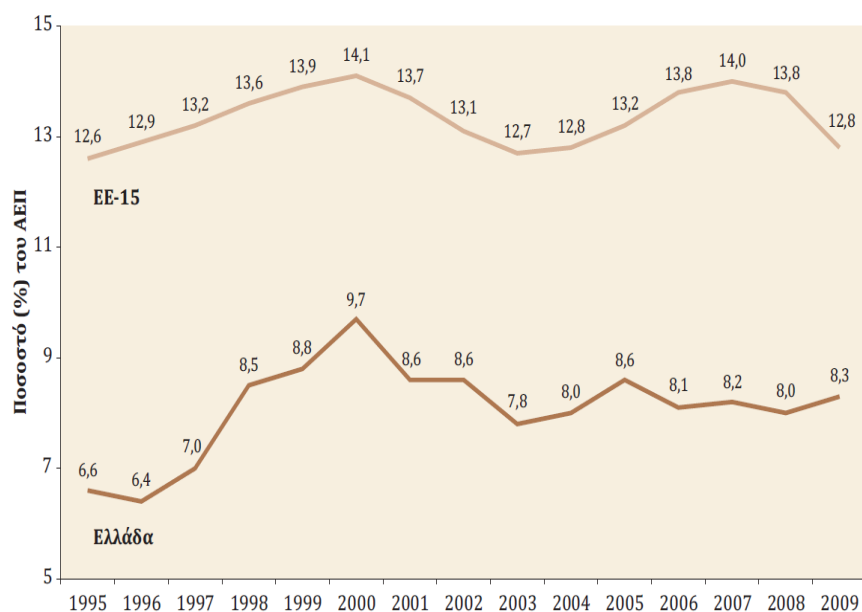


Πηγή: Eurostat, Αργείτης κ.α. (2011)

Η κυριότερη πηγή εσόδων σε ένα κράτος είναι οι φόροι (Δρεττάκης, 2011). Στην Ελλάδα ανέκαθεν υπήρχε μεγάλη υστέρηση σε εισπραττόμενους φόρους, κυρίως άμεσους φόρους. Η αδυναμία του κράτους να θέσει αφενός σε λειτουργία ένα δίκαιο, ισότιμο και αποτελεσματικό σύστημα φορολόγησης φυσικών και νομικών προσώπων και αφετέρου έναν επαρκή και αποτελεσματικό ελεγκτικό μηχανισμό, είχε ως απόρροια την παγίωση πολλών και διαφορετικών έμμεσων φόρων, οι οποίοι εν πολλοίς

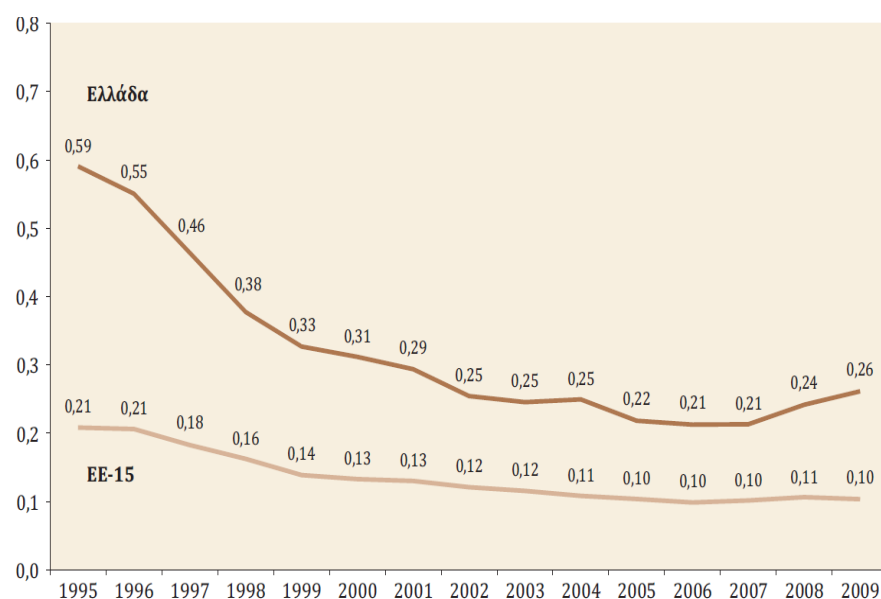
παραβιάζουν την συνταγματική αρχή της ισότητας και την αρχή της αναλογικότητας αφού τίθενται οριζόντια και αδιακρίτως της οικονομικής κατάστασης των φυσικών και νομικών προσώπων. Και ενώ στην Ευρωζώνη για το διάστημα 2005-2009 ο λόγος των άμεσων προς τους έμμεσους φόρους είναι κοντά στη μονάδα, στην Ελλάδα ο λόγος κυμάνθηκε περί το 0,65, καταδεικνύοντας ότι οι άμεσοι φόροι αποτελούν μόλις το 65% των έμμεσων φόρων (Αργείτης κ.α., 2011). Μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα τα έσοδα από τους έμμεσους φόρους είναι περισσότερα από τους άμεσους φόρους (Χατζηνικολάου, 2022). Η στρεβλή δόμηση του δημοσιονομικού πλαισίου στη χώρα φαίνεται στο Διάγραμμα 6 όπου απεικονίζονται οι άμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ-15 την περίοδο 1995-2009. Οι άμεσοι φόροι σε ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι σχεδόν στο ήμισυ του ποσοστού στην ΕΕ-15 (Διάγραμμα 6). Και πάλι η «ψαλίδα» φαίνεται να μειώνεται τα έτη 1998-2000, όπου μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη ανοίγει ξανά. Στο Διάγραμμα 7 εξετάζεται ο λόγος τόκων προς τα φορολογικά έσοδα, όπου φανερώνει τη δυνατότητα της Γενικής Κυβέρνησης να καλύπτει το κόστος εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους της από τη βασική πηγή των εσόδων της, τα φορολογικά έσοδα. «Όσο πιο υψηλός είναι ο λόγος τόσο δυσχερέστερη καθίσταται η εξυπηρέτηση και παράλληλα τόσο χαμηλότερη είναι η δυνατότητα να χρηματοδοτηθούν πρωτογενείς δαπάνες, χωρίς να καταφύγει η χώρα σε εξωτερικό δανεισμό» (Αργείτης κ.α., 2011). Από το Διάγραμμα 7 προκύπτει ότι την τελευταία δεκαπενταετία ο λόγος είναι συστηματικά υψηλότερος στην Ελλάδα σε σχέση με τα λοιπά κράτη μέλη της ΟΝΕ, σε επίπεδα διπλάσια σε σχέση με τον μέσο όρο των υπολοίπων κρατών

Διάγραμμα 6. Άμεσοι φόροι σε ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και ΕΕ-15



Πηγή: Eurostat, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 7. Λόγος τόκων προς φορολογικά έσοδα Γενικής Κυβέρνησης στην Ελλάδα και ΕΕ-15



Πηγή: Eurostat, Ameco, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Η έλλειψη ενός πλήρους και επαρκούς φορολογικού συστήματος ήταν η μία όψη της παθογένειας του ελληνικού δημοσίου. Η άλλη όψη είχε να κάνει με τον ανεπαρκή (τουλάχιστον) ελεγκτικό και εισπρακτικό μηχανισμό. Έτσι, πέραν των στρεβλώσεων του πλαισίου φορολόγησης υπήρχε και εμφανή αδυναμία αποκάλυψης φορολογητέας ύλης και είσπραξης της. Για αυτούς τους λόγους η χώρα, σε όλη την περίοδο μέχρι και την έλευση της κρίσης, υπολειπόταν κατά το ήμισυ, σε σύγκριση με

τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, σε έσοδα από τη φορολόγηση εισοδήματος σε υπηρεσίες, επιχειρηματικά κέρδη, τόκους (Αργεΐτης κ.α., 2011, Δρεττάκης, 2011)

Δεν ήταν όμως μόνο η υστέρηση των εσόδων που αύξανε τα ελλείμματα και δυσκόλευε την εξυπηρέτηση του χρέους. Υπήρξε παράλληλα ανορθολογική διάρθρωση των δημόσιων δαπανών με αποτέλεσμα τη διόγκωση τους αλλά και εν τέλει τη μη εξυπηρέτηση βασικών κοινωνικών αναγκών. Από τη στατιστική ανάλυση της Eurostat (2022) του είδους των δαπανών στην Ελλάδα και στα κράτη μέλη της Ευρωζώνης (ΕΕ-19) προκύπτει ότι η χώρα είχε ανέκαθεν ιδιαίτερα αυξημένες δαπάνες στην Άμυνα και στις δημόσιες υπηρεσίες και ιδιαίτερα χαμηλές δαπάνες στην κοινωνική πολιτική. Για την περίοδο 1995-2010 οι αμυντικές δαπάνες στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ φθάνουν κατά μέσο όρο στο 3% περίπου, όταν στην ΕΕ-19 το ποσοστό αμυντικών δαπανών επί του ΑΕΠ ανέρχεται κατά μέσο όρο στο 1,4% περίπου. Στις δαπάνες δημοσίων υπηρεσιών ο μέσος όρος στην Ελλάδα ανέρχεται στο 12,2% του ΑΕΠ, όταν στην ΕΕ-19 είναι 7,8% επί του ΑΕΠ. Αντιθέτως οι κοινωνικές δαπάνες στην Ελλάδα (υγεία, πολιτισμός, στέγαση κλπ) την ίδια περίοδο ανέρχονται κατά μέσο όρο στο 0,33% του ΑΕΠ, όταν στην ΕΕ-19 ανέρχονται κατά μέσο όρο σε 0,85% του ΑΕΠ. Από τις μετρήσεις αυτές (Eurostat, 2022) προκύπτει πως η χώρα ετοιμαζόταν να εισέλθει στη «σφαίρα» της Ευρωζώνης έχοντας διαχρονικά υπερβολικές δαπάνες στην Άμυνα και στη δημόσια διοίκηση, οι οποίες παρέμειναν σταθερά υψηλές σε όλη την ανωτέρω χρονική περίοδο, ενώ ταυτόχρονα οι δαπάνες για το κράτος πρόνοιας υπολείπονταν σημαντικά (και εξίσου σταθερά) των αντίστοιχων δαπανών της ΕΕ-19.

Τα δημόσια ελλείμματα της Ελλάδας τη χρονική περίοδο 1995-2011 παρέμεναν σταθερά και μάλιστα τα μεγαλύτερα στην ΕΕ-19. Σύμφωνα με την ανάλυση της Eurostat (2022), την ίδια περίοδο η Ελλάδα εμφάνισε κατά μέσο όρο ελλείμματα 7,9% σε ποσοστό του ΑΕΠ όταν στην ΕΕ-19 μέσος όρος του ελλείμματος σε ποσοστό ΑΕΠ ανήλθε σε 3,2%. Είναι χαρακτηριστικό πως για κάθε έτος στην ανωτέρω χρονική περίοδο η χώρα εμφάνιζε το υψηλότερο έλλειμμα μεταξύ της ΕΕ-19, το οποίο άρχισε να εκτινάσσεται από το 2008 μέχρι την έλευση της κρίσης σε 10,2% το 2008, 15,1% το 2009, 11,3% το 2010, 10,5% το 2011, άλλως σε τρέχουσες τιμές 24,6 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008, 35,9 δις ευρώ το 2009, 25,3 δις ευρώ το 2010 και 21,2 δις ευρώ το 2011 (ΕΛΣΤΑΤ, 2022).

3. Δημοσιονομικά ελλείμματα και Δημόσιο χρέος

3.1. Η μακροοικονομική κατάσταση της χώρας από την ένταξη στην Ευρωζώνη μέχρι την έλευση της κρίσης

Η ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη το 2001 αποτέλεσε την εισαγωγή της σε ένα νέο οικονομικό και συναλλαγματικό περιβάλλον που, καταρχάς, προσέφερε εκείνα τα εργαλεία ώστε να τεθεί η ελληνική οικονομία σε τροχιά ανάπτυξης. Δεν υπήρχε πλέον ο συναλλαγματικός κίνδυνος και συνακόλουθα ο κίνδυνος συναλλαγματικών κρίσεων και υποτιμήσεων, όπως στο παρελθόν. Τα επιτόκια του δανεισμού του δημοσίου, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών έπεσαν αισθητά. Κατέστη εύκολη η πρόσβαση σε χαμηλότοκο δανεισμό τόσο για τον δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα. Γενικότερα, άρθηκαν οι περιορισμοί στη χρηματοδότηση του ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του εξωτερικού δανεισμού του δημοσίου (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014). Πιθανά, πέραν των μακροοικονομικών προβλέψεων για τα αποτελέσματα από την ένταξη, η πιο σημαντική προοπτική ήταν, πως η Ελλάδα θα αποκτούσε επιτέλους ένα αυστηρό και δίκαιο πλαίσιο θεσμικών δημοσιονομικών κανόνων και αναγκαίων μεταρρυθμίσεων, μετά την απώλεια της αυτονομίας στη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική (Κιότος, 2011).

Παρά τη γενική διαπίστωση πως η ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη θα επέφερε θετικά αποτελέσματα στην οικονομία και την ανάπτυξη, υπήρξαν και αντίθετες απόψεις (Thygesen, 1990). Οι προβληματισμοί είχαν να κάνουν με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έναντι των αναπτυγμένων κρατών της Ευρωζώνης. Ο ενιαίος νομισματικός χώρος θα εξασφάλιζε μεν ρευστότητα για τις εξωτερικές συναλλαγές, θα προκαλούσε όμως και ιδιαίτερα πλεονεκτήματα στις προηγμένες βιομηχανικά και τεχνολογικά χώρες, αυξάνοντας ραγδαία τις εισαγωγές, ειδικότερα αν δεν αναβαθμιζόταν η παραγωγή στις χώρες του νότου (Thygesen, 1990). Επίσης, η χώρα θα έχανε τα εργαλεία αντιμετώπισης μίας οικονομικής κρίσης ή αστάθειας, αφού δεν θα μπορούσε να εφαρμόσει τη δική της νομισματική ή συναλλαγματική πολιτική. Κοινή διαπίστωση όλων των οικονομικών αναλυτών ήταν πως οι, πράγματι, θετικές επιπτώσεις από την ένταξη στην Ευρωζώνη, προϋπέθεταν αφενός πιστή τήρηση του νέου δημοσιονομικού πλαισίου, αφετέρου σοβαρές μεταρρυθμίσεις στην παραγωγή, στη διοίκηση και στη δημοσιονομική αποτελεσματικότητα.

Στην επταετία 2001-2007 η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,1% σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2011), όπου το πραγματικό ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές 2005) αυξήθηκε από 2,3% έως 5,5%. Ομοίως, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης σε αγοραίες τιμές του ΑΕΠ για την ίδια περίοδο ήταν 3,6% (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Η αύξηση όμως αυτή ωθήθηκε κυρίως από την εγχώρια κατανάλωση, όπου η άνοδος των εισοδημάτων, η εύκολη πρόσβαση στον δανεισμό επέφεραν και την επέκταση της κατανάλωσης (ΤτΕ, 2014) καθώς και από τη μεγάλη αύξηση στην κατασκευή/αγορά κατοικιών λόγω της εύκολης πρόσβασης των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων σε χαμηλότοκο δανεισμό (ΕΛΣΤΑΤ, 2011, ΤτΕ, 2014). Τα ανωτέρω αποτελέσματα απεικονίζονται στις μετρήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος (2008) για το λιανικό εμπόριο και τις κατασκευές την ίδια περίοδο (Πίνακες 1 και 2)

Πίνακας 1. Όγκος λιανικού εμπορίου 2001-2007 σε σταθερές τιμές

Περίοδος Period	Ένδυση-υπόδηση/ Clothing-footwear				Έπιπλα-ηλεκτρικά είδη-οικιακός εξοπλισμός / Furniture-electrical and household equipment				Βιβλία-χαρτικά-λοιπά είδη / Books-stationery-other goods			
	Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή / Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή / Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή / Change		
		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών
		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.
2003	107,6	0,9	-	-	113,5	3,8	-	-	119,7	7,5	-	-
2004	109,1	1,4	-	-	118,0	3,9	-	-	125,4	4,7	-	-
2005	110,5	1,3	-	-	118,7	0,6	-	-	124,0	-1,1	-	-
2006	111,4	0,8	-	-	139,7	17,7	-	-	128,6	3,7	-	-
2007	112,6	1,1	-	-	149,1	6,7	-	-	137,2	6,7	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2008

Πίνακας 2. Δείκτης παραγωγής στις κατασκευές

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (1)/ General index (1)				Οικοδομικά έργα (κτίρια) (2)/ Construction of buildings(2)				Έργα πολιτικού μηχανικού (3)/ Civil engineering projects (3)			
	Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σταθμιστική περίοδος	Κιν. μέσο 12 μηνών
		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.
2002	148,2	39,1	-	-	109,1	6,8	-	-	175,9	60,4	-	-
2003	139,7	-5,7	-	-	108,5	-0,6	-	-	161,8	-8,0	-	-
2004	117,5	-15,8	-	-	90,6	-16,5	-	-	136,7	-15,5	-	-
2005	72,0	-38,8	-	-	76,7	-15,3	-	-	68,6	-49,8	-	-
2006	77,3	7,4	-	-	68,6	-10,6	-	-	83,4	21,6	-	-
2007	95,6	23,7	-	-	74,8	9,0	-	-	110,4	32,4	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2008

Πόσο κομβική ήταν η δραστική μείωση των επιτοκίων στην εγχώρια αγορά, αυξάνοντας ραγδαία τη ρευστότητα στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά και κατ' επέκταση την εγχώρια ζήτηση, εμφανίζεται στον Πίνακα 3, όπου το 1999 η

χρηματοδότηση του δημοσίου στην Ευρωζώνη ήταν με 3% ετήσιο επιτόκιο και στην Ελλάδα 13,50%

Πίνακας 3. Επιτόκια της ΕΚΤ και της ΤτΕ (επί της % ετησίως)

1. Επιτόκια ΕΚΤ / ECB interest rates

2. Επιτόκια της Τράπεζας της Ελλάδος / Bank of Greece interest rates

Από (1)	Διακρίνεται αποδοχής καταθέσεων	Πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης Main refinancing operations		Διακρίνεται οριακής χρηματοδότησης	Από	Αποδοχή καταθέσεων διάρκειας μίας ημέρας-10 κλιμάκιο (4)	Αποδοχή καταθέσεων διάρκειας μίας ημέρας-20 κλιμάκιο	Πράξεις διάρκειας 14 ημερών	Χρηματοδότηση με ενέχυρο τίτλους Ελληνικού Δημοσίου
		Δημοσκοπίες σταθερού επιτοκίου Fixed rate tenders	Δημοσκοπίες ανταγωνιστικού επιτοκίου Variable rate tenders						
With effect from (1)	Deposit facility	Σταθερό επιτόκιο Fixed rate	Ελάχιστο επιτόκιο προσηφοράς Minimum bid rate	Marginal lending facility	With effect from	Overnight deposit facility-1st tier (4)	Overnight deposit facility-2nd tier	14-day refinancing operations	Lombard rate
1999 Ιαν. 1 / Jan. 1	2,00	3,00	-	4,50	1999 Ιαν. 14 / Jan. 14	11,50	9,75	12,00	13,50
Ιαν. 4 / Jan. 4(2)	2,75	3,00	-	3,25	Οκτ. 21 / Oct. 2	11,00	9,75	11,50	13,00
Ιαν. 22 / Jan. 22	2,00	3,00	-	4,50	Δεκ. 16 / Dec. 16	10,25	9,25	10,75	12,25
Απρ. 9 / Apr. 9	1,50	2,50	-	3,50	Δεκ. 27 / Dec. 2	10,25	9,00	10,75	11,50
Νοέμ. 5 / Nov. 5	2,00	3,00	-	4,00	2000 Ιαν. 27 / Jan. 2	9,50	8,50	9,75	11,00
2000 Φεβ. 4 / Feb. 4	2,25	3,25	-	4,25	Μάρτ. 9 / Mar. 9	8,75	8,00	9,25	10,25
Μάρτ. 17 / Mar. 17	2,50	3,50	-	4,50	Απρ. 20 / Apr. 2	8,00	7,50	8,75	9,50
Απρ. 28 / Apr. 28	2,75	3,75	-	4,75	Ιούν. 29 / June 2	7,25		8,25	9,00
Ιούν. 9 / June 9	3,25	4,25	-	5,25	Σεπτ. 6 / Sept. 6	6,50		7,50	8,25
Ιούν. 28 / June 28(3)	3,25	-	4,25	5,25	Νοέμ. 15 / Nov. 15	6,00		7,00	7,75
Σεπτ. 1 / Sept. 1	3,50	-	4,50	5,50	Νοέμ. 29 / Nov. 2	5,50		6,50	7,25
Οκτ. 6 / Oct. 6	3,75	-	4,75	5,75	Δεκ. 13 / Dec. 13	4,75		5,75	6,50
2001 Μάιος 11 / May 11	3,50	-	4,50	5,50	Δεκ. 27 / Dec. 2	3,75		4,75	5,75
Αυγ. 31 / Aug. 31	3,25	-	4,25	5,25					
Σεπτ. 18 / Sept. 18	2,75	-	3,75	4,75					
Νοέμ. 9 / Nov. 9	2,25	-	3,25	4,25					
2002 Δεκ. 6 / Dec. 6	1,75	-	2,75	3,75					
2003 Μάρτ. 7 / Mar. 7	1,50	-	2,50	3,50					
Ιούν. 6 / June 6	1,00	-	2,00	3,00					
2005 Δεκ. 6 / Dec. 6	1,25	-	2,25	3,25					
2006 Μάρτ. 8 / Mar. 8	1,50	-	2,50	3,50					
Ιούν. 15 / June 15	1,75	-	2,75	3,75					
Αυγ. 9 / Aug. 9	2,00	-	3,00	4,00					
Οκτ. 11 / Oct. 11	2,25	-	3,25	4,25					
Δεκ. 13 / Dec. 13	2,50	-	3,50	4,50					
2007 Μάρτ. 14 / Mar. 14	2,75	-	3,75	4,75					
Ιούν. 13 / June 13	3,00	-	4,00	5,00					
2008 Ιουλ. 9 / July 9	3,25	-	4,25	5,25					
Οκτ. 8 / Oct. 8	2,75	-	-	4,75					
Οκτ. 9 / Oct. 9(4)	3,25	-	-	4,25					
Οκτ. 15 / Oct. 15(5)	3,25	3,75	-	4,25					
Νοέμ. 12 / Nov. 12	2,75	3,25	-	3,75					
Δεκ. 10 / Dec. 10	2,00	2,50	-	3,00					

Πηγή ΤτΕ, 2008

Την ίδια περίοδο ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή κυμάνθηκε περί το 3,5% (ΕΛΣΤΑΤ, 2011) παρέμεινε όμως σταθερά ο υψηλότερος – κατά μέσο όρο 1,5% - από την Ευρωζώνη (ΤτΕ, 2014). Το γεγονός του αυξημένου πληθωρισμού καθ' όλη την περίοδο 2001-2007 προκάλεσε αύξηση των τιμών κατά 32,8% και αναλογικά μία αρκετά μεγάλη ανατίμηση, μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (Mathes, 2009, IMF, 2011). Συνολικά η απώλεια της ελληνικής ανταγωνιστικότητας τη δεκαετία 2001-2011 εκτιμήθηκε από το ΔΝΤ σε ποσοστό 25% (IMF, 2011).

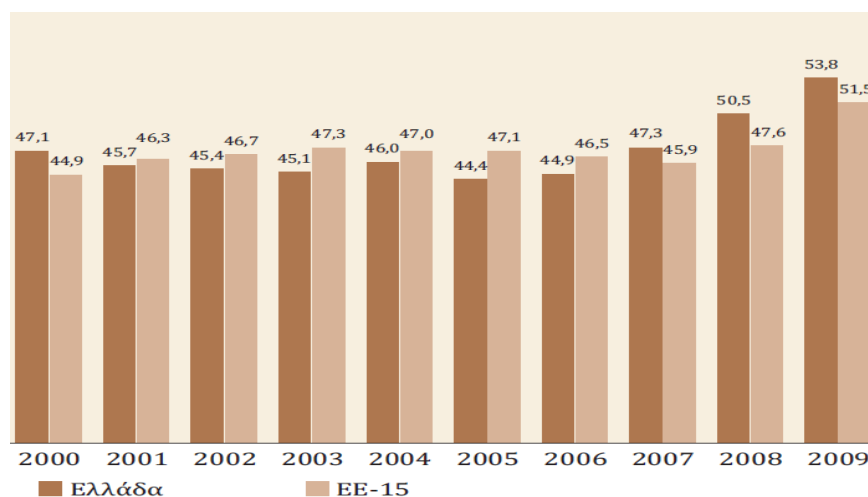
Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην περίοδο 2001-2010 παρέμεινε διαρκώς και αυξητικά ελλειμματικό, όπου μάλιστα τα έτη 2006-2010 έφθασε σε

διηρήφιο ποσοστό ελλείμματος επί του ΑΕΠ (11,4%, 14,6%, 14,9%, 11,1%, 10,6% αντίστοιχα) σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2011). Το έλλειμμα τροφοδοτήθηκε κυρίως από την αύξηση των εισαγωγών καθώς η εγχώρια παραγωγή αδυνατούσε να καλύψει την εγχώρια ζήτηση. Ταυτόχρονα, οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ κυμάνθηκαν σε χαμηλότερο ποσοστό από εκείνο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΤτΕ, 2014). Τα ελλείμματα αυτά καταδεικνύουν τη μεγάλη εσωτερική ζήτηση και κυρίως την έλλειψη ανταγωνιστικότητας και εξαγωγών αλλά και τα σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα στην παραγωγή και στη λειτουργία του δημόσιου τομέα (ΤτΕ, 2010). Η συνεχής χειροτέρευση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προκάλεσε μεγάλη αύξηση των υποχρεώσεων της χώρας έναντι της αλλοδαπής (Ράπανος, 2007, Arghyrou and Chortareas, 2008).

Μέχρι και το 2002 το πρωτογενές (χωρίς τις υποχρεώσεις σε τόκους και χρεολύσια των δανείων του δημοσίου) ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης ήταν πλεονασματικό, αν και μειούμενο κάθε χρόνο, αφού το πλεόνασμα 3,6% του ΑΕΠ το 2000 κατέληξε σε πλεόνασμα 0,7% το 2002. Από το 2003 μέχρι και το 2010 το πρωτογενές ισοζύγιο έβαινε αυξανόμενα ελλειμματικό, φθάνοντας το 2009 σε 10,6% και το 2010 σε 5% επί του ΑΕΠ (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Συνεχώς ελλειμματικό ήταν το γενικό ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης όπου από 4,5% του ΑΕΠ το 2001 έφθασε σε 9,8% το 2008, 15,8% το 2009 και 10,6% το 2010 (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Η επιδείνωση του ελλείμματος τα τελευταία χρόνια πριν την κρίση (2007-2010) έχει και ως παράγοντα τη λήξη μεσομακροπρόθεσμων δανείων που έλαβε το κράτος κατά την ένταξη στην Ευρωζώνη, αυξάνοντας έτσι το ποσό των χρεολυσίων που έπρεπε να πληρωθεί (Αργείτης, 2011). Από το 2003 και για μία δεκαετία περίπου ο τομέας της Γενικής Κυβέρνησης παρουσίαζε συνεχώς πρωτογενή ελλείμματα. Η διαρκής αύξηση των ελλειμμάτων έως και το 2004 οφειλόταν τόσο σε υστέρηση εσόδων όσο και σε συνεχείς υπερβάσεις των πρωτογενών δαπανών του προϋπολογισμού (ΤτΕ, 2014). Η άνοδος του ελλείμματος πάνω από την τιμή αναφοράς της Συνθήκης (3% του ΑΕΠ) οδήγησε στην υπαγωγή της Ελλάδος στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Ιούλιο του 2004. Αποτέλεσμα της επιτήρησης ήταν η παύση της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής με αποτέλεσμα το έλλειμμα να κατέλθει το 2006 στο 2,6% του ΑΕΠ. Τα ποσοστά αυτά αναθεωρήθηκαν στη συνέχεια αλλά πάντως η μείωση του ελλείμματος την περίοδο 2005-2006 ανήλθε σε 4,5% σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που εστάλησαν στην ΕΕ (ΤτΕ, 2014).

Τα ελλείμματα της Γενικής Κυβέρνησης ήταν αποτέλεσμα της μη μεταβολής της δημοσιονομικής πολιτικής της χώρας, ακολουθώντας την ίδια διαχρονικά στρεβλή πολιτική δαπανών – εσόδων. Αν και μέχρι το 2006 οι δημοσιονομικές δαπάνες στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερες (σε ποσοστό του ΑΕΠ) από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, η κατάσταση άλλαξε δραστικά από το 2007 και έπειτα, όπου οι δαπάνες αυξήθηκαν σταδιακά από 3% έως και 8% μέχρι το 2009 σε σχέση με το έτος 2006, ενώ υπερέβησαν τον μέσο όρο δαπανών στην Ευρωζώνη από 1,5% έως 2,5% (Διάγραμμα 8). Μεγάλο μέρος της αύξησης των δαπανών οφείλονταν στην αύξηση αποπληρωμής τόκων την περίοδο 2006-2009, ενώ συνέχιζε η ίδια ανορθολογική κατανομή των εξόδων (Αργείτης, 2011), όπου αν και οι δαπάνες στο κράτος πρόνοιας ήταν μικρότερες του μέσου όρου της Ευρωζώνης, εντούτοις ήταν υψηλότερες σε δημόσιες υπηρεσίες (4% πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-15), αμοιβές προσωπικού (1,2% περισσότερο από τον μέσο όρο) και άμυνα (1,7% πάνω από τον μέσο όρο). Μια ορθολογικότερη διανομή των πόρων και δικαιότερη ανακατανομή θα συνέβαλε στην οικονομική απόδοση της χώρας και στην ομαλότερη ένταξη στους μηχανισμούς της Ευρωζώνης (Ράπανος, 2007).

Διάγραμμα 8. Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης (σε ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα και ΕΕ-15



Πηγή Ameco, Αργείτης (2011)

Χαρακτηριστικό επίσης, της στρεβλής δημοσιονομικής λειτουργίας της χώρας ήταν η συνεχής αναθεώρηση των στοιχείων από πλευράς της ΕΛΣΤΑΤ, κατόπιν υποδείξεων της EUROSTAT, αλλά και η δεύτερη υπαγωγή σε Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος το 2009. Το 2010 αναγκάστηκε η χώρα να αναθεωρήσει τους φορείς Γενικής Κυβέρνησης, εντάσσοντας σε αυτήν 17 δημόσιες επιχειρήσεις και

ΝΠΙΔ τα οποία δεν παρήγαγαν, ούτε πωλούσαν εμπορικά προϊόντα (αντιθέτως είχαν κοινωφελείς σκοπούς και επιδοτούνταν από το δημόσιο), σύμφωνα με τους κανόνες του ΕΣΟΛ 95³, έχοντας επίπτωση στο έλλειμμα κατά 0,75% επί του ΑΕΠ και στο χρέος κατά 7,75% (ΕΛΣΤΑΤ, 2010). Στο πλαίσιο της δεύτερης Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος η ΕΛΣΤΑΤ το 2011 ανακοίνωσε το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης για την περίοδο 2007-2010, το οποίο και εκτινάχθηκε από 14,47 δις ευρώ το 2007 σε 24,12 δις ευρώ το 2010.

Το δημόσιο χρέος από το 2001 έως και το 2010 έβαινε αυξανόμενο και μάλιστα τα τελευταία χρόνια η αύξηση ήταν γεωμετρική. Από 151,8 δις ευρώ το 2001 ανέβηκε σε 239,3 δις ευρώ το 2007 για να φθάσει σε 329,3 δις ευρώ το 2010 (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Το 2007 θεωρείται κομβική χρονιά για την εξέλιξη του χρέους. Μέχρι τότε το χρέος προσέγγιζε το 100% του ΑΕΠ, ενώ στη συνέχεια ανήλθε ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ σε δυσθεώρητα επίπεδα, φθάνοντας το 2010 στο 145% του ΑΕΠ (Αργείτης, 2011). Μάλιστα, όπως ορθά επισημαίνεται (ΤτΕ, 2014) ενώ μετά την είσοδο στην ΟΝΕ οι συνθήκες ήταν απόλυτα ευνοϊκές ώστε να μειωθεί το χρέος, εντούτοις παρέμενε στάσιμο στο 100% του ΑΕΠ μέχρι που εκτινάχθηκε μετά το 2007. Η στασιμότητα αυτή και εν συνεχεία η αλματώδης αύξηση ερχόταν σε αντίθεση με τις μικροοικονομικές συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί, καθότι το πραγματικό ΑΕΠ αυξάνονταν κατ' έτος κατά 4% και το ονομαστικό κατά 8%, τα επιτόκια δανεισμού για το δημόσιο ήταν ιδιαίτερα χαμηλά, καταγράφονταν μέχρι το 2002 πρωτογενή πλεονάσματα και τέλος ήταν περίοδος που εισέρρευσαν χρήματα από αποκρατικοποιήσεις (ΤτΕ, 2014). Η αντίφαση και συνάμα «χτυπητή» αδυναμία της κεντρικής διοίκησης της χώρας να αναπτύξει ένα νέο, υγιές δημοσιονομικό περιβάλλον και κυρίως να θέσει τα θεμέλια της ανάπτυξης και ενός νέου παραγωγικού μοντέλου, φανερώνεται και στο γεγονός ότι την περίοδο 1996-2009 η χώρα διαχειρίστηκε τρία κοινοτικά πλαίσια στήριξης με εισροή πόρων που θα μπορούσαν να αλλάξουν το οικονομικό περιβάλλον (Καζάκος, 2010).

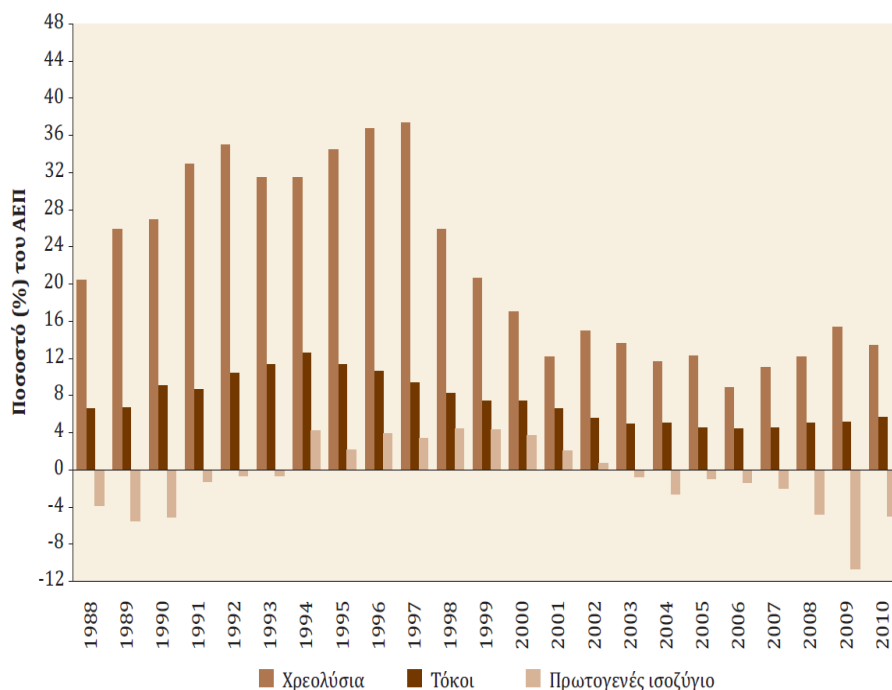
Οι ανωτέρω διαπιστώσεις καταδεικνύουν ότι το διαχρονικά υψηλό χρέος της χώρας δεν αποτελούσε κίνδυνο διότι αντισταθμιζόταν από τη συνεχή αύξηση του ΑΕΠ, «καλύπτοντας» έτσι, το πρόβλημα χρέους. «Καθοριστικός λοιπόν, παράγοντας που συνέβαλε ώστε να μην εκτροχιαστεί ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ ήταν αύξηση του ΑΕΠ

³ Ευρωπαϊκό Σύστημα Ολοκληρωμένων Οικονομικών Λογαριασμών του 1995

και όχι η δημοσιονομική πολιτική που γεννούσε συνεχώς ελλείμματα» (Αργείτης, 2010). Ομοίως, τα προβλήματα από τα συνεχή ελλείμματα καλύπτονταν από την αύξηση του ΑΕΠ. Η Τράπεζα της Ελλάδος καλούσε τις κυβερνήσεις από το 2007 για μεγαλύτερα πρωτογενή πλεονάσματα, ώστε να αποκλιμακωθεί το χρέος και να πέσει στο 60% του ΑΕΠ, επισημαίνοντας τον μεγάλο κίνδυνο από την αύξηση των επιτοκίων εκείνης της περιόδου (ΤτΕ, 2009, ΤτΕ, 2014).

Ένα ακόμη επιβαρυντικό στοιχείο που συνετέλεσε στην «τέλεια καταιγίδα» που βρήκε τη χώρα το 2010, είναι η αύξηση των ακαθάριστων δανειακών αναγκών από το 2007 και έπειτα, όπως εξηγείται στο διάγραμμα 9. Ως ακαθάριστες δανειακές ανάγκες λαμβάνονται το άθροισμα των τόκων, των χρεολυσίων και του πρωτογενούς ελλείματος (δηλαδή του ελλείματος χωρίς τις υποχρεώσεις σε τόκους). Αν υπάρχει πρωτογενές πλεόνασμα, τότε οι δανειακές ανάγκες είναι ίσες με τα τοκοχρεολύσια μείον το πρωτογενές πλεόνασμα. Μέχρι το 2006 οι ακαθάριστες δανειακές ανάγκες ανέρχονταν περίπου στο 40% του ΑΕΠ, ήταν δηλαδή σε πολύ υψηλά επίπεδα. Το 2006 έπεσαν στο 15% του ΑΕΠ που οφειλόταν κυρίως στη μείωση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας (Αργείτης, 2011). Όμως, από το 2007 και έπειτα εμφανίζεται ιδιαίτερη αύξηση των ακαθάριστων δανειακών αναγκών η οποία οφείλεται αφενός στη αύξηση των πρωτογενούς ελλείματος και αφετέρου στην αύξηση των χρεολυσίων, λόγω της λήξης δανειακών τίτλων που είχαν ληφθεί κατά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (Αργείτης, 2011). Η πρόσβαση του κράτους στον εύκολο δανεισμό αλλά και η επιλογή μακροπρόθεσμων και όχι βραχυπρόθεσμων τίτλων, οδήγησε στη σωρευση μεγάλου όγκου αποπληρωμής δανειακών υποχρεώσεων σε περίοδο όπου ήδη άρχισε να εμφανίζεται η παγκόσμια κρίση του 2008. Στη διαπίστωση αυτή συγκλίνουν, με άλλη αιτιολόγηση, και η Τράπεζα της Ελλάδος και οι περισσότεροι οικονομολόγοι, αναγνωρίζοντας πως ο εύκολος δανεισμός κράτους και ιδιωτών επέφεραν μία επίπλαστη ανάπτυξη που τροφοδοτήθηκε κυρίως από τη μεγάλη αύξηση της κατανάλωσης, η οποία δεν βασιζόταν ούτε στην ανταγωνιστικότητα, ούτε και στην παραγωγική βάση, τομείς που παρέμειναν παρωχημένοι και αναξιοποίητοι (ΤτΕ, 2014, Alogoskoufis, 2012, Κότιος, 2011, Σταθάκης, 2011)

Διάγραμμα 9. Τόκοι, χρεολύσια και πρωτογενές ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ



Πηγή: Ameco, Υπ. Οικονομικών, Αργεΐτης κ.α. (2011)

3.2. Δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ευρωζώνη και στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναφερθήκαμε και συγκρίναμε ακροθιγώς τη δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδας με την Ευρωζώνη και την ΕΕ. Ας την εξετάσουμε πιο αναλυτικά σε σχέση κυρίως με τις χώρες του νότου στην Ευρωζώνη.

Οι δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης της χώρας βρίσκονταν κοντά στον μέσο όρο της Ευρωζώνης μέχρι και το 2006. Από το 2007 μέχρι και το 2015 οι δαπάνες αυξήθηκαν σταδιακά από 2% το 2007, φθάνοντας το 2013 σε 13% και το 2015 σε 7% πάνω από το μέσο όρο δαπανών της Ευρωζώνης. Από το 2016 η αύξηση ψαλιδίζεται και φθάνει ξανά κοντά στον μέσο όρο της Ευρωζώνης με απόκλιση +1, +1,5%. Σε σύγκριση με τις χώρες του νότου οι δαπάνες της Ελλάδας είναι μεγαλύτερες, με εξαίρεση την Ιταλία. Ακόμη όμως και η Ιταλία από το 2007 και έπειτα εμφανίζεται με χαμηλότερες δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης σε σύγκριση με την Ελλάδα, κατά 1% με 2% σε ποσοστό του ΑΕΠ. Στον Πίνακα 4 (EUROSTAT, 2022) αναλύονται οι

συνολικές δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης σε ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ της ευρωζώνης και των χωρών του νότου.

Πίνακας 4. Συνολικές Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρωζώνη, χώρες του νότου, 2000-2021

Data extracted on 28/12/2022 11:18:14 from [ESTAT]
 Dataset: Government revenue, expenditure and main aggregates [GOV_10A_MAIN_custom_4325251]
 Last updated: 21/10/2022 11:00

Time frequency: Annual
 Unit of measure: Percentage of gross domestic product (GDP)
 Sector: General government
 National accounts indicator (ESA 2010): Total general government expenditure

TIME	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GEO (Labels)							
Euro area - 19 countries (2015-2022)	46,9	46,9	47,2	47,6	47,0	47,0	46,3
Greece	46,4	46,0	45,8	46,6	47,6	45,6	45,1
Spain	39,1	38,4	38,6	38,4	38,8	38,5	38,4
Italy	46,5	47,3	46,7	47,2	46,9	47,2	47,8
Cyprus	34,4	35,3	37,0	40,5	38,5	39,3	38,7
Portugal	42,7	44,1	43,7	45,4	46,2	46,8	45,2

Special value
 : not available

TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	45,6	46,8	50,9	50,9	49,4	50,1	50,0	49,3
Greece	47,1	50,8	54,1	53,0	55,1	56,7	62,8	50,7
Spain	39,3	41,4	46,2	46,0	46,2	49,5	46,4	45,3
Italy	46,8	47,8	51,1	49,9	49,2	50,6	51,0	50,9
Cyprus	37,6	38,4	42,1	41,7	42,1	42,1	42,8	49,3
Portugal	44,5	45,3	50,2	51,9	50,0	48,9	49,9	51,7

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)							
Euro area - 19 countries (2015-2022)	48,5	47,7	47,1	46,9	46,9	53,5	52,3
Greece	54,1	49,9	48,5	48,5	47,8	59,7	57,4
Spain	44,0	42,5	41,3	41,8	42,3	51,9	50,6
Italy	50,3	49,1	48,8	48,4	48,5	56,8	55,3
Cyprus	40,4	37,3	36,4	42,6	38,1	44,6	43,1
Portugal	48,2	44,8	45,4	43,2	42,5	49,2	47,8

Πηγή Eurostat 2022

Στον Πίνακα 5 εξετάζεται ο καθαρός δανεισμός στην Ευρωζώνη και στις χώρες του νότου. Ως καθαρός δανεισμός νοείται το άθροισμα των συνολικών υπολοίπων των τρεχούμενων λογαριασμών και των λογαριασμών κεφαλαίου στο ισοζύγιο πληρωμών μιας χώρας (EUROSTAT, 2022). Αντιπροσωπεύει τους καθαρούς πόρους που διαθέτει η συνολική οικονομία στον υπόλοιπο κόσμο (εάν είναι θετική) ή λαμβάνει από τον υπόλοιπο κόσμο (αν είναι αρνητική). Με άλλα λόγια, όταν η μεταβλητή είναι θετική (που σημαίνει ότι παρουσιάζει ικανότητα χρηματοδότησης) θα πρέπει να ονομάζεται καθαρή δανειοδότηση (+)· όταν είναι αρνητική (που σημαίνει ότι παρουσιάζει ανάγκη δανεισμού), θα πρέπει να ονομάζεται καθαρός δανεισμός (−). Ο δείκτης βασίζεται στα στοιχεία για το ισοζύγιο πληρωμών που υποβλήθηκαν στη EUROSTAT από τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Πίνακας 5. Καθαρή Δανειοδότηση (+) Καθαρός Δανεισμός (-) σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρωζώνη, χώρες του νότου 2000-2020

Data extracted on 28/12/2022 12:41:25 from [ESTAT]

Dataset:

Government deficit/surplus, debt and associated data [GOV_10DI]

Last updated:

21/10/2022 11:00

Time frequency

Annual

Unit of measure

Percentage of gross domestic product (GDP)

Sector

General government

National accounts indicator (ESA 2010)

Net lending (+) /net borrowing (-)

TIME	2000	2001	2002	2003	2004
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-1,3	-2,0	-2,7	-3,1	-2,9
Greece	-4,1	-5,5	-6,0	-7,8	-8,8
Spain	-1,2	-0,5	-0,3	-0,4	-0,1
Italy	-2,4	-3,2	-2,9	-3,2	-3,5
Cyprus	-2,2	-2,1	-4,1	-5,9	-3,7
Portugal	-3,2	-4,8	-3,3	-5,7	-6,2

TIME	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-2,6	-1,5	-0,6	-2,2	-6,2	-6,3	-4,2	-3,8
Greece	-6,2	-5,9	-6,7	-10,2	-15,2	-11,4	-10,5	-9,1
Spain	1,2	2,1	1,9	-4,6	-11,3	-9,5	-9,7	-11,6
Italy	-4,1	-3,6	-1,3	-2,6	-5,1	-4,2	-3,6	-2,9
Cyprus	-2,2	-1,0	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,7
Portugal	-6,1	-4,2	-2,9	-3,7	-9,9	-11,4	-7,7	-6,2

TIME	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-3,1	-2,5	-2,0	-1,5	-0,9	-0,4	-0,6	-7,0
Greece	-13,4	-3,7	-5,9	0,2	0,6	0,9	1,1	-9,9
Spain	-7,5	-6,1	-5,3	-4,3	-3,1	-2,6	-3,1	-10,1
Italy	-2,9	-3,0	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2	-1,5	-9,5
Cyprus	-5,6	-8,8	-0,9	0,3	1,9	-3,6	1,3	-5,8
Portugal	-5,1	-7,4	-4,4	-1,9	-3,0	-0,3	0,1	-5,8

Πηγή Eurostat 2022

Είναι σαφές από τη μελέτη του Πίνακα 5 πως οι ανάγκες δανεισμού της χώρας προκειμένου να καλύψει τα ελλείμματα της είναι σχεδόν τριπλάσιες από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, ενώ από 2006 και έπειτα τετραπλασιάζονται ή και πενταπλασιάζονται, φθάνοντας μάλιστα στο 13,1% του ΑΕΠ το 2013 όταν ο μέσος όρος στην Ευρωζώνη ήταν 3,1%. Η κατάσταση δεν είναι καλύτερη σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες του νότου όπου μέχρι και το 2008 η αρνητική θέση της χώρας είναι διπλάσια ή και τριπλάσια σε ποσοστό σε σύγκριση με τις χώρες του νότου. Η σκληρή δημοσιονομική πολιτική των μνημονίων αλλά και ο δανεισμός που επέφεραν αυτά, προκάλεσε πλήρη αναστροφή της καθαρής θέσης της χώρας σε ανάγκες δανεισμού και από το 2016 δεν εμφανίζει ανάγκες λήψης δανείων μέχρι και το 2020 όπου προφανώς λόγω της πανδημίας και της μείωσης της παραγωγικής δυνατότητας και κατανάλωσης, οι δανειακές ανάγκες αυξάνονται πανευρωπαϊκά.

Εκτός από την πολιτική των ελλειμμάτων και του υψηλού δανεισμού, ιδίως μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη, το δημόσιο χρέος παρέμενε ιδιαίτερα υψηλό σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης και των χωρών του νότου. Μέχρι τον χρόνο ένταξης η Ελλάδα βρισκόταν υψηλότερα από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης και των χωρών του νότου κατά 25% με 30% επί του ΑΕΠ, με μοναδική εξαίρεση την Ιταλία που είχε υψηλότερο χρέος, πλην όμως είχε και κατά πολύ υψηλότερο ΑΕΠ. Η διαφορά αυτή παρέμεινε σταθερή με μικρές αυξομειώσεις μέχρι και το 2008 όταν η ψαλίδα άρχισε να ανοίγει ακόμη περισσότερο υποσκελίζοντας και την Ιταλία, φθάνοντας το δημόσιο χρέος από 126,7% του ΑΕΠ το 2009, σε 180% του ΑΕΠ τα έτη 2013-2019 και για το 2021 194,5% (Πίνακας 6).

Πίνακας 6. Δημόσιο χρέος σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρωζώνη, Ελλάδα, χώρες του νότου 1996-2021

Data extracted on 28/12/2022 15:52:32 from [ESTAT]
 Dataset: **Government deficit/surplus, debt and associated data [GOV_10DI]**
 Last updated: 21/10/2022 11:00

Time frequency: Annual
 Unit of measure: Percentage of gross domestic product (GDP)
 Sector: General government
 National accounts indicator (ESA 2010): Government consolidated gross debt

TIME	1996	1997	1998	1999	2000
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	73,5	73,0	72,6	71,6	69,2
Greece	101,3	99,5	97,4	98,9	104,9
Spain	65,4	64,2	62,3	60,8	57,8
Italy	119,1	116,8	114,1	113,3	109,0
Cyprus	50,3	54,1	55,7	55,8	55,7
Portugal	63,3	58,7	55,6	55,4	54,2

TIME	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	68,1	68,1	69,4	69,7	70,4	68,4	66,0	69,7
Greece	107,1	104,9	101,5	102,9	107,4	103,6	103,1	109,4
Spain	54,0	51,2	47,7	45,4	42,4	39,1	35,8	39,7
Italy	108,9	106,4	105,5	105,1	106,6	106,7	103,9	106,2
Cyprus	57,3	60,5	63,8	64,8	63,4	59,3	54,0	45,5
Portugal	57,4	60,0	63,9	67,1	72,2	73,7	72,7	75,6

TIME	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	80,3	85,7	87,6	91,1	93,0	93,2	91,3	90,5
Greece	126,7	147,5	175,2	162,0	178,2	180,3	176,7	180,5
Spain	53,3	60,5	69,9	90,0	100,5	105,1	103,3	102,7
Italy	116,6	119,2	119,7	126,5	132,5	135,4	135,3	134,8
Cyprus	54,3	56,3	65,8	80,1	103,7	108,8	106,8	102,6
Portugal	87,8	100,2	114,4	129,0	131,4	132,9	131,2	131,5

TIME	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	87,9	86,0	83,9	97,0	95,4
Greece	179,5	186,4	180,6	206,3	194,5
Spain	101,8	100,4	98,2	120,4	118,3
Italy	134,2	134,4	134,1	154,9	150,3
Cyprus	92,6	98,1	90,4	113,5	101,0
Portugal	126,1	121,5	116,6	134,9	125,5

Πηγή Eurostat 2022

Οι τρεις ανωτέρω δείκτες (συνολικές δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης, καθαρός δανεισμός και δημόσιο χρέος) είναι ενδεικτικοί της δημοσιονομικής κατάστασης της

χώρας εντός της Ευρωζώνης και επιβεβαιώνουν αφενός τις αναλύσεις περί του ότι η ένταξη στην ΟΝΕ δεν ήταν πανάκεια από μόνη της, αφετέρου την ανάγκη διαρθρωτικών μηχανισμών στο δημοσιονομικό πεδίο, την αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό της παραγωγής και του παραγωγικού μοντέλου, την καλύτερη λειτουργία των θεσμών. Η χώρα παρέμενε ουραγός της Ευρώπης ακόμη και έναντι των χωρών του νότου που κτυπήθηκαν από την παγκόσμια κρίση του 2008-2009, των οποίων όμως τα δημοσιονομικά (αλλά και το κράτος ως συνολική λειτουργία) ήταν περισσότερο «νοικοκυρεμένα»

3.3. Ελλάδα: Η χώρα των Μνημονίων και της Επιτήρησης

Το ντόμινο της κρίσης που ξεκίνησε με την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008 βρήκε ανέτοιμη την Ευρωπαϊκή Ένωση ειδικά για τις χώρες του νότου που επηρεάστηκαν περισσότερο. Η κρίση που εντάθηκε το 2009 στην Ευρώπη ώθησε τα όργανα της ΕΕ να λάβουν μέτρα κυρίως νομισματικής πολιτικής. Ενόψει του κινδύνου για τη σταθερότητα των τιμών η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) προχώρησε σε τρεις μειώσεις του επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης το 2008 και σε άλλες τέσσερις μειώσεις το 2009, ώστε τελικά το επιτόκιο να διαμορφωθεί στο 1% τον Μάιο 2009. Το κύριο επιτόκιο του ευρωσυστήματος παρέμεινε σταθερό μέχρι το 2011, οπότε και μειώθηκε περαιτέρω (ΤτΕ, 2014). Ήδη από το 2008 άρχισε να εμφανίζεται έλλειψη ρευστότητας στη ζώνη του ευρώ, ενώ τα τραπεζικά ιδρύματα ήταν πλέον πολύ επιφυλακτικά στα διατραπεζικά δάνεια, φοβούμενα την κατάρρευση του αντισυμβαλλόμενου και την αθέτηση των υποχρεώσεων. Για τους λόγους αυτούς το ευρωσύστημα προχώρησε σε έκτακτες παροχές ρευστότητας και σε συμπληρωματικές πράξεις αναχρηματοδότησης, επιπλέον των ήδη προγραμματισμένων (ΤτΕ, 2014). Τα μέτρα αυτά δεν κρίθηκαν επαρκή και στα τέλη 2008 η ΕΚΤ προχώρησε σε περαιτέρω παροχή ρευστότητας, δίνοντας τη δυνατότητα στις τράπεζες να λαμβάνουν απεριόριστη χρηματοδότηση ρευστότητας με το βασικό επιτόκιο της ΕΚΤ, υπό την προϋπόθεση ότι θα παρείχαν επαρκείς εγγυήσεις με αποδεκτούς τίτλους (ΤτΕ, 2014).

Το πρόβλημα όμως, έγινε ακόμη μεγαλύτερο όταν η Ελλάδα το 2010 αποκλείστηκε από τις αγορές δανεισμού λόγω της υποβάθμισης της σε πιστοληπτική ικανότητα από τους ξένους οίκους αλλά και της «ομοβροντίας» πολλών καιροσκοπικών funds των αγορών που την χαρακτήριζαν ως χρεωκοπημένη. Ήδη η κατάληξη διαφαινόταν από τα τέλη του 2008. Η χώρα από τον Απρίλιο 2009 υπήχθη ξανά στη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Ο προϋπολογισμός για το 2010, που

καταρτίστηκε τον Νοέμβριο του 2009, δεν θεωρήθηκε αξιόπιστος ούτε από τις αγορές, ούτε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωμάδα. Τα πρώτα σημάδια μιας επικείμενης κρίσης δημόσιου χρέους εμφανίστηκαν στη διαφορά των ελληνικών κρατικών ομολόγων έναντι συγκρίσιμων γερμανικών κρατικών ομολόγων (Alogoskoufis, 2012). Τα spreads από περίπου 30 μονάδες βάσης (0,3%) στο τέλος του 2007, διπλασιάστηκαν σε περίπου 60 μονάδες βάσης το πρώτο εξάμηνο του 2008 και, μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, αυξήθηκαν περαιτέρω: σε περίπου 100 μονάδες βάσης τον Οκτώβριο του 2008 και στις 200 μονάδες βάσης τον Δεκέμβριο του 2008. Μέχρι τον Μάρτιο του 2009 είχαν φτάσει 285 μονάδες βάσης και τον Απρίλιο του 2010 στις 430 μονάδες βάσης (ΤτΕ, 2014).

Με αδυναμία να δανειστεί για να καλύψει τις εσωτερικές της ανάγκες η χρεωκοπία φάνταζε ως η πιο πιθανή διέξοδος, αποτελώντας στοίχημα για τα funds που «σόρταραν» πάνω σε αυτήν. Η ΕΕ αντιμετώπιζε το μοναδικό φαινόμενο ένα κράτος μέλος της και μάλιστα μέλος της Ευρωζώνης να καταρρεύσει οικονομικά, προκαλώντας χάος στην Ευρώπη και στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Ο κανόνας της ΣΛΕΕ⁴ “no ball out clause”, τη μη ευθύνη της ΕΕ για τις οικονομικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνει ένα κράτος μέλος και τη μη χρηματοδότηση του, απαγόρευε κάθε οικονομική βοήθεια ή παροχή εγγυήσεων προς την Ελλάδα. Η κατάσταση επέφερε τη μεγαλύτερη πολιτική κρίση εντός της ΕΕ από της ιδρύσεως της. Για την αντιμετώπιση της κρίσης (και τον ορατό κίνδυνο να υπάρξει διάσπαση στην Ένωση) θεσπίστηκε τελικά ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ΕΜΣ) - “European Stability Mechanism (ESM)” κατ’ εφαρμογή του τροποποιηθέντος άρθρου 136 της ΣΛΕΕ, με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 2011/199/ΕΕ, αντικαθιστώντας έτσι, το μέχρι τότε λειτουργούν Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕFSF). Η δημιουργία του Μηχανισμού χρηματοδότησης δεν ανέκοψε τις μεγάλες αντιδράσεις από κυβερνήσεις ή συλλογικότητες που αρνούσαν να συμμετάσχει η ΕΕ σε ένα σχέδιο οικονομικής διάσωσης. Οι αντιδράσεις έφθασαν μέχρι και το Δικαστήριο

⁴ Άρθρο 125 παρ.1. Η Ένωση δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις των κρατών μελών, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου. Κανένα κράτος μέλος δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις άλλου κράτους μέλους, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου.

Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)⁵, όπου κλήθηκε να ερμηνεύσει και έκρινε τελικά τη νομιμότητα της απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (2011/199/ΕΕ) και του ΕΜΣ.

Όπως και το ΕFSF έτσι και ο ΕΜΣ είχαν τη δυνατότητα να δανείζονται από τις αγορές με χαμηλό επιτόκιο και εν συνεχεία να δανείζουν χρήματα στις χώρες που δεν είχαν πρόσβαση στις αγορές. Ο ΕΜΣ μπορούσε επίσης να αγοράζει κρατικά ομόλογα στην πρωτογενή ή δευτερογενή αγορά, ενώ για την εξυπηρέτηση των σκοπών του όφειλε να συνεργάζεται με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), τόσο σε τεχνικό όσο και σε χρηματοοικονομικό επίπεδο. Για τα χορηγούμενα δάνεια τόσο ο ΕΜΣ όσο και το ΔΝΤ θεωρούνταν προνομιούχοι δανειστές, με πρώτο όμως, στη σειρά κατάταξης δανειστών, το ΔΝΤ (Ψυχομάνης, 2016)

Κάτωθι ένας συνοπτικός χρονολογικός πίνακας των σημαντικότερων γεγονότων της ελληνικής περιόδου κρίσης:

Ημερομηνία	Γεγονός
Δεκέμβριος 2009	Υποβαθμίζεται η πιστοληπτική ικανότητα της Χώρας. Η κυβέρνηση ανακοινώνει περικοπές και εξαγγέλλει διαρθρωτικές αλλαγές
Μάιος 2010	1 ^ο Μνημόνιο από την ΕΕ και το ΔΝΤ, με δανεισμό ύψους 80 δις ευρώ. Η κυβέρνηση λαμβάνει, κατ επιταγήν του Μνημονίου σκληρά μέτρα με περικοπές δημοσίων δαπανών και λιτότητα
Ιούλιος 2011	Οι Οίκοι υποβαθμίζουν την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας σε CCC. Μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας η χώρα δανείζεται 109 δις ευρώ
Οκτώβριος 2011	Η ΕΕ αποφασίζει haircut το 50% των ελληνικών ομολόγων (PSI). Επιβάλλονται περισσότερα μέτρα λιτότητας
Φεβρουάριος 2012	Εγκρίνεται 2 ^ο Μνημόνιο που το συνοδεύει δανεισμός 130 δις ευρώ με περισσότερες περικοπές και λιτότητα
Οκτώβριος 2012	Εγκρίνεται από τη Βουλή ένα πρόγραμμα λιτότητας και νέων φόρων ύψους 13,5 δις ευρώ
Ιανουάριος 2013	Οι μετρήσεις της ΕΛΣΤΑΤ δείχνουν ανεργία στη χώρα που αγγίζει το 28,6%,

⁵ C -370/12 Pringle [2012], ECLI:EU:C:2012:756

	το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σε όλη την Ευρώπη
Φεβρουάριος 2014	Οι νεότερες μετρήσεις δείχνουν την ανεργία στο 28%
Απρίλιος 2014	Η Ελλάδα βγαίνει για πρώτη φορά στις αγορές μετά την κρίση, αντλώντας 4 δις δολάρια ΗΠΑ
Ιούνιος 2015	Η χώρα βρέθηκε εκτός προγράμματος προσαρμογής και η κυβέρνηση διεξήγαγε δημοψήφισμα για το αν πρέπει να γίνει δεκτό το σχέδιο συμφωνίας με τους δανειστές. Οι τράπεζες κλείνουν φοβούμενες μαζικές αποσύρσεις καταθέσεων από 28/06/2015 έως 20/07/2015. Επιβάλλονται έλεγχοι στην κίνηση κεφαλαίων.
Αύγουστος 2015	3 ^ο Μνημόνιο, ακύρωση των νόμων που είχε ψηφίσει η κυβέρνηση Σύριζα - Ανελ και νέα σκληρά μέτρα
Αύγουστος 2018	Η χώρα βγαίνει από την επιτήρηση των δανειστών

Η Ελλάδα σύναψε το Μάιο 2010 Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρωζώνης καθώς και ένα διακανονισμό χρηματοδότησης με το ΔΝΤ (1^ο Μνημόνιο). Πριν την υπογραφή των Δανειακών Συμβάσεων η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε ένα Μνημόνιο Συνεννόησης, το οποίο περιείχε τα μέτρα και τους στόχους του τριετούς Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής που είχε καταρτισθεί από τις ελληνικές αρχές, μετά από συνεννόηση με την Τρόικα. Το Πρώτο Μνημόνιο Συνεννόησης, απαρτιζόταν από τρία επιμέρους έγγραφα: α) το «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής» (Memorandum of Economic και Financial Policies), με το οποίο καθορίζονταν οι στρατηγικοί στόχοι του Προγράμματος και τα δημοσιονομικά, χρηματοπιστωτικά και διαρθρωτικά μέτρα, που έπρεπε να ληφθούν στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας, β) το «Μνημόνιο για τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» (Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality), στο οποίο γινόταν εξειδικευμένη και λεπτομερής περιγραφή των μέτρων και του χρονοδιαγράμματος για την υλοποίηση τους και γ) το «Τεχνικό Μνημόνιο

Συνεννόησης» (Technical Memorandum of Understanding) με το οποίο καθορίζονταν τα ποσοτικά κριτήρια απόδοσης και τα λοιπά κριτήρια αναφοράς, οι μέθοδοι αξιολόγησης του Προγράμματος, καθώς και άλλες, τεχνικού χαρακτήρα λεπτομέρειες (European Commission 2010). Το Πρώτο Μνημόνιο ενσωματώθηκε στον Ν.3845/2010, ως παράρτημά του. Σύμφωνα με τους όρους του προγράμματος, η ελληνική κυβέρνηση ανέλαβε την υποχρέωση να εφαρμόσει ένα πενταετές πρόγραμμα περιοριστικής δημοσιονομικής προσαρμογής και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, στοχεύοντας στην κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών της Γενικής Κυβέρνησης τα επόμενα 2-3 έτη, και στη σταδιακή αποκατάσταση της πρόσβασης της Ελλάδας, στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές από το 2012 και μετά (European Commission 2010).

Τα αρχικά μέτρα στόχευαν στο να περιορίσουν το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2010 κατά 5% του ΑΕΠ. Η κυβέρνηση δεσμευόταν να θέσει σε εφαρμογή ισχυρά μέτρα προσαρμογής με σκοπό τη μείωση του ελλείμματος, κάτω από το 3% του ΑΕΠ, μετά το 2014, και τη δημιουργία και διατήρηση πρωτογενούς πλεονάσματος, πάνω από το 5% του ΑΕΠ, για σειρά ετών (European Commission 2010).

Τα μέτρα που ελήφθησαν, αφορούσαν στη μείωση των δαπανών μισθοδοσίας του δημοσίου και των δαπανών για συντάξεις, στην αύξηση του Φ.Π.Α. και ορισμένων ειδικών φόρων κατανάλωσης. Ειδικότερα, αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης, σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά, και ο υψηλός συντελεστής ΦΠΑ, από 21% σε 23%, ο μεσαίος από 10% σε 11%, και εν συνεχεία από 11% σε 13%, και ο χαμηλός στο 6,5%. Ακόμη, έλαβε χώρα αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων, με επίδομα 500 ευρώ, σε όλους όσοι έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 ευρώ, και πλήρης κατάργηση των δύο μισθών, για μεγαλύτερες αποδοχές, καθώς και αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης, με επίδομα 800 ευρώ, για συντάξεις ως 2.500 ευρώ, ενώ έγιναν αλλαγές στον εργασιακό και ασφαλιστικό τομέα, αυξάνοντας το όριο των απολύσεων, μειώνοντας τον κατώτατο μισθό και θέτοντας νέα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης στο δημόσιο τομέα, τα 65 χρόνια. Το ύψος των μέτρων του Πρώτου Μνημονίου ήταν 30 δις ευρώ (Ν. 3845/2010).

Τον Φεβρουάριο 2012 η κυβέρνηση υπέγραψε με την Τρόικα το Δεύτερο Πρόγραμμα Προσαρμογής, για την περίοδο 2012-2014 (Υπουργείο Οικονομικών 2012). Το πρώτο Πρόγραμμα είχε αποτύχει στους στόχους που είχαν τεθεί (European Commission 2011). Η νέα Δανειακή Σύμβαση διατήρησε τους ίδιους βασικούς πυλώνες. Το ύψος των πόρων χρηματοδότησης του 2ου Μνημονίου (συμπεριλαμβανομένων αυτών που δεν είχαν απορροφηθεί κατά την περίοδο εφαρμογής του Πρώτου Προγράμματος) ανήλθε σε 164,5 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 130 δις ευρώ αποτελούσαν νέα χρηματοδότηση από τον Προσωρινό Μηχανισμό Στήριξης EFSF και το ΔΝΤ. Επιπροσθέτως, συμφωνήθηκε το «κούρεμα» και η αναδιάρθρωση των ιδιωτικών δανείων (PSI), προκειμένου να βελτιωθεί η βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Έτσι, από το συνολικό ποσό των 205,6 δις ευρώ σε ομόλογα επιλέξιμα για την προσφορά ανταλλαγής, ανταλλάχθηκαν περίπου 197 δις ευρώ, δηλαδή το 95,7% (Υπουργείο Οικονομικών, 2012). Το νέο Μνημόνιο ενσωματώθηκε στον Ν. 4046/2012, όπου και προβλεπόταν: - Μείωση, κατά 22%, του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751 ευρώ, σε 586 ευρώ) και 32% στους νεοεισερχόμενους, μέχρι 25 ετών - Κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα, έως το 2015, εκ των οποίων 15.000 εντός του 2012 - Ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας, αντί για κλαδικές - Άρση της μονιμότητας, σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο Τράπεζες - Περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας - Κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας - Αύξηση των αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα - Πλήρες άνοιγμα είκοσι (20) κλειστών επαγγελματιών. Το ύψος των μέτρων του 2^{ου} Μνημονίου έφθανε τα 13 δις ευρώ. Στο πλαίσιο του 2ου Μνημονίου, το Νοέμβριο του 2012, ψηφίστηκε το πολυνομοσχέδιο (Ν. 4093/2012), το οποίο περιείχε το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2013-2016, καθώς και σημαντικές παρεμβάσεις για την υποστήριξη της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Τον Αύγουστο 2015 υπήρξε το 3^ο Μνημόνιο με νέα δανειακή συμφωνία ποσού 86 δις ευρώ, εκ των οποίων περί τα 25 δις ευρώ ήταν για την ανακεφαλαίωση των Ελληνικών Τραπεζών. Το τρίτο Μνημόνιο περιλάμβανε τέσσερις στρατηγικούς στόχους (European Council, 2018):

Πρώτος, η αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, με την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος 3,5% του ΑΕΠ από το 2018 και μετά, θέτοντας ως ενδιάμεσους στόχους, για το πρωτογενές πλεόνασμα, -0,25%, 0,5%, 1,75% του ΑΕΠ, για τα έτη 2015, 2016 και 2017, αντίστοιχα.

Δεύτερος, η διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, μέσω της αντιμετώπισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της ανακεφαλαιοποίησης των Τραπεζών εντός του 2015.

Τρίτος, η ανάπτυξη, η ανταγωνιστικότητα και οι επενδύσεις, εφαρμόζοντας μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων και η κατάρτιση φιλόδοξου προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, και

Τέταρτος, η μεταρρύθμιση του Κράτους και της δημόσιας διοίκησης, μέσω της ενίσχυσης της θεσμικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των Ανεξάρτητων Αρχών και την καταπολέμηση της διαφθοράς.

Τα προβλεπόμενα μέτρα του 3^{ου} Μνημονίου περιλήφθησαν στους νόμους 4336/2015, 4387/2016, 4389/2016 και αφορούσαν στη μείωση των συντάξεων (κύριων και επικουρικών) μέσω της αύξησης των εισφορών υγειονομικής περίθαλψης, στην αύξηση του ΦΠΑ, στην κατάργηση του ΕΚΑΣ, για χιλιάδες συνταξιούχους, στη μείωση της κατώτατης σύνταξης, από τα 486 στα 345 ευρώ, και των αναπηρικών συντάξεων, κατά τουλάχιστον 25%. Οι φόροι πολλαπλασιάστηκαν, με την αύξηση του φόρου εισοδήματος των νομικών προσώπων, από το 26% στο 29%, των αγροτών, από 13% στο 26%, την αύξηση της προκαταβολής φόρου σε 27,5% (αγρότες) και 55%

Μάλιστα, για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή του 3^{ου} Μνημονίου, τον Μάιο 2016 συμφωνήθηκε η θεσμοθέτηση ενός Μηχανισμού Δημοσιονομικής Προσαρμογής, γνωστού ως «κόφτη» δαπανών, μισθών και συντάξεων, ο οποίος θα ενεργοποιούνταν σε περίπτωση μη επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων, προκειμένου να κλείσει η Συμφωνία και να εκταμειωθεί η δόση (European Council, 2018).

3.4. Διαπιστώσεις

Ήδη από την εφαρμογή του 1^{ου} Μνημονίου διαφάνηκε πως τα αποτελέσματα της οικονομικής/δημοσιονομικής πολιτικής δεν ήταν τα αναμενόμενα. Με τη δεύτερη αξιολόγηση διαπιστώθηκε σε μακροοικονομικό επίπεδο ότι η ύφεση βάθαινε περισσότερο – το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 4,5% - ενώ ο πληθωρισμός κινούνταν σε πολύ υψηλά επίπεδα, παρά την ύφεση, γύρω στο 5,5%. Το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης το 2010 κυμάνθηκε στο 10,5% του ΑΕΠ, καθιστώντας ανέφικτο τον στόχο για μείωση του ελλείμματος στο 8,1% του ΑΕΠ, ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είχε μία ανεπαίσθητη πτώση στο 10,4% από 11% το 2009 (European Commission 2011, ΤτΕ, 2014). Επιπλέον η μεγάλη αύξηση στη

φορολόγηση, αντί της μείωσης των περιττών δαπανών και του εξορθολογισμού και βελτίωσης του δημοσιονομικού μηχανισμού, επέφερε δυσανάλογα μεγάλη μείωση της κατανάλωσης και των επενδύσεων, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη ένταση στην ύφεση (ΤτΕ, 2014)

Σύμφωνα με την έρευνα οικονομικής συγκυρίας του IOBE (2012) ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος⁶ στη χώρα συνέχισε την καθοδική πορεία του, παρά τη γενναιόδωρη δανειοδότηση του 1^{ου} Μνημονίου (Πίνακας 7). Στην Ελλάδα, από τις 79,5 μονάδες που κυμάνθηκε κατά μέσο όρο το 2009-2010, έπεσε στις 77,62 το 2011, όταν στην ΕΕ αυξήθηκε από 79,31 μονάδες το 2009 στις 100,28 και στην Ευρωζώνη από 80,24 το 2009 στις 101,01 το ίδιο έτος (2011).

Πίνακας 7. Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (1990-2010=100). Μέσος όρος ΕΕ, ευρωζώνη και Ελλάδα

	Min	Max	Μέσος όρος					
			2001-2011	2007	2008	2009	2010	2011
ΕΕ-27	66,9 Μαρ-09	113,8 Ιουν-07	99,3	111,03	93,32	79,31	101,18	100,28
Ευρωζώνη	69,6 Μαρ-09	113,0 Ιαν-01	98,7	109,38	93,46	80,24	100,51	101,01
Ελλάδα	67,2 Μαρ-09	111,9 Απρ-04	96,3	108,38	97,43	79,70	79,31	77,62

Πηγή IOBE

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις επισημάνθηκαν και στην ετήσια έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ (2011). Το ΑΕΠ το 2011 μειώθηκε κατά 6,9% ενώ η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο το δ' τρίμηνο. Η μείωση των επενδύσεων υπερέβη το 20% και σε συνδυασμό με τη δραματική μείωση της κατανάλωσης έριξε τη χώρα σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση με απτά τα αποτελέσματα και στο ΑΕΠ. Η μεγάλη μείωση της παραγωγής επέφερε την απώλεια 298 χιλιάδων θέσεων εργασίας. Επισημαίνεται στην ίδια έκθεση ότι η ύφεση επηρεάζει αρνητικά τις προσδοκίες και τροφοδοτεί τον φαύλο κύκλο. Στην ίδια έκθεση υιοθετείται εν μέρει και η κατά κόρον κριτική της περιόδου ότι ο φαύλος κύκλος της ύφεσης είναι δημιούργημα της λανθασμένης πολιτικής και των μηχανισμών του Μνημονίου. Επισημαίνεται όμως με νόημα πως η εφαρμοζόμενη δημοσιονομική πολιτική θα είναι επιτυχής μόνο αν καταδείξει ότι είναι αξιόπιστη και

⁶ Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (1990-2010=100) υπολογίζεται με βάση τους επιμέρους δείκτες επιχειρηματικών προσδοκιών στη Βιομηχανία, στις κατασκευές, στο λιανικό εμπόριο και στις υπηρεσίες καθώς και στον Δείκτη Εμπιστοσύνης στους καταναλωτές

θα οδηγήσει σε ένα νέο δημοσιονομικό και οικονομικό περιβάλλον. Ο Διοικητής της ΤτΕ επισημαίνει πως η αυστηρή και βραχυπρόθεσμη δημοσιονομική πολιτική δεν θα είναι αποτελεσματική αν δεν υπάρξει σοβαρή εθνική στρατηγική πέρα από το Μνημόνιο που θα αφορά ουσιώδεις διαρθρωτικές αλλαγές στον δημόσιο τομέα, στην παραγωγή, στην ανταγωνιστικότητα.

Το 2012 το ΑΕΠ υποχώρησε για πέμπτη συνεχή χρονιά και η σωρευτική μείωση του έφθασε στο 20%, ενώ στην ετήσια έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ (2012) εκτιμάται ότι τόσο η μείωση του ΑΕΠ όσο και η ύφεση θα συνεχιστούν και το 2013. Στην ίδια έκθεση (ΤτΕ, 2012) επισημαίνεται η μείωση της ανάπτυξης, η δραστική μείωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος και η μεγάλη αβεβαιότητα που επικρατούσε στην ελληνική κοινωνία και στην οικονομία. Αν και ομολογείται πως οι εκτιμήσεις από την εφαρμογή του Μνημονίου ήταν τελικά λανθασμένες, εντούτοις υποστηρίζεται ότι «δεν ευθυνόταν το πρόγραμμα», αλλά «ευθυνόταν ο τρόπος που εφαρμόστηκε», στηρίζοντας τη φιλοσοφία του Μνημονιακού Προγράμματος. Ταυτόχρονα, το 2012 στην παγκόσμια οικονομία και ιδίως στα ισχυρά κράτη δείχνει ότι η ξεπερνιέται η κρίση του 2008. Αν και υπήρξε μία σχετικά μικρή επιβράδυνση στις ανεπτυγμένες οικονομίες (3,2% αύξηση το παγκόσμιο ΑΕΠ το 2012, από 3,9% το 2011), τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στην Ιαπωνία και στα ανεπτυγμένα κράτη της ΕΕ υπήρξε επιτάχυνση της ανάπτυξης και μείωση της ανεργίας (ΤτΕ, 2012)

Η κατάσταση δεν βελτιώθηκε ούτε με την εφαρμογή του 2^{ου} οικονομικού προγράμματος. Στην πραγματική οικονομία η ύφεση συνεχίστηκε αμείωτη. Στο λιανικό εμπόριο η πτώση συνεχίστηκε αμείωτη από το 2009 και έπειτα. Από 100 μονάδες (δείκτης 2005=100) το 2010, σε 73,8 μονάδες το 2013 και 73,1 μονάδες το 2014 στο γενικό εμπόριο (Πίνακας 8). Ομοίως, ο δείκτης παραγωγής στις κατασκευές (2005=100) από τις 100 μονάδες το 2010 είχε πέσει στις 35,9 το 2013 (Πίνακας 9), ενώ και ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής (2005=100, Πίνακας 10) από τις 100 μονάδες το 2010 έπεσε στις 89,5 το 2013 και στις 87,7 το 2014 (ΤτΕ, 2014)

Πίνακας 8. Όγκος Λιανικού Εμπορίου σε σταθερές τιμές 2009-2014

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (εκτός καυσίμων και ληπαντικών) General index (except automotive fuel)				Είδη διατροφής-ποτά-καπνός/ Food-beverages-tobacco			
	Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average
2009	107,4	-9,3	-	-	105,8	-6,1	-	-
2010	100,0	-6,9	-	-	100,0	-5,5	-	-
2011	91,3	-8,7	-	-	94,0	-6,0	-	-
2012	80,6	-11,8	-	-	85,6	-9,0	-	-
2013	73,8	-8,4	-	-	77,8	-9,1	-	-
2013 II	72,6	-8,8	-10,6	-11,2	79,0	-10,9	-11,3	-10,5
III	74,6	-9,8	-10,3	-11,2	79,1	-9,2	-10,6	-10,8
IV	75,9	-2,4	-8,4	-8,4	78,5	-4,6	-9,1	-9,1
2014 I	69,8	-3,1	-3,1	-6,2	74,1	-0,4	-0,4	-6,5
II	73,1	0,7	-1,2	-3,9	79,5	0,6	0,1	-3,6
III	76,4	2,5	0,0	-0,6	82,6	4,4	1,6	0,0

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 9. Δείκτης Παραγωγής στις κατασκευές σε σταθερές τιμές 2009-2013

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (1)/ General index (1)				Οικοδομικά έργα (κτίρια) (2)/ Construction of buildings(2)				Έργα πολιτικού μηχανικού (3)/ Civil engineering projects (3)			
	Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.
2008	171,2	7,8	-	-	218,5	-0,5	-	-	150,5	13,8	-	-
2009	141,2	-17,5	-	-	165,9	-24,1	-	-	130,4	-13,4	-	-
2010	100,0	-29,2	-	-	100,0	-39,7	-	-	100,0	-23,3	-	-
2011	58,7	-41,3	-	-	57,4	-42,6	-	-	60,2	-39,8	-	-
2012	39,1	-33,4	-	-	37,6	-34,5	-	-	40,8	-32,3	-	-
2013	35,9	-8,2	-	-	31,1	-17,3	-	-	41,6	1,9	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 10. Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής 2009-2014

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης / General index				Μεταποίηση / Manufacturing			
	Δείκτης Index 2010=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2010=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average
2009	106,3	-9,4	-	-	105,3	-11,2	-	-
2010	100,0	-5,9	-	-	100,0	-5,1	-	-
2011	94,3	-5,7	-	-	90,9	-9,1	-	-
2012	92,4	-2,0	-	-	87,7	-3,5	-	-
2013	89,5	-3,2	-	-	86,8	-1,1	-	-
2013 II	93,1	-0,4	-1,2	-0,9	93,4	2,2	1,4	0,3
III	93,6	-5,4	-2,7	-1,7	89,1	-3,9	-0,5	0,1
IV	85,6	-4,7	-3,2	-3,2	83,0	-3,0	-1,1	-1,1
2014 I	83,6	-2,5	-2,5	-3,3	81,6	0,1	0,1	-1,2
II	89,8	-3,5	-3,0	-4,1	92,1	-1,3	-0,7	-2,1
III	89,9	-3,9	-3,3	-3,7	89,4	0,3	-0,3	-1,0

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Όπως αναλύθηκε και στον Πίνακα 6 (Eurostat, 2022), το δημόσιο χρέος της περιόδου 2010-2014 -όταν πλέον στη χώρα είχαν εφαρμοστεί δύο Μνημόνια και είχε

υπάρξει αναδιάρθρωση του χρέους (PSI)- αυξήθηκε ραγδαία. Από 147,5% του ΑΕΠ το 2010, ανήλθε σε 180,3% το 2014, ενώ το 2011 ήταν 175,2% του ΑΕΠ, το 2012 162% και το 2013 178,2% του ΑΕΠ. Τα παράδοξα συνεχίζονται και αναφορικά με τις δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης (Πίνακας 4). Το 2007 οι συνολικές δαπάνες σε ποσοστό του ΑΕΠ ανέρχονταν στο 47,1%, οι οποίες κατά την έναρξη της κρίσης μέχρι και το 1^ο Μνημόνιο ανήλθαν σε 50,8%, 54,1%, 50,3% για κάθε επόμενο έτος μέχρι το 2010. Παρόλα αυτά, αν και θα έπρεπε οι δαπάνες να εξορθολογιστούν, σύμφωνα με το δημοσιονομικό πρόγραμμα του Μνημονίου, εντούτοις τα επόμενα έτη μέχρι και το 2014 αυξήθηκαν, φθάνοντας 55,1%, 56,7%, 62,8% του ΑΕΠ για τα έτη μέχρι το 2013 και σε 50,7% για το 2014. Δηλαδή οι συνολικές δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης επανήλθαν το 2014 σε ποσοστό του ΑΕΠ που βρίσκονταν όταν η χώρα μπήκε στα Μνημόνια.

Τα ανωτέρω στοιχεία επιβεβαιώνονται και από τους Δείκτες Οικονομικού Κλίματος του IOBE περιόδου 2011-2015 (IOBE, 2015) στον κάτωθι Πίνακα 11.

Πίνακας 11. Δείκτες Οικονομικού Κλίματος (1990-2014=100) περιόδου 2011-2015, ΕΕ, ευρωζώνη, Ελλάδα

Περιοχή	Ακραίες τιμές ²		Μέσος όρος					
	Min	Max	2001-2015	2011	2012	2013	2014	2015
ΕΕ-28	67,2 Μαρ-09	114,1 Ιουν-07	99,8	101,3	91,0	95,9	105,0	106,7
Ευρωζώνη	70,0 Μαρ-09	113,5 Ιαν-01	99,0	102,2	90,8	93,8	101,3	104,3
Ελλάδα	74,4 Μαρ-09	111,9 Απρ-04	95,8	81,0	80,3	90,8	99,5	88,7

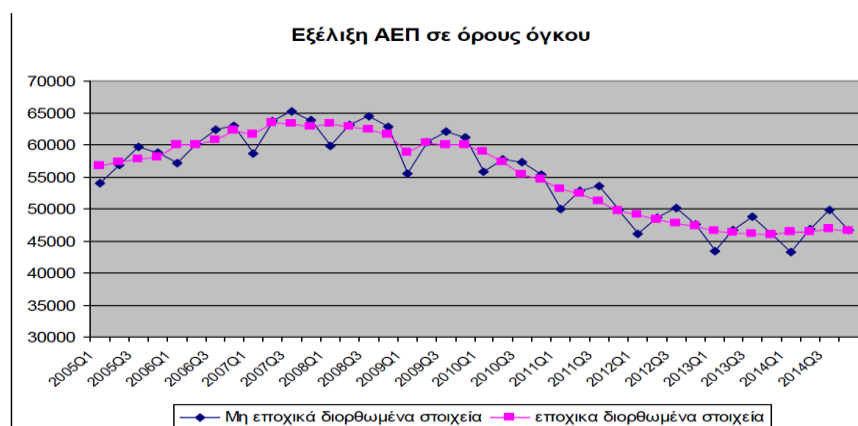
Πηγή IOBE, 2015, DG Ecfm

Από το 2011 έως και το 2015 οι ελληνικοί δείκτες υπολείπονται σταθερά κατά 10 μονάδες του μέσου όρου στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη, ενώ η διαφορά αυξήθηκε περαιτέρω το 2015 κατά 6 επιπλέον μονάδες λόγω και των χρηματοπιστωτικών γεγονότων εκείνης της χρονιάς στη χώρα.

Μέχρι και το 2015 η ελληνική οικονομία είχε χάσει την πενταετία 2010-2015 το 27% του ΑΕΠ (ΤτΕ, 2015). Η διαφαινόμενη μικρή ανάκαμψη του τελευταίου εξαμήνου του 2014 δεν κράτησε πολύ, κλείνοντας το γ' τρίμηνο του 2015 με επιπλέον ύφεση 1,9% στο ΑΕΠ. Καθοριστικοί παράγοντες, σύμφωνα με τον Διοικητή της ΤτΕ, ήταν η πολιτική αστάθεια το 2014, η παρατεταμένη και ανεπιτυχή διαπραγμάτευση με τους δανειστές το 2015, η τραπεζική αργία (capital controls).

Η εξέλιξη του ΑΕΠ σε τιμές όγκου και η καθοδική πορεία του κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων Μνημονιακών Προγραμμάτων φαίνεται πολύ καθαρά στο γράφημα (Διάγραμμα 10) της ΕΛΣΤΑΤ (2014)

Διάγραμμα 10. Ελληνικό ΑΕΠ 2004-2014 σε τιμές όγκου



Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Το 2019, μετά την έξοδο από την επιτήρηση τον Αύγουστο του 2018, η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, σύμφωνα με το Δελτίο της ΕΛΣΤΑΤ (2022) περιόδου 2010-2021, είχε ως εξής: Το πραγματικό ΑΕΠ (με έτος αναφοράς το 2015) αυξήθηκε το 2017 κατά 1,1%, το 2018 κατά 1,7% και το 2019 κατά 1,8%. Ομοίως, το ονομαστικό ΑΕΠ εμφάνισε αύξηση τα έτη 2017-2019 από 1,4% έως 2,1%. Οι αυξήσεις αυτές αποτελούσαν μια ένδειξη επαναφοράς στον δρόμο της ανάπτυξης, υπολείπονταν όμως κατά πολύ από τις τιμές του ΑΕΠ μέχρι το 2010, καθότι η χώρα εμφάνισε ΑΕΠ τη χρονιά εισόδου στα Μνημόνια 224,10 δις ευρώ, όπως και το 2011 211 δις ευρώ και τις χρονιές 2015-2019 απώλεσε κάθε χρόνο περί τα 40 δις στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αποδεικνύοντας την ένδεια στις παραγωγικές διαδικασίες αλλά και τη μεγάλη ύφεση όλης της περιόδου των Μνημονίων.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην περίοδο 2001-2010 παρέμεινε διαρκώς και αυξητικά ελλειμματικό, όπου μάλιστα τα έτη 2006-2010 έφθασε σε διψήφιο ποσοστό ελλείμματος επί του ΑΕΠ. Τα ελλείμματα στο ισοζύγιο καταδείκνυαν την έλλειψη ανταγωνιστικότητας και συντελούσαν στη μεγάλη αύξηση των υποχρεώσεων της χώρας (Αργείτης, 2011, Arghyrou and Chortareas, 2008). Την πενταετία 2015-2019 το έλλειμμα στο ισοζύγιο μειώθηκε αισθητά φθάνοντας από 0,8% του ΑΕΠ το 2015 μέχρι 2,9% το 2018. Όμοια θεαματική μείωση υπήρξε και στον πληθωρισμό (σε τιμή μέσου δείκτη δωδεκαμήνου) την ίδια

πενταετία, όπου το 2015 καταγράφηκε αρνητικός πληθωρισμός 1,1%, κυμαινόμενος τα επόμενα έτη από 0% έως 1,1%

Το δημοσιονομικό νοικοκύρεμα μετά και το 3^ο μνημόνιο άρχισε να εμφανίζεται από το 2017 και έπειτα. Η χώρα «γύρισε» σε πλεόνασμα στο ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης με 947 εκ. ευρώ, το οποίο το 2019 ανήλθε σε 2,9 δις (ΤτΕ, 2020), φθάνοντας το πλεόνασμα σε 0,9% του ΑΕΠ το 2018 και σε 1,1% το 2019 (τελικά στοιχεία, ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Οι συνολικές δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης την ίδια περίοδο ανήλθαν σε μέσο όρο πενταετίας στο 49,2% του ΑΕΠ (ΕΛΣΤΑΤ, 2022), 2,5% περίπου υψηλότερες από την περίοδο 2000-2008 αλλά δραστικά μειωμένες από την περίοδο 2008-2014, όπου οι συνολικές δαπάνες κυμάνθηκαν μεταξύ 50,7% έως και 62,8% του ΑΕΠ (το 2013), όπως εμφανίζεται στον Πίνακα 4.

Η καλύτερευση του εγχώριου οικονομικού περιβάλλοντος από το 2016 και έπειτα εμφανίζεται και στους Δείκτες Οικονομικού Κλίματος του IOBE (2020), Πίνακας 12. Παρόλα αυτά οι δείκτες συνεχίζουν να υπολείπονται τόσο του μέσου όρου της ΕΕ (κατά 7 μονάδες) όσο και του μέσου όρου της Ευρωζώνης (κατά 7 μονάδες) και μόνο το 2019 η Ελλάδα εμφανίζει τους δείκτες υψηλότερους από τον μέσο όρο σε ΕΕ και Ευρωζώνη.

Πίνακας 12. Δείκτες Οικονομικού Κλίματος (1990-2018=100) ΕΕ, Ευρωζώνη και Ελλάδα, 2001-2019

Περιοχή	Ακραίες τιμές		Μέσος όρος							
	Min	Max	2001-2019	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	65,2 (Μαρ. 2009)	118,3 (Μάιος 2000)	99,2	90,8	99,6	102,9	104,2	110,4	111,5	90,8
Ευρωζώνη	65,5 (Μαρ. 2009)	118,6 (Μάιος 2000)	99,2	90,8	99,4	102,9	104,0	110,4	111,5	90,8
Ελλάδα	79,3 (Μαρ. 2009)	120,7 (Ιουλ. 2000)	99,0	93,6	102,0	91,7	94,4	98,9	103,8	93,6

Πηγή IOBE, 2020, DG Ecfm

4. Αντί συμπερασμάτων. Η ελληνική οικονομία μετά την έξοδο από την επιτήρηση

Μετά την έξοδο της χώρας από την αυστηρή επιτήρηση, μέσα από μία δεκαετία σκληρής λιτότητας, η ελληνική οικονομία επιβραβεύτηκε για τα επιτεύγματα της και τον Οκτώβριο 2019 ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's αναβάθμισε το αξιόχρεο της κατά μία μονάδα, όπως το ίδιο συνέβη και αργότερα με τον οίκο Fitch. Παράλληλα

η χώρα βελτίωσε τη θέση της κατά επτά βαθμίδες στον δείκτη αντίληψης της διαφθοράς που καταρτίζει η Διεθνής Διαφάνεια. Τον Ιανουάριο 2020, για πρώτη φορά μετά την έναρξη της κρίσης, πραγματοποιήθηκε επιτυχής έκδοση 15ετους ομολόγου όπου η χώρα άντλησε 2,5 δις ευρώ με πολύ χαμηλό επιτόκιο, 1,875% (ΤτΕ, 2020). Ήταν πράγματι, μία ιστορική και κομβική στιγμή η έξοδος από την επιτήρηση και η αισιοδοξία που επέφερε αυτή. Είχαν όμως οι σκληρές δημοσιονομικές προσαρμογές των τριών οικονομικών προγραμμάτων θετικά αποτελέσματα στην οικονομία, στη λειτουργία του κράτους, στην παραγωγή;

Το 2010 η Ελλάδα υπήχθη στο 1^ο Μνημόνιο και στη σκληρή δημοσιονομική επιτήρηση με δημόσιο χρέος επί του ΑΕΠ 147,5% και εξήλθε της επιτήρησης το 2019 με δημόσιο χρέος 180,6 % του ΑΕΠ (Πίνακας 13, AMECO), δεδομένου ότι η αύξηση του σε ποσοστό του ΑΕΠ έχει να κάνει με τη συνεχή μείωση του ΑΕΠ από το 2010. Σε πραγματικά νούμερα το χρέος το 2010 ανερχόταν σε 330,6 δις ευρώ και το 2019 ανήλθε σε 331,1 δις ευρώ. Αύξηση του χρέους παρατηρείται και στις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, το οποίο όμως είναι απόλυτα διαχειρίσιμο, ενώ στην ΕΕ το χρέος κατά μέσο όρο ανέρχεται στο 83,4% του ΑΕΠ και στην Ευρωζώνη κατά μέσο όρο στο 89,8% την πενταετία 2015-2019 (Πίνακας 13). Κατά το πρώτο Μνημόνιο, κρίθηκε ως βιώσιμο το χρέος, αν ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ μειώνονταν στο 120%, στόχος, βέβαια, που ποτέ δεν επιτεύχθηκε (Τσουλφίδης, 2021).

Πίνακας 13. Ακαθάριστο Δημόσιο χρέος σε δις ευρώ 1997-2021 και σε ποσοστό του ΑΕΠ

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2021	2020	2019	2018	2017	2016
ECU/EUR:	Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation	Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			12.012,1	11.388,6	10.325,8	10.239,8	10.127,9	10.041,3
		European Union (1)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			12.987,2	12.317,3	11.098,9	11.011,8	10.903,6	10.800,4
		Greece	Mrd ECU/EUR		353,4	341,2	331,1	334,7	317,5	315,0
		Spain	Mrd ECU/EUR		1.427,2	1.345,8	1.223,4	1.208,9	1.183,4	1.145,1
		Italy	Mrd ECU/EUR		2.678,1	2.572,8	2.410,0	2.381,5	2.329,9	2.285,7
		Cyprus	Mrd ECU/EUR		24,3	24,9	21,0	21,3	18,8	19,5
		Portugal	Mrd ECU/EUR		269,2	270,5	250,0	249,3	247,2	245,2
		Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			12.012,1	11.388,6	10.325,8	10.239,8	10.127,9	10.041,3
		European Union (1)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			12.987,2	12.317,3	11.098,9	11.011,8	10.903,6	10.800,4
		Greece	Mrd EURO-GRD		353,4	341,2	331,1	334,7	317,5	315,0
		Spain	Mrd EURO-ESP		1.427,2	1.345,8	1.223,4	1.208,9	1.183,4	1.145,1
		Italy	Mrd EURO-ITL		2.678,1	2.572,8	2.410,0	2.381,5	2.329,9	2.285,7
		Cyprus	Mrd EURO-CYP		24,3	24,9	21,0	21,3	18,8	19,5
		Portugal	Mrd EURO-PTE		269,2	270,5	250,0	249,3	247,2	245,2
National currency:	Euro area (20 coun)(Percentage of GDP at current prices (e	Euro area (20 coun)(Percentage of GDP at current prices (e			97,1	99,0	85,7	87,9	89,8	92,4
		European Union (1)(Percentage of GDP at current prices (e			89,4	91,5	79,2	81,4	83,4	86,1
		Greece	(Percentage of GDP at current prices (e		194,5	206,3	180,6	186,4	179,5	180,5
		Spain	(Percentage of GDP at current prices (e		118,3	120,4	98,2	100,4	101,8	102,7
		Italy	(Percentage of GDP at current prices (e		150,3	154,9	134,1	134,4	134,2	134,8
		Cyprus	(Percentage of GDP at current prices (e		101,0	113,5	90,4	98,1	92,6	102,6
		Portugal	(Percentage of GDP at current prices (e		125,5	134,9	116,6	121,5	126,1	131,5
Gross Public Debt (Percentage of GDP Portugal										

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
ECU/EUR:	Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation	Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			9.866,3	9.745,8	9.502,3	9.172,9	8.677,1	8.215,0	7.466,8	6.723,6	6.212,9
		European Union (1)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			10.617,3	10.474,7	10.220,6	9.873,2	9.324,8	8.846,0	8.017,8	7.203,5	6.686,0
		Greece	Mrd ECU/EUR		311,7	319,6	320,5	305,1	356,2	330,6	301,1	264,8	239,9
		Spain	Mrd ECU/EUR		1.113,7	1.084,8	1.025,7	927,8	743,0	649,2	569,5	440,6	384,7
		Italy	Mrd ECU/EUR		2.239,4	2.203,0	2.136,2	2.054,7	1.973,4	1.920,6	1.839,2	1.738,6	1.677,6
		Cyprus	Mrd ECU/EUR		19,2	19,0	18,7	15,6	13,1	10,9	10,1	8,7	9,5
		Portugal	Mrd ECU/EUR		235,7	230,1	224,1	217,2	201,5	180,0	154,0	135,5	127,6
		Euro area (20 coun)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			9.866,3	9.745,8	9.502,3	9.172,9	8.677,1	8.215,0	7.466,8	6.723,6	6.212,9
		European Union (1)Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			10.617,3	10.474,7	10.220,6	9.873,2	9.324,8	8.846,0	8.017,8	7.203,5	6.686,0
		Greece	Mrd EURO-GRD		311,7	319,6	320,5	305,1	356,2	330,6	301,1	264,8	239,9
		Spain	Mrd EURO-ESP		1.113,7	1.084,8	1.025,7	927,8	743,0	649,2	569,5	440,6	384,7
		Italy	Mrd EURO-ITL		2.239,4	2.203,0	2.136,2	2.054,7	1.973,4	1.920,6	1.839,2	1.738,6	1.677,6
		Cyprus	Mrd EURO-CYP		19,2	19,0	18,7	15,6	13,1	10,9	10,1	8,7	9,5
		Portugal	Mrd EURO-PTE		235,7	230,1	224,1	217,2	201,5	180,0	154,0	135,5	127,6
National currency:	Euro area (20 coun)(Percentage of GDP at current prices (e	Euro area (20 coun)(Percentage of GDP at current prices (e			93,4	95,4	95,2	92,8	88,2	85,7	80,1	69,5	65,8
		European Union (1)(Percentage of GDP at current prices (e			86,9	88,9	88,7	86,6	82,3	80,5	75,7	65,0	62,2
		Greece	(Percentage of GDP at current prices (e		176,7	180,3	178,2	162,0	175,2	147,5	126,7	109,4	103,1
		Spain	(Percentage of GDP at current prices (e		103,3	105,1	100,5	90,0	69,9	60,5	53,3	39,7	35,8
		Italy	(Percentage of GDP at current prices (e		135,3	135,4	132,5	126,5	119,7	119,2	116,6	106,2	103,9
		Cyprus	(Percentage of GDP at current prices (e		106,8	108,8	103,7	80,1	65,8	56,3	54,3	45,5	54,0
		Portugal	(Percentage of GDP at current prices (e		131,2	132,9	131,4	129,0	114,4	100,2	87,8	75,6	72,7
Gross Public Debt (Percentage of GDP Portugal													

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998
ECU/EUR:		Euro area (20 coun)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation		6.100,2	5.961,2	5.696,7	5.438,2	5.184,0	5.017,6	4.862,7	4.782,1	4.637,3
		European Union (1)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation		6.569,9	6.416,5	6.139,6	5.843,1	5.585,5	5.402,4	5.221,1	5.155,5	4.989,5
		Greece	Mrd ECU/EUR		225,7	214,0	199,3	181,5	171,4	163,0	148,2	136,5	126,1
		Spain	Mrd ECU/EUR		392,1	393,5	389,9	382,8	384,1	378,9	374,6	362,2	346,4
		Italy	Mrd ECU/EUR		1.657,3	1.591,6	1.526,4	1.471,3	1.436,1	1.420,0	1.353,6	1.331,3	1.299,7
		Cyprus	Mrd ECU/EUR		9,6	9,6	9,1	8,2	7,3	6,7	6,0	5,5	5,1
		Portugal	Mrd ECU/EUR		122,5	114,6	102,2	93,3	85,6	77,9	69,6	66,3	61,9
		Euro area (20 coun)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation		6.100,2	5.961,2	5.696,7	5.438,2	5.184,0	5.017,6	4.862,7	4.782,1	4.637,3
		European Union (1)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation		6.569,9	6.416,5	6.139,6	5.843,1	5.585,5	5.402,4	5.221,1	5.155,5	4.989,5
		Greece	Mrd EURO-GRD		225,7	214,0	199,3	181,5	171,4	163,0	148,2	132,3	122,0
		Spain	Mrd EURO-ESP		392,1	393,5	389,9	382,8	384,1	378,9	374,6	362,2	346,4
		Italy	Mrd EURO-ITL		1.657,3	1.591,6	1.526,4	1.471,3	1.436,1	1.420,0	1.353,6	1.331,3	1.299,7
		Cyprus	Mrd EURO-CYP		9,5	9,4	9,0	8,2	7,2	6,5	5,9	5,4	5,0
		Portugal	Mrd EURO-PTE		122,5	114,6	102,2	93,3	85,6	77,9	69,6	66,3	61,9
National currency:		Euro area (20 coun)	(Percentage of GDP at current prices (e		68,3	70,3	69,5	69,2	67,9	68,0	69,0	71,4	72,4
		European Union (1)	(Percentage of GDP at current prices (e		64,9	67,1	66,9	66,6	65,4	65,5	66,3	69,4	70,1
		Greece	(Percentage of GDP at current prices (e		103,6	107,4	102,9	101,5	104,9	107,1	104,9	98,9	97,4
		Spain	(Percentage of GDP at current prices (e		39,1	42,4	45,4	47,7	51,2	54,0	57,8	60,8	62,3
		Italy	(Percentage of GDP at current prices (e		106,7	106,6	105,1	105,5	106,4	108,9	109,0	113,3	114,1
		Cyprus	(Percentage of GDP at current prices (e		59,3	63,4	64,8	63,8	60,5	57,3	55,7	55,8	55,7
		Portugal	(Percentage of GDP at current prices (e		73,7	72,2	67,1	63,9	60,0	57,4	54,2	55,4	55,6
		Euro area (20 coun)	(Percentage of GDP at current prices (e		68,3	70,3	69,5	69,2	67,9	68,0	69,0	71,4	72,4
		European Union (1)	(Percentage of GDP at current prices (e		64,9	67,1	66,9	66,6	65,4	65,5	66,3	69,4	70,1
		Greece	(Percentage of GDP at current prices (e		103,6	107,4	102,9	101,5	104,9	107,1	104,9	98,9	97,4
		Spain	(Percentage of GDP at current prices (e		39,1	42,4	45,4	47,7	51,2	54,0	57,8	60,8	62,3
		Italy	(Percentage of GDP at current prices (e		106,7	106,6	105,1	105,5	106,4	108,9	109,0	113,3	114,1
		Cyprus	(Percentage of GDP at current prices (e		59,3	63,4	64,8	63,8	60,5	57,3	55,7	55,8	55,7
		Portugal	(Percentage of GDP at current prices (e		73,7	72,2	67,1	63,9	60,0	57,4	54,2	55,4	55,6

Πηγή Ameco, 2022

Στη διαχείριση των ελλειμμάτων και στη διαχείριση του ισοζυγίου πληρωμών αναδεικνύονται, σε μεγάλο βαθμό, οι παθογένειες της ελληνικής οικονομίας. Αναφορικά με το ισοζύγιο πληρωμών το διαχρονικό πρόβλημα της χώρας έγκειτο στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο αντισταθμιζόταν κάπως από τα έσοδα του τουρισμού και πολύ παλαιότερα από τα εμβάσματα των μεταναστών. Κύρια αιτία του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου ήταν η μικρή παραγωγική βάση που κυρίως συνοψίζονταν στους κλάδους διυλιστήρια, φαρμακοβιομηχανίες, μεταλλουργία (Τζάνας Δ., 2021). Στον Πίνακα 14 (EUROSTAT, 2022) εμφανίζεται το μόνιμο έλλειμμα της χώρας στο ισοζύγιο πληρωμών, όπου το 2010, χρονιά εισόδου της στην επιτήρηση είχε ανέλθει σε 22,6 δις ευρώ και εν συνεχεία τα επόμενα χρόνια της κρίσης και των Προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής μειώθηκε αισθητά φθάνοντας το έλλειμμα μεταξύ 1,3 δις ευρώ και 5,8 δις ευρώ (το 2018) και 2,7 δις ευρώ το 2019. Αντιθέτως με την Ελλάδα, η Πορτογαλία μετά τα ελλείμματα στο ισοζύγιο την περίοδο 2010-2012 πέρασε σε πλεόνασμα μέχρι και το 2019, ομοίως και η Ισπανία και η Ιταλία, παραμένοντας ελλειμματική μόνο η Κύπρος, η οποία όμως ως παραγωγική δύναμη αλλά και πληθυσμιακά είναι η υποδεέστερη όλων των υπολοίπων

Πίνακας 14. Ισοζύγιο πληρωμών σε εκ. ευρώ Ελλάδα και χώρες του νότου 2010-2020

Data extracted on 02/01/2023 13:49:22 from [ESTAT]
 Dataset: **Balance of payments by country - annual data (BPM6) [BOP_C6_A__custom_4350576]**
 Last updated: 19/10/2022 23:00

Time frequency: Annual
 Currency: Million euro
 BOP item: Current account
 Sector (ESA 2010): Total economy
 Sector (ESA 2010): Total economy
 Stock or flow: Balance
 Geopolitical entity (partner): Rest of the world

	TIME 2010	2011	2012	2013	2014
GEO (Labels)					
Greece	-22.648,0	-17.831,0	-6.666,0	-2.588,0	-1.319,0
Spain	-39.213,0	-28.971,0	885,0	20.803,0	17.536,0
Italy	-53.090,0	-46.575,0	-3.746,0	18.464,0	31.079,0
Cyprus	-2.083,0	-459,0	-752,0	-266,0	-710,0
Portugal	-18.421,0	-10.527,0	-2.715,0	2.789,0	274,0

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GEO (Labels)						
Greece	-1.438,0	-3.049,0	-3.407,0	-5.231,0	-2.725,0	-10.964,0
Spain	21.830,0	35.371,0	32.208,0	22.611,0	26.237,0	6.789,0
Italy	23.931,0	44.897,0	46.169,0	46.150,0	59.492,0	64.022,0
Cyprus	-79,0	-795,0	-1.025,0	-858,0	-1.287,8	-2.201,7
Portugal	414,0	2.186,0	2.537,0	1.137,0	933,0	-2.083,0

Πηγή Eurostat, 2022

Η αποτυχία της χώρας αλλά και τα αποτελέσματα της σκληρής δημοσιονομικής πειθαρχίας και της πολιτικής της εσωτερικής υποτίμησης που τη βύθισε στην ύφεση και την ανεργία αναδεικνύεται από την εσωτερική μετανάστευση των νέων και τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας τόσο καθόλη της διάρκεια της επιτήρησης, όσο και μετά από αυτήν, μέχρι και σήμερα.

Στον Πίνακα 15 όπου έχουν αντληθεί στοιχεία από την έρευνα της Eurostat (ergacob) σχετικά με τα ποσοστά απασχόλησης εργαζόμενων ηλικίας 15-64 ετών στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι και το 2021, προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα. Παρατηρούμε πως ο μέσος όρος απασχόλησης στην ΕΕ έχει αυξηθεί μεταξύ του έτους βάσης 2012 και του έτους 2021. Από 63,6% το 2012 ανήλθε σε ποσοστό 69,1% το 2021. Η Ελλάδα όμως, μέσα στη βαθιά κρίση των ετών 2012-2016, υπολειπόταν κατά πολύ (περί τις 14 μονάδες) του μέσου όρου απασχόλησης στην ΕΕ, ενώ από το 2016 μέχρι και σήμερα υφίσταται μία ελάχιστη αύξηση της απασχόλησης, η οποία όμως εξακολουθεί να παραμένει χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ, κατά 12 μονάδες περίπου. Χαμηλότερα του μέσου όρου παραμένουν και τα κράτη μέλη του νότου, τα οποία όμως εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης από την Ελλάδα, ενώ η Πορτογαλία πλησιάζει το μέσο ποσοστό της ΕΕ.

Πίνακας 15. Ποσοστό απασχόλησης εργαζόμενων ηλικίας 15-64 στην ΕΕ και ανά χώρα κράτος μέλος

Employment rates by sex, age and country of birth (%)

[Ifsa_ergacob]

Last update: 07-06-2022

[Print Table](#)

C_BIRTH: European Union - 27 countries (from 2020)

UNIT: Percentage

SEX: Total

AGE: From 15 to 64 years

TIME ▾	2012	2013	2014	2015	2016
GEO ▾					
European Union - 27	63.6	63.5	64.2	65.0	66.1
European Union - 28	64.5	64.5	65.2	66.1	67.1
European Union - 15	65.8	65.7	66.1	66.9	67.8
Euro area - 19 countries	64.2	64.0	64.3	65.1	66.1
Belgium	63.6	63.5	63.7	63.6	64.2
Bulgaria	58.8	59.5	61.1	62.9	63.4
Czechia	66.5	67.6	68.9	70.2	71.9
Denmark	72.4	72.1	72.6	73.6	73.9(b)
Germany (until 1990)	74.0(b)	74.5	74.9	75.2	76.2
Estonia	67.1	68.4	69.8	71.5	71.9
Ireland	60.5	62.3	63.8	65.4	67.0
Greece	51.0	49.0	49.4	50.7	52.0
Spain	56.5	55.6	56.7	58.4	60.0
France	65.0	65.2	64.8(b)	65.1	65.5
Croatia	54.1	53.1	54.8	56.0	57.2
Italy	56.4	55.4	55.5	56.2	57.1
Cyprus	64.3	61.3	61.5	62.2	64.0
Latvia	63.1	65.3	66.5	68.5	69.3
Lithuania	61.9	63.6	65.6	67.1	69.4
Luxembourg	66.2	66.0	66.9	66.9(b)	66.2
Hungary	56.6	58.0	61.8	63.9	66.5
Malta	58.9	60.9	62.8	64.4	66.2
Netherlands	76.0	75.4	74.9	76.0	76.8
Austria	72.6	72.8	72.6	72.8	73.5
Poland	59.7	60.0	61.7	62.9	64.5
Portugal	61.2	60.6	62.5	63.8	65.1
Romania	60.2	60.1	61.0	61.4	61.6
Slovenia	64.0	63.4	64.3	65.5	66.1
Slovakia	59.7	59.9	61.0	62.7	64.9
Finland	69.8	69.3	69.3	69.2	69.9
Sweden	76.1	77.0	77.5	78.3	79.1
Iceland	79.8	81.3	83.1	85.0	86.7
Norway	76.7	76.6	76.5	76.2	75.6
Switzerland	80.2	80.2	80.6	81.0	81.6
United Kingdom	70.8	71.4	72.7	73.6	74.3
Montenegro	46.6	46.9	50.2	50.9	51.7
North Macedonia	:	46.3	47.3	48.2	49.4
Serbia	45.4	47.7	50.9(b)	52.1	55.2
Turkey	49.0	49.6	49.7(b)	50.4	50.8

TIME ▾	2017	2018	2019	2020	2021
GEO ▾					
European Union - 27	67.4	68.3	69.0	68.3	69.1(b)
European Union - 28	68.3	69.2	69.9	:	:
European Union - 15	68.8	69.5	70.1	:	:
Euro area - 19 countries	67.2	68.1	68.7	67.8	68.8(b)
Belgium	64.8(b)	66.1	67.0	66.6	67.1(b)
Bulgaria	66.9	67.7	70.1	68.5	68.2(b)
Czechia	73.6	74.7	75.0	74.3	74.3(b)
Denmark	74.8(b)	75.5	76.3	75.6	76.4(b)
Germany (until 1990)	77.1	77.6	78.3	77.3(b)	77.7(b)
Estonia	73.9	74.8	74.8	73.0	74.3(b)
Ireland	68.2(b)	69.2	69.9	68.1	69.8(b)
Greece	53.6	55.1	56.7	56.5	57.4(b)
Spain	61.5	62.7	63.7	61.8	63.4(bd)
France	66.1	66.5	66.7	66.4	68.3(bd)
Croatia	59.1	60.6	62.3	62.1	63.4(b)
Italy	57.8	58.3	58.8	58.1	58.2(b)
Cyprus	65.8	69.1	70.9	70.1	71.2(b)
Latvia	70.4	71.9	72.4	71.7	70.2(b)
Lithuania	70.4	72.5	73.0	71.6	72.6(b)
Luxembourg	66.9	67.9	68.5	67.8	69.6(b)
Hungary	68.2	69.3	70.1	69.7	73.1(b)

Όμοια και τα συμπεράσματα από το ποσοστό ανεργίας στη χώρα. Τόσο σε όλη την περίοδο της κρίσης και της επιτήρησης, όσο και μέχρι σήμερα, η Ελλάδα έχει ένα

από τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, το οποίο εκτινάχθηκε από το 2010 και έπειτα και παραμένει πολύ υψηλό και μετά το πέρας της επιτήρησης μέχρι και σήμερα. Όταν στην Ευρωζώνη ο μέσος όρος του ποσοστού ανεργίας τα έτη 2019-2021 κυμαίνεται μεταξύ 7,6%-8,0% επί του ενεργού εργασιακά πληθυσμού, στην Ελλάδα την ίδια περίοδο τα ποσοστά κυμαίνονται από 14,7% έως 17,9%, ενώ κατά την περίοδο της μνημονιακής επιτήρησης τα ποσοστά ανεργίας στη χώρα έφθασαν μέχρι και 27,8% (το 2013). Από τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου μόνο η Ισπανία εμφανίζει εξίσου υψηλά ποσοστά ανεργίας, τα οποία όμως την περίοδο 2019-2021 μειώθηκαν κατά 3% περισσότερο από ότι στην Ελλάδα (Πίνακας 16)

Πίνακας 16. Ποσοστό ανεργίας επί του ενεργού εργασιακά πληθυσμού σε ΕΕ, Ευρωζώνη, Ελλάδα και χώρες του νότου

	Euro area (Percentage of active population)	Greece (Percentage of active population)	Spain (Percentage of active population)	Italy (Percentage of active population)	Cyprus (Percentage of active population)	Portugal (Percentage of active population)
2021	7,7	14,7	14,8	9,5	7,5	6,6
2020	8,0	17,6	15,5	9,3	7,6	7,0
2019	7,6	17,9	14,1	9,9	7,1	6,7
2018	8,2	19,7	15,3	10,6	8,4	7,2
2017	9,1	21,8	17,2	11,3	11,1	9,2
2016	10,1	23,9	19,6	11,7	13,0	11,5
2015	10,9	25,0	22,1	12,0	15,0	13,0
2014	11,7	26,6	24,5	12,9	16,1	14,6
2013	12,1	27,8	26,1	12,4	15,9	17,2
2012	11,5	24,8	24,8	10,9	11,9	16,6
2011	10,3	18,1	21,4	8,5	7,9	13,5
2010	10,3	12,9	19,9	8,5	6,3	12,6
2009	9,7	9,8	17,9	7,9	5,4	11,2
2008	7,6	8,0	11,3	6,8	3,7	9,0
2007	7,6	8,6	8,2	6,2	3,9	9,5
2006	8,4	9,2	8,5	6,9	4,6	9,1
2005	9,1	10,2	9,2	7,8	5,3	9,0
2004	9,3	10,8	11,0	8,1	4,7	7,8
2003	9,1	10,0	11,5	8,8	4,3	7,5
2002	8,7	10,6	11,5	9,1	3,6	6,0
2001	8,5	11,0	10,6	9,7	3,9	4,8
2000	9,3	11,6	13,9	10,7	4,9	4,8

Πηγή Ameco, 2022

Στην ανάπτυξη και εν γένει στην οικονομία μίας χώρας ο ρόλος του «ανθρώπινου κεφαλαίου» και ιδίως εκείνου του κεφαλαίου που κατέχει τις γνώσεις και δεξιότητες ώστε να συμβάλλει στην παραγωγή και στις υπηρεσίες όλων των κλάδων της οικονομίας, είναι σημαντικός. Εξίσου σημαντικός με τα υλικά κεφάλαια (Becker, 1993). Συνέπεια της κρίσης αλλά και της δημοσιονομικής και οικονομικής πολιτικής που ακολουθήθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, ήταν η εκτίναξη της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα αλλά και η μεγάλη μείωση των μισθών. Η κατάσταση αυτή προκάλεσε τη φυγή χιλιάδων νέων επιστημόνων στο εξωτερικό. Η φυγή περιβλήθηκε με τον (πετυχημένο) όρο «brain drain» («έξοδος εγκεφάλων»). Μόνο το χρονικό διάστημα 2008 – 2013 εκτιμάται πως μετανάστευσαν από την Ελλάδα 223.000 νέοι 25-39 ετών (Λαζαρέτου Σ., 2016). Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2014), το 2013 μετανάστευσε προς τις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου τριπλάσιος αριθμός νέων από

ότι το 2008. Από τα στοιχεία της Eurostat για τα έτη 2008 και 2014 προκύπτει ότι το 2008 η ανεργία των νέων αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν κατά 2 μονάδες αυξημένη σε σχέση με το γενικό ποσοστό ανεργίας (9,7% έναντι 7,7%) και υπερδιπλάσιο από τον μέσο όρο της Ε.Ε. στην ίδια κατηγορία. Το 2014 η ανεργία των νέων επιστημόνων στην Ελλάδα εκτινάχθηκε στο δυσθεώρητο 27,8%, όταν στην ΕΕ παρέμεινε περίπου στο 7,5%.

Η Ελλάδα βγαίνει βαθιά πληγωμένη από τη φυγή των νέων επιστημόνων της. Μπορεί να υποστηρίζεται ότι η μετανάστευση ωφελεί τη χώρα προέλευσης, διότι αυξάνεται η ζήτηση για υπηρεσίες εκπαίδευσης αφού οι νέοι γνωρίζουν ότι θα έχουν καλύτερες συνθήκες και απολαβές εργασίας στις ανεπτυγμένες χώρες, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο πλούτος της χώρας προέλευσης από τα έσοδα της εκπαίδευσης, τα εμβάσματα των μεταναστών στη χώρα και την ανάπτυξη του εμπορίου με τις χώρες προορισμού (Λαζαρέτου Σ., 2016), εντούτοις στην Ελλάδα δεν έχει τα ίδια αποτελέσματα. Αντιθέτως, η χώρα στηρίζεται αποκλειστικά στη δημόσια εκπαίδευση και επομένως δεν έχει έσοδα από ιδιωτικά πανεπιστήμια ενώ παράλληλα δαπανά τεράστια ποσά στην εκπαίδευση επιστημόνων, οι οποίοι (κυρίως από τους κλάδους της ιατρικής και της μηχανικής) καταλήγουν σε τρίτες χώρες, όπου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Επίσης η χώρα έχει έντονο δημογραφικό πρόβλημα και αυτό επιτείνεται από τη φυγή νέων, κατά βάση, άγαμων επιστημόνων. Εξίσου κρίσιμο είναι ότι η μετανάστευση του καλύτερου έμψυχου δυναμικού της χώρας, της στερεί την τεχνογνωσία, την εξειδίκευση σε κρίσιμους κλάδους, την καινοτομία, μειώνοντας ουσιαστικά τις παραγωγικές της δυνατότητες, ενώ στερεί έσοδα από τη φορολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Αντί επιλόγου,

Η χώρα ούτε «σοφότερη» έγινε από την ελληνική κρίση του 2010, ούτε ωφελήθηκε από τις εφαρμοζόμενες δημοσιονομικές και οικονομικές πολιτικές των δανειστών καθόλη τη διάρκεια της επιτήρησης. Οι διαχρονικές ελληνικές παθογένειες που συνοψίζονται: α) στη στρεβλή δημοσιονομική πολιτική των υψηλών ελλειμμάτων, β) στη λανθασμένη κατανομή των δημοσίων δαπανών, γ) στην έλλειψη φορολογητέας ύλης λόγω του αναποτελεσματικού και εν πολλοίς διεφθαρμένου μηχανισμού ελέγχου και είσπραξης, δ) στη λανθασμένη φορολογική πολιτική και στην αδυναμία επιβολής και είσπραξης άμεσων φόρων στις παραγωγικές επαγγελματικές ομάδες και στις

επιχειρήσεις, ε) στην αδυναμία ή απροθυμία εγκαθίδρυσης φορολογικής δικαιοσύνης και κουλτούρας συμμετοχής στα δημόσια βάρη, στ) στο παρωχημένο και αναξιοποίητο παραγωγικό μοντέλο και ζ) στην έλλειψη ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, παραμένουν, έστω και σε μικρότερο βαθμό, και μετά την έξοδο από την επιτήρηση.

Το «εργαλείο» της συμμετοχής στην Ευρωζώνη δεν αξιοποιήθηκε από τις ελληνικές κυβερνήσεις. Η νομισματική και συναλλαγματική ασφάλεια που παρείχε η Ευρωζώνη δεν μπορούσε να επιλύσει τα διαχρονικά προβλήματα της χώρας. Αντιθέτως, λόγω της έλλειψης εκείνων των διαρθρωτικών αλλαγών στην παραγωγή, στη λειτουργία του δημοσίου τομέα, στη λειτουργία των θεσμών, στο δημοσιονομικό «νοικοκύρεμα», τα προνόμια της Ευρωζώνης έγιναν «θηλιά» για την Ελλάδα που δεν μπορούσε να έχει το εργαλείο της νομισματικής υποτίμησης. Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες των ανεπτυγμένων κρατών της Ευρωζώνης και παράλληλα ο εύκολος (και φθηνότερος) δανεισμός της χώρας και των ιδιωτών οδήγησαν στην εκτίναξη των ελλειμμάτων και στη μη εξυπηρέτηση του μεγάλου χρέους σε μία περίοδο που η παγκόσμια κρίση του 2008 επέτρεψε τις κερδοσκοπικές κινήσεις έναντι της χώρας, οι οποίες και τελικά την οδήγησαν στην αδυναμία δανεισμού και κάλυψης των μεγάλων ελλειμμάτων της.

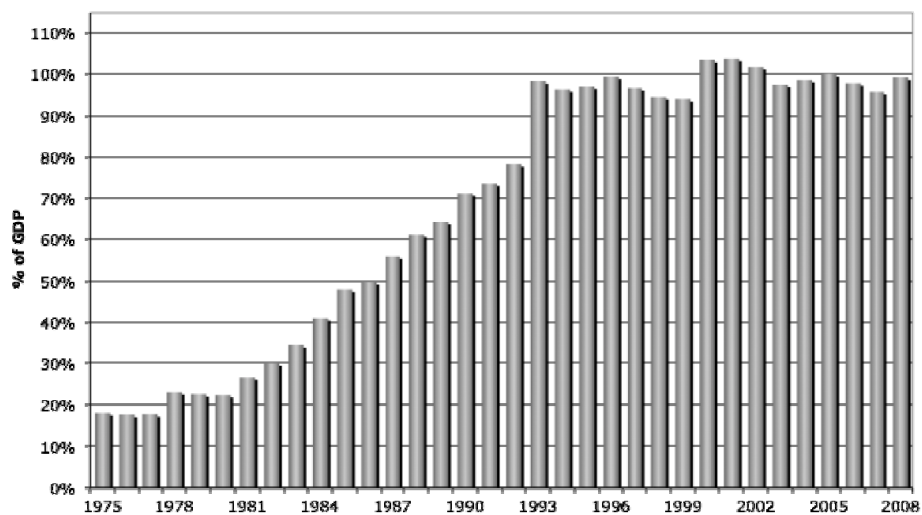
Είναι δε, αρκετά σαφές από την παρούσα μελέτη ότι η χώρα δεν επηρεάστηκε από τα τοξικά ομόλογα της κρίσης του 2008 και της επιρροής τους στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αυτό που συνέβη ήταν, πως η κρίση του 2008 ανέδειξε τις μεγάλες δημοσιονομικές παθογένειες της χώρας και της εκμετάλλευσής τους από διάφορα οικονομικά κέντρα. Ήταν τελικά, μία κρίση χρέους που όμως προήλθε από τα μεγάλα ελλείμματα και τις παραγωγικές, ανταγωνιστικές και θεσμικές αδυναμίες της.

Αδυναμίες που παραμένουν, αφού η δεκαετής περίοδος των Μνημονίων και της επιτήρησης, ούτε το χρέος της χώρας μείωσε – αντιθέτως παραμένει πολύ υψηλό – ούτε την παραγωγικότητα της ωφέλησε – αντιθέτως εμφανίζεται μείωση του ΑΕΠ όλα τα χρόνια της κρίσης μέχρι και σήμερα περί τα 40 δις ευρώ ετησίως – ούτε μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές συνέβησαν στην παραγωγική διαδικασία, στο φορολογικό δίκαιο, στη λειτουργία του δημόσιου τομέα, στους θεσμούς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

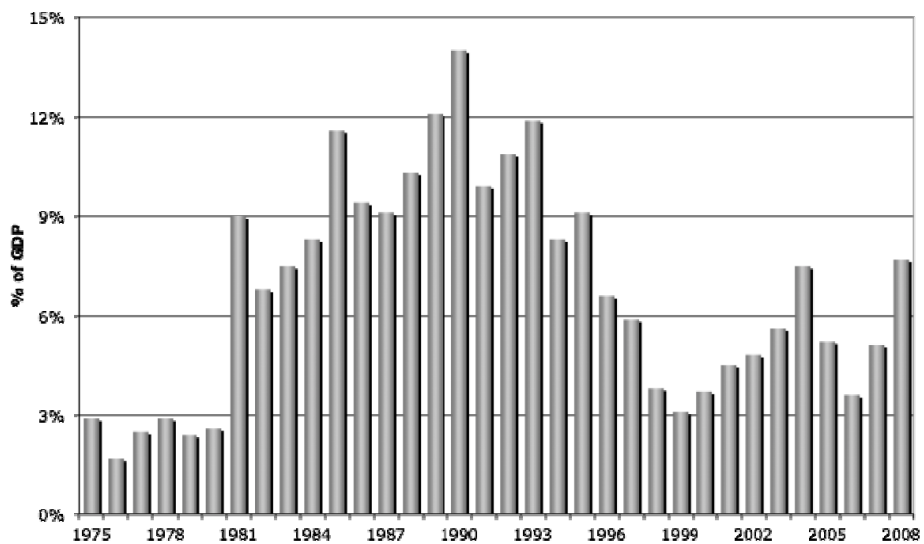
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΠΙΝΑΚΕΣ

Διάγραμμα 1. Η αύξηση του δημόσιου χρέους σε ποσοστό του ΑΕΠ 1975-2008



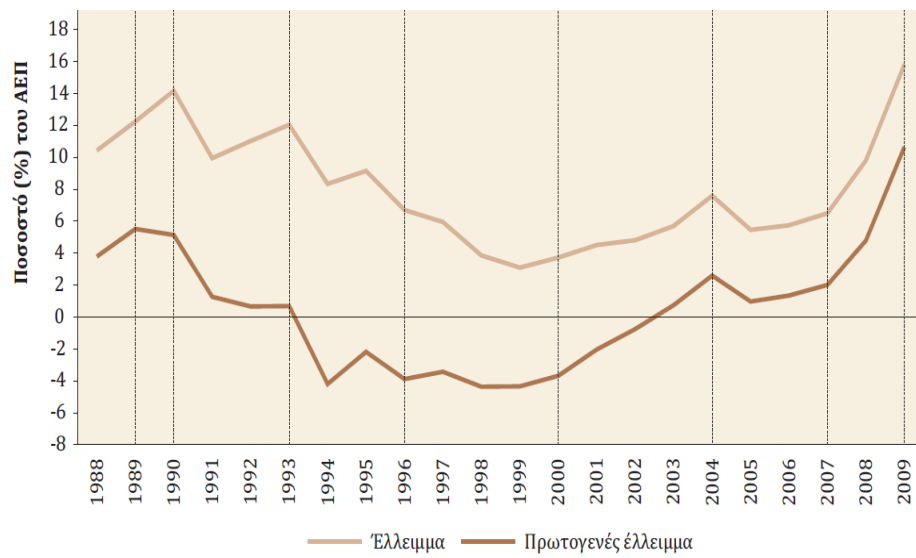
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010)

Διάγραμμα 2. Αύξηση δημοσιονομικών ελλειμμάτων σε ποσοστό επί του ΑΕΠ 1975-2008



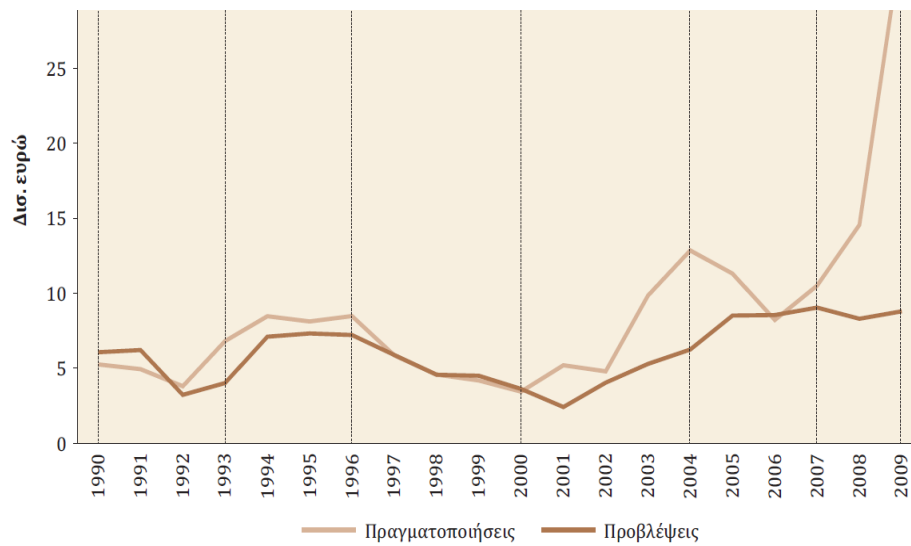
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010)

Διάγραμμα 3. Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ



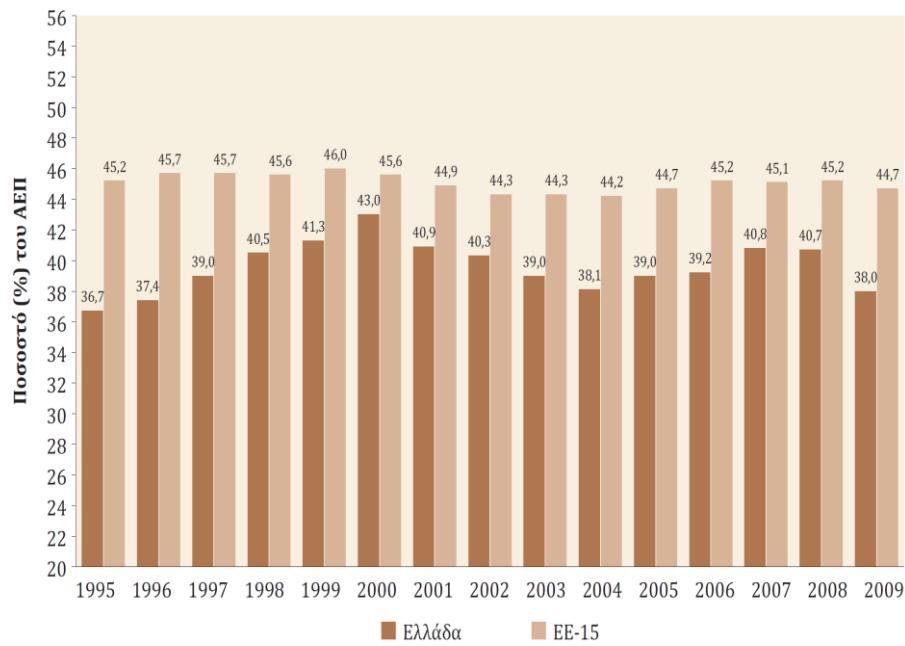
Πηγή: Ameco, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 4. Προβλέψεις και αποκλίσεις επί του Προϋπολογισμού 1990-2009



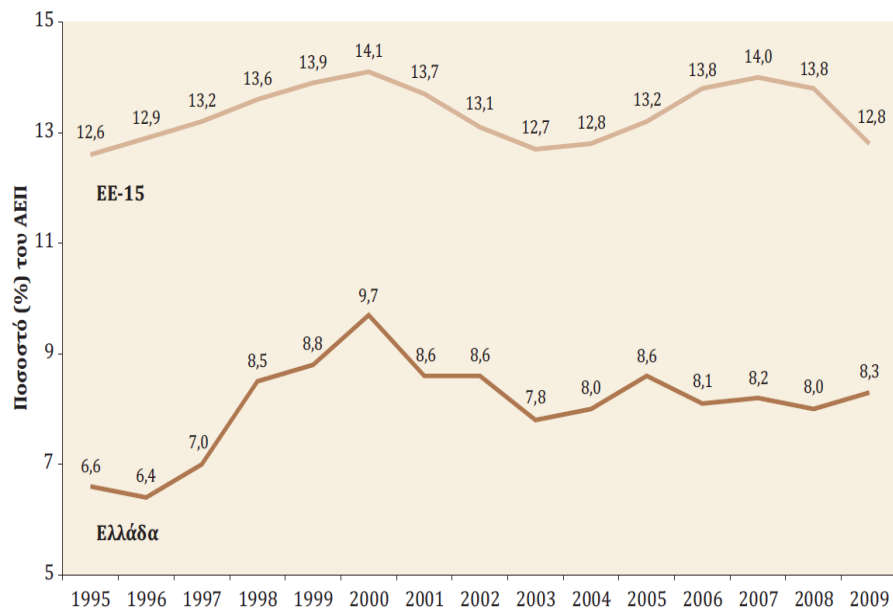
Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 5. Έσοδα Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και ΕΕ-15



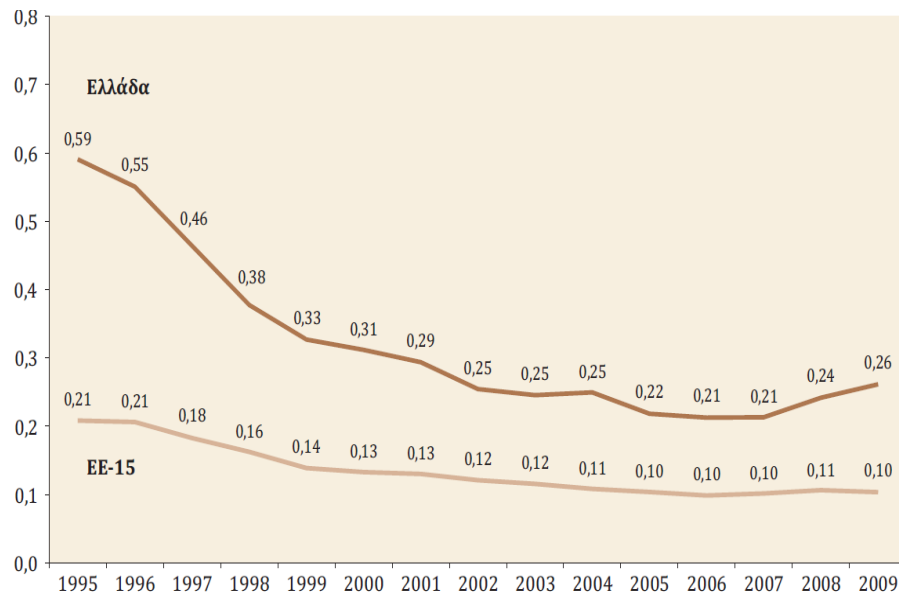
Πηγή: Eurostat, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 6. Άμεσοι φόροι σε ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και ΕΕ-15



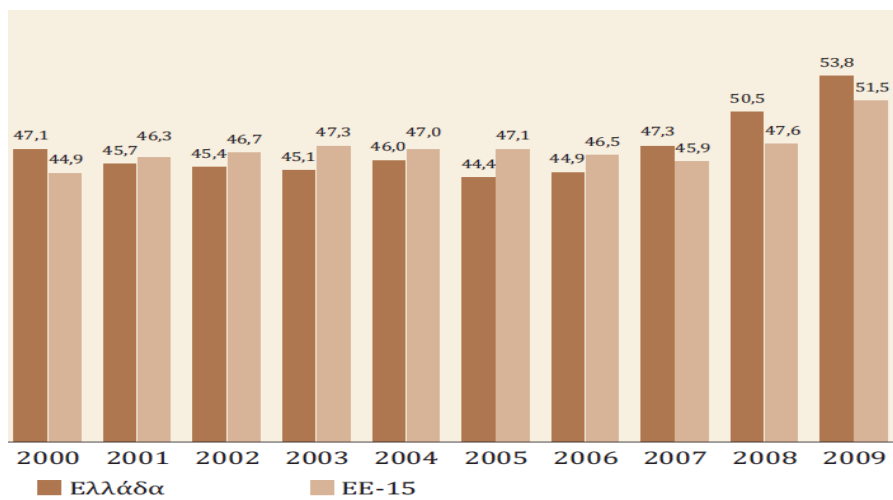
Πηγή: Eurostat, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 7. Λόγος τόκων προς φορολογικά έσοδα Γενικής Κυβέρνησης στην Ελλάδα και ΕΕ-15



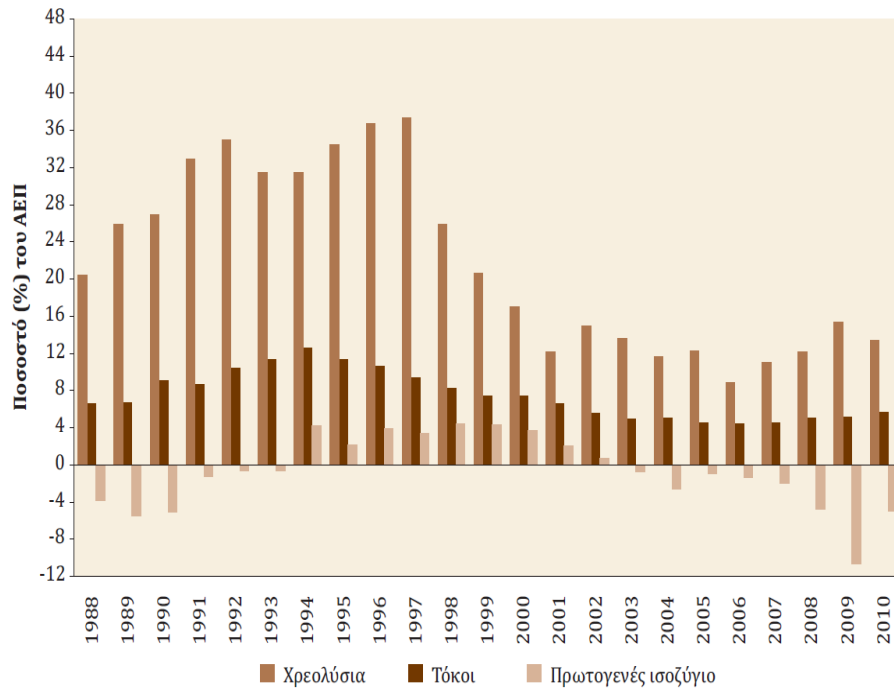
Πηγή: Eurostat, Ameco, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 8. Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης (σε ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα και ΕΕ-15



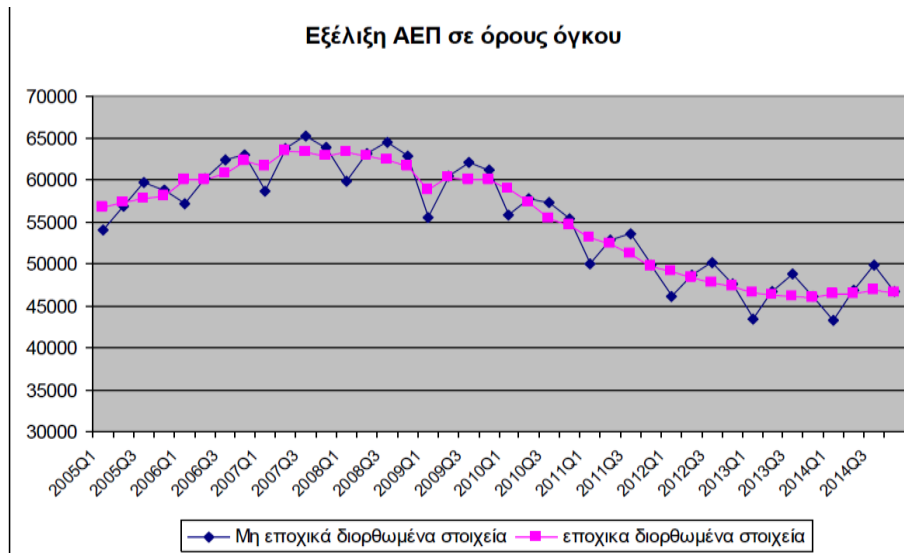
Πηγή Ameco, Αργεΐτης (2011)

Διάγραμμα 9. Τόκοι, χρεολύσια και πρωτογενές ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ



Πηγή: Ameco, Υπ. Οικονομικών, Αργεΐτης κ.α. (2011)

Διάγραμμα 10. Ελληνικό ΑΕΠ 2004-2014 σε τιμές όγκου



Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Πίνακας 1. Όγκος λιανικού εμπορίου 2001-2007 σε σταθερές τιμές

Περίοδος Period	Ένδυση-υπόδηση/ Clothing-footwear				Έπιπλα-ηλεκτρικά είδη-οικιακός εξοπλισμός / Furniture-electrical and household equipment				Βιβλία-χαρτικά-λοιπά είδη / Books-stationery-other goods			
	Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών
		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.
2003	107,6	0,9	-	-	113,5	3,8	-	-	119,7	7,5	-	-
2004	109,1	1,4	-	-	118,0	3,9	-	-	125,4	4,7	-	-
2005	110,5	1,3	-	-	118,7	0,6	-	-	124,0	-1,1	-	-
2006	111,4	0,8	-	-	139,7	17,7	-	-	128,6	3,7	-	-
2007	112,6	1,1	-	-	149,1	6,7	-	-	137,2	6,7	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2008

Πίνακας 2. Δείκτης παραγωγής στις κατασκευές

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (1)/ General index (1)				Οικοδομικά έργα (κτίρια) (2)/ Construction of buildings(2)				Έργα πολιτικού μηχανικού (3)/ Civil engineering projects (3)			
	Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2000=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών		Προηγούμενου έτους	Σωρευτικής περιόδου	Κιν. μέσο 12 μηνών
		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.		Previous year	Cumulative period	12-month moving avg.
2002	148,2	39,1	-	-	109,1	6,8	-	-	175,9	60,4	-	-
2003	139,7	-5,7	-	-	108,5	-0,6	-	-	161,8	-8,0	-	-
2004	117,5	-15,8	-	-	90,6	-16,5	-	-	136,7	-15,5	-	-
2005	72,0	-38,8	-	-	76,7	-15,3	-	-	68,6	-49,8	-	-
2006	77,3	7,4	-	-	68,6	-10,6	-	-	83,4	21,6	-	-
2007	95,6	23,7	-	-	74,8	9,0	-	-	110,4	32,4	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2008

Πίνακας 3. Επιτόκια της ΕΚΤ και της ΤτΕ (επί της % ετησίως)

1. Επιτόκια ΕΚΤ / ECB interest rates

2. Επιτόκια της Τράπεζας της Ελλάδος / Bank of Greece interest rates

Από (1)	Διακόλιση αποδοχής καταθέσεων	Πρόξεις κύριας αναχρηματοδότησης Main refinancing operations		Διακόλιση οριακής χρηματοδότησης	Από	Αποδοχή καταθέσεων διάρκειας μίας ημέρας-10 κλάμιο (4)	Αποδοχή καταθέσεων διάρκειας μίας ημέρας-20 κλάμιο	Πρόξεις διάρκειας 14 ημερών	Χρηματοδότηση με ενέχυρο τίτλων Ελληνικού Δημοσίου
		Δημοπρασίες σταθερού επιτοκίου Fixed rate tenders	Δημοπρασίες ανταγωνιστικού επιτοκίου Variable rate tenders						
With effect from (1)	Deposit facility	Σταθερό επιτόκιο Fixed rate	Ελάχιστο επιτόκιο προσηφοράς Minimum bid rate	Marginal lending facility	With effect from	Overnight deposit facility-1st tier (4)	Overnight deposit facility-2nd tier	14-day refinancing operations	Lombard rate
1999 Ιαν. 1 / Jan. 1	2,00	3,00	-	4,50	1999 Ιαν. 14 / Jan. 14	11,50	9,75	12,00	13,50
Ιαν. 4 / Jan. 4(2)	2,75	3,00	-	3,25	Οκτ. 21 / Oct. 2	11,00	9,75	11,50	13,00
Ιαν. 22 / Jan. 22	2,00	3,00	-	4,50	Δεκ. 16 / Dec. 16	10,25	9,25	10,75	12,25
Απρ. 9 / Apr. 9	1,50	2,50	-	3,50	Δεκ. 27 / Dec. 2	10,25	9,00	10,75	11,50
Νοέμ. 5 / Nov. 5	2,00	3,00	-	4,00	2000 Ιαν. 27 / Jan. 2	9,50	8,50	9,75	11,00
2000 Φεβ. 4 / Feb. 4	2,25	3,25	-	4,25	Μάρτ. 9 / Mar. 9	8,75	8,00	9,25	10,25
Μάρτ. 17 / Mar. 17	2,50	3,50	-	4,50	Απρ. 20 / Apr. 2	8,00	7,50	8,75	9,50
Απρ. 28 / Apr. 28	2,75	3,75	-	4,75	Ιουν. 29 / June 2	7,25		8,25	9,00
Ιουν. 9 / June 9	3,25	4,25	-	5,25	Σεπτ. 6 / Sept. 6	6,50		7,50	8,25
Ιούν. 28 / June 28(3)	3,25	-	4,25	5,25	Νοέμ. 15 / Nov. 15	6,00		7,00	7,75
Σεπτ. 1 / Sept. 1	3,50	-	4,50	5,50	Νοέμ. 29 / Nov. 2	5,50		6,50	7,25
Οκτ. 6 / Oct. 6	3,75	-	4,75	5,75	Δεκ. 13 / Dec. 13	4,75		5,75	6,50
2001 Μάιος 11 / May 11	3,50	-	4,50	5,50	Δεκ. 27 / Dec. 2	3,75		4,75	5,75
Αυγ. 31 / Aug. 31	3,25	-	4,25	5,25					
Σεπτ. 18 / Sept. 18	2,75	-	3,75	4,75					
Νοέμ. 9 / Nov. 9	2,25	-	3,25	4,25					
2002 Δεκ. 6 / Dec. 6	1,75	-	2,75	3,75					
2003 Μάρτ. 7 / Mar. 7	1,50	-	2,50	3,50					
Ιουν. 6 / June 6	1,00	-	2,00	3,00					
2005 Δεκ. 6 / Dec. 6	1,25	-	2,25	3,25					
2006 Μάρτ. 8 / Mar. 8	1,50	-	2,50	3,50					
Ιουν. 15 / June 15	1,75	-	2,75	3,75					
Αυγ. 9 / Aug. 9	2,00	-	3,00	4,00					
Οκτ. 11 / Oct. 11	2,25	-	3,25	4,25					
Δεκ. 13 / Dec. 13	2,50	-	3,50	4,50					
2007 Μάρτ. 14 / Mar. 14	2,75	-	3,75	4,75					
Ιουν. 13 / June 13	3,00	-	4,00	5,00					
2008 Ιουλ. 9 / July 9	3,25	-	4,25	5,25					
Οκτ. 8 / Oct. 8	2,75	-	-	4,75					
Οκτ. 9 / Oct. 9(4)	3,25	-	-	4,25					
Οκτ. 15 / Oct. 15(5)	3,25	3,75	-	4,25					
Νοέμ. 12 / Nov. 12	2,75	3,25	-	3,75					
Δεκ. 10 / Dec. 10	2,00	2,50	-	3,00					

Πηγή ΤτΕ, 2008

Πίνακας 4. Συνολικές Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρώζונה, χώρες του Νότου, 2000-2021

Data extracted on 28/12/2022 11:18:14 from [ESTAT]

Dataset:

Government revenue, expenditure and main aggregates [GOV_10A_MAIN_custom_4325251]

Last updated:

21/10/2022 11:00

Time frequency

Annual

Unit of measure

Percentage of gross domestic product (GDP)

Sector

General government

National accounts indicator (ESA 2010)

Total general government expenditure

TIME	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GEO (Labels)							
Euro area - 19 countries (2015-2022)	46,9	46,9	47,2	47,6	47,0	47,0	46,3
Greece	46,4	46,0	45,8	46,6	47,6	45,6	45,1
Spain	39,1	38,4	38,6	38,4	38,8	38,5	38,4
Italy	46,5	47,3	46,7	47,2	46,9	47,2	47,8
Cyprus	34,4	35,3	37,0	40,5	38,5	39,3	38,7
Portugal	42,7	44,1	43,7	45,4	46,2	46,8	45,2

Special value

:

not available

TIME	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	45,6	46,8	50,9	50,9	49,4	50,1	50,0	49,3
Greece	47,1	50,8	54,1	53,0	55,1	56,7	62,8	50,7
Spain	39,3	41,4	46,2	46,0	46,2	49,5	46,4	45,3
Italy	46,8	47,8	51,1	49,9	49,2	50,6	51,0	50,9
Cyprus	37,6	38,4	42,1	41,7	42,1	42,1	42,8	49,3
Portugal	44,5	45,3	50,2	51,9	50,0	48,9	49,9	51,7

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)							
Euro area - 19 countries (2015-2022)	48,5	47,7	47,1	46,9	46,9	53,5	52,3
Greece	54,1	49,9	48,5	48,5	47,8	59,7	57,4
Spain	44,0	42,5	41,3	41,8	42,3	51,9	50,6
Italy	50,3	49,1	48,8	48,4	48,5	56,8	55,3
Cyprus	40,4	37,3	36,4	42,6	38,1	44,6	43,1
Portugal	48,2	44,8	45,4	43,2	42,5	49,2	47,8

Πηγή Eurostat 2022

Πίνακας 5. Καθαρή Δανειοδότηση (+) Καθαρός Δανεισμός (-) σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρωζώνη, χώρες του Νότου 2000-2020

Data extracted on 28/12/2022 12:41:25 from [ESTAT]

Dataset:

Government deficit/surplus, debt and associated data [GOV_10DI]

Last updated:

21/10/2022 11:00

Time frequency

Annual

Unit of measure

Percentage of gross domestic product (GDP)

Sector

General government

National accounts indicator (ESA 1010)

Net lending (+) /net borrowing (-)

TIME	2000	2001	2002	2003	2004
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-1,3	-2,0	-2,7	-3,1	-2,9
Greece	-4,1	-5,5	-6,0	-7,8	-8,8
Spain	-1,2	-0,5	-0,3	-0,4	-0,1
Italy	-2,4	-3,2	-2,9	-3,2	-3,5
Cyprus	-2,2	-2,1	-4,1	-5,9	-3,7
Portugal	-3,2	-4,8	-3,3	-5,7	-6,2

TIME	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-2,6	-1,5	-0,6	-2,2	-6,2	-6,3	-4,2	-3,8
Greece	-6,2	-5,9	-6,7	-10,2	-15,2	-11,4	-10,5	-9,1
Spain	1,2	2,1	1,9	-4,6	-11,3	-9,5	-9,7	-11,6
Italy	-4,1	-3,6	-1,3	-2,6	-5,1	-4,2	-3,6	-2,9
Cyprus	-2,2	-1,0	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,7
Portugal	-6,1	-4,2	-2,9	-3,7	-9,9	-11,4	-7,7	-6,2

TIME	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	-3,1	-2,5	-2,0	-1,5	-0,9	-0,4	-0,6	-7,0
Greece	-13,4	-3,7	-5,9	0,2	0,6	0,9	1,1	-9,9
Spain	-7,5	-6,1	-5,3	-4,3	-3,1	-2,6	-3,1	-10,1
Italy	-2,9	-3,0	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2	-1,5	-9,5
Cyprus	-5,6	-8,8	-0,9	0,3	1,9	-3,6	1,3	-5,8
Portugal	-5,1	-7,4	-4,4	-1,9	-3,0	-0,3	0,1	-5,8

Πηγή Eurostat 2022

Πίνακας 6. Δημόσιο χρέος σε ποσοστό του ΑΕΠ, ευρωζώνη, Ελλάδα, χώρες του Νότου 1996-2021

Data extracted on 28/12/2022 15:52:32 from [ESTAT]

Dataset:

Government deficit/surplus, debt and associated data [GOV_10DI

Last updated:

21/10/2022 11:00

Time frequency

Annual

Unit of measure

Percentage of gross domestic product (GDP)

Sector

General government

National accounts indicator (ESA 2010)

Government consolidated gross debt

TIME	1996	1997	1998	1999	2000
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	73,5	73,0	72,6	71,6	69,2
Greece	101,3	99,5	97,4	98,9	104,9
Spain	65,4	64,2	62,3	60,8	57,8
Italy	119,1	116,8	114,1	113,3	109,0
Cyprus	50,3	54,1	55,7	55,8	55,7
Portugal	63,3	58,7	55,6	55,4	54,2

TIME	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	68,1	68,1	69,4	69,7	70,4	68,4	66,0	69,7
Greece	107,1	104,9	101,5	102,9	107,4	103,6	103,1	109,4
Spain	54,0	51,2	47,7	45,4	42,4	39,1	35,8	39,7
Italy	108,9	106,4	105,5	105,1	106,6	106,7	103,9	106,2
Cyprus	57,3	60,5	63,8	64,8	63,4	59,3	54,0	45,5
Portugal	57,4	60,0	63,9	67,1	72,2	73,7	72,7	75,6

TIME	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GEO (Labels)								
Euro area - 19 countries (2015-2022)	80,3	85,7	87,6	91,1	93,0	93,2	91,3	90,5
Greece	126,7	147,5	175,2	162,0	178,2	180,3	176,7	180,5
Spain	53,3	60,5	69,9	90,0	100,5	105,1	103,3	102,7
Italy	116,6	119,2	119,7	126,5	132,5	135,4	135,3	134,8
Cyprus	54,3	56,3	65,8	80,1	103,7	108,8	106,8	102,6
Portugal	87,8	100,2	114,4	129,0	131,4	132,9	131,2	131,5

TIME	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)					
Euro area - 19 countries (2015-2022)	87,9	86,0	83,9	97,0	95,4
Greece	179,5	186,4	180,6	206,3	194,5
Spain	101,8	100,4	98,2	120,4	118,3
Italy	134,2	134,4	134,1	154,9	150,3
Cyprus	92,6	98,1	90,4	113,5	101,0
Portugal	126,1	121,5	116,6	134,9	125,5

Πηγή Eurostat 2022

Πίνακας 7. Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (1990-2010=100). Μέσος όρος ΕΕ, ευρωζώνη και Ελλάδα

			Μέσος όρος					
	Min	Max	2001-2011	2007	2008	2009	2010	2011
ΕΕ-27	66,9 Μαρ-09	113,8 Ιουν-07	99,3	111,03	93,32	79,31	101,18	100,28
Ευρωζώνη	69,6 Μαρ-09	113,0 Ιαν-01	98,7	109,38	93,46	80,24	100,51	101,01
Ελλάδα	67,2 Μαρ-09	111,9 Απρ-04	96,3	108,38	97,43	79,70	79,31	77,62

Πηγή IOBE

Πίνακας 8. Όγκος Λιανικού Εμπορίου σε σταθερές τιμές 2009-2014

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (εκτός καυσίμων και λιπαντικών) General index (except automotive fuel)				Είδη διατροφής-ποτά-καπνός/ Food-beverages-tobacco			
	Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average
2009	107,4	-9,3	-	-	105,8	-6,1	-	-
2010	100,0	-6,9	-	-	100,0	-5,5	-	-
2011	91,3	-8,7	-	-	94,0	-6,0	-	-
2012	80,6	-11,8	-	-	85,6	-9,0	-	-
2013	73,8	-8,4	-	-	77,8	-9,1	-	-
2013 II	72,6	-8,8	-10,6	-11,2	79,0	-10,9	-11,3	-10,5
III	74,6	-9,8	-10,3	-11,2	79,1	-9,2	-10,6	-10,8
IV	75,9	-2,4	-8,4	-8,4	78,5	-4,6	-9,1	-9,1
2014 I	69,8	-3,1	-3,1	-6,2	74,1	-4,4	-4,4	-6,5
II	73,1	0,7	-1,2	-3,9	79,5	0,6	0,1	-3,6
III	76,4	2,5	0,0	-0,6	82,6	4,4	1,6	0,0

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 9. Δείκτης Παραγωγής στις κατασκευές σε σταθερές τιμές 2009-2013

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης (1)/ General index (1)				Οικοδομικά έργα (κτίρια) (2)/ Construction of buildings(2)				Έργα πολιτικού μηχανικού (3)/ Civil engineering projects (3)			
	Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2005=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κιν. μέσου 12 μηνών 12-month moving avg.
2008	171,2	7,8	-	-	218,5	-0,5	-	-	150,5	13,8	-	-
2009	141,2	-17,5	-	-	165,9	-24,1	-	-	130,4	-13,4	-	-
2010	100,0	-29,2	-	-	100,0	-39,7	-	-	100,0	-23,3	-	-
2011	58,7	-41,3	-	-	57,4	-42,6	-	-	60,2	-39,8	-	-
2012	39,1	-33,4	-	-	37,6	-34,5	-	-	40,8	-32,3	-	-
2013	35,9	-8,2	-	-	31,1	-17,3	-	-	41,6	1,9	-	-

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 10. Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής 2009-2014

Περίοδος Period	Γενικός δείκτης / General index				Μεταποίηση / Manufacturing			
	Δείκτης Index 2010=100	(% Μεταβολή/ Change			Δείκτης Index 2010=100	(% Μεταβολή/ Change		
		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average		Προηγούμενου έτους Previous year	Σορευτικής περιόδου Cumulative period	Κινητού μέσου 12 μηνών 12-month moving average
2009	106,3	-9,4	-	-	105,3	-11,2	-	-
2010	100,0	-5,9	-	-	100,0	-5,1	-	-
2011	94,3	-5,7	-	-	90,9	-9,1	-	-
2012	92,4	-2,0	-	-	87,7	-3,5	-	-
2013	89,5	-3,2	-	-	86,8	-1,1	-	-
2013 II	93,1	-0,4	-1,2	-0,9	93,4	2,2	1,4	0,3
III	93,6	-5,4	-2,7	-1,7	89,1	-3,9	-0,5	0,1
IV	85,6	-4,7	-3,2	-3,2	83,0	-3,0	-1,1	-1,1
2014 I	83,6	-2,5	-2,5	-3,3	81,6	0,1	0,1	-1,2
II	89,8	-3,5	-3,0	-4,1	92,1	-1,3	-0,7	-2,1
III	89,9	-3,9	-3,3	-3,7	89,4	0,3	-0,3	-1,0

Πηγή ΤτΕ, 2014, ΕΛΣΤΑΤ

Ελλάδα

Περιοχή	Ακραίες τιμές ²		Μέσος όρος					
	Min	Max	2001-2015	2011	2012	2013	2014	2015
ΕΕ-28	67,2 Μαρ-09	114,1 Ιουν-07	99,8	101,3	91,0	95,9	105,0	106,7
Ευρωζώνη	70,0 Μαρ-09	113,5 Ιαν-01	99,0	102,2	90,8	93,8	101,3	104,3
Ελλάδα	74,4 Μαρ-09	111,9 Απρ-04	95,8	81,0	80,3	90,8	99,5	88,7

Πηγή IOBE, 2015, DG Ecfm

Πίνακας 12. Δείκτες Οικονομικού Κλίματος (1990-2018=100) ΕΕ, Ευρωζώνη και Ελλάδα, 2001-2019

Περιοχή	Ακραίες τιμές		Μέσος όρος							
	Min	Max	2001-2019	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΕΕ-27	65,2 (Μαρ. 2009)	118,3 (Μάιος 2000)	99,2	90,8	99,6	102,9	104,2	110,4	111,5	90,8
Ευρωζώνη	65,5 (Μαρ. 2009)	118,6 (Μάιος 2000)	99,2	90,8	99,4	102,9	104,0	110,4	111,5	90,8
Ελλάδα	79,3 (Μαρ. 2009)	120,7 (Ιούλ. 2000)	99,0	93,6	102,0	91,7	94,4	98,9	103,8	93,6

Πηγή IOBE, 2020, DG Ecfm

Πίνακας 13. Ακαθάριστο Δημόσιο χρέος σε δις ευρώ 1997-2021 και σε ποσοστό του ΑΕΠ

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2021	2020	2019	2018	2017	2016
ECU/EUR:	Euro area (20 count) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				12,012.1	11,388.6	10,325.8	10,239.8	10,127.9	10,041.3
	European Union (12) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				12,987.2	12,317.3	11,098.9	11,011.8	10,903.6	10,800.4
	Greece				353.4	341.2	331.1	334.7	317.5	315.0
	Spain				1,427.2	1,345.8	1,223.4	1,208.9	1,183.4	1,145.1
	Italy				2,678.1	2,572.8	2,410.0	2,381.5	2,329.9	2,285.7
	Cyprus				24.3	24.9	21.0	21.3	18.8	19.5
	Portugal				269.2	270.5	250.0	249.3	247.2	245.2
	Euro area (20 count) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				12,012.1	11,388.6	10,325.8	10,239.8	10,127.9	10,041.3
	European Union (12) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				12,987.2	12,317.3	11,098.9	11,011.8	10,903.6	10,800.4
	Greece				353.4	341.2	331.1	334.7	317.5	315.0
	Spain				1,427.2	1,345.8	1,223.4	1,208.9	1,183.4	1,145.1
	Italy				2,678.1	2,572.8	2,410.0	2,381.5	2,329.9	2,285.7
	Cyprus				24.3	24.9	21.0	21.3	18.8	19.5
	Portugal				269.2	270.5	250.0	249.3	247.2	245.2
	Euro area (20 count) (Percentage of GDP at current prices (e				97.1	99.0	85.7	87.9	89.8	92.4
Gross Public Debt (1) (Percentage of GDP at current prices (e	European Union (12) (Percentage of GDP at current prices (e				89.4	91.5	79.2	81.4	83.4	86.1
	Greece				206.3	206.3	180.6	186.6	179.6	180.6
	Spain				118.3	120.4	98.2	100.4	101.8	102.7
	Italy				150.3	154.9	134.1	134.4	134.2	134.8
	Cyprus				101.0	113.5	90.4	91.1	92.6	102.6
	Portugal				125.5	134.9	116.6	128.5	126.1	131.5

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
ECU/EUR:	Euro area (20 count) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				9.866,3	9.745,8	9.502,3	9.172,9	8.677,1	8.215,0	7.466,8	6.723,6	6.212,9
	European Union (12) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				10.617,3	10.474,7	10.220,6	9.873,2	9.324,8	8.846,0	8.017,8	7.203,5	6.686,0
	Greece				311,7	319,6	320,5	305,1	356,2	330,6	301,1	264,9	238,9
	Spain				1.113,7	1.084,8	1.025,7	927,8	743,0	649,2	569,5	440,6	384,7
	Italy				2.239,4	2.203,0	2.136,2	2.054,7	1.973,4	1.920,6	1.839,2	1.738,6	1.677,6
	Cyprus				19,2	19,0	18,7	15,6	13,1	10,9	10,1	8,7	9,5
	Portugal				235,7	230,1	224,1	217,2	201,5	180,0	154,0	135,5	127,6
	Euro area (20 count) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				9.866,3	9.745,8	9.502,3	9.172,9	8.677,1	8.215,0	7.466,8	6.723,6	6.212,9
	European Union (12) Mrd ECU/EUR, Standard aggregation				10.617,3	10.474,7	10.220,6	9.873,2	9.324,8	8.846,0	8.017,8	7.203,5	6.686,0
	Greece				311,7	319,6	320,5	305,1	356,2	330,6	301,1	264,9	238,9
	Spain				1.113,7	1.084,8	1.025,7	927,8	743,0	649,2	569,5	440,6	384,7
	Italy				2.239,4	2.203,0	2.136,2	2.054,7	1.973,4	1.920,6	1.839,2	1.738,6	1.677,6
	Cyprus				19,2	19,0	18,7	15,6	13,1	10,9	10,1	8,7	9,5
	Portugal				235,7	230,1	224,1	217,2	201,5	180,0	154,0	135,5	127,6
	Euro area (20 count) (Percentage of GDP at current prices)				93,4	95,4	95,2	92,8	88,2	85,7	80,1	69,5	65,8
	European Union (12) (Percentage of GDP at current prices)				86,9	88,9	88,7	86,8	82,3	80,5	75,7	65,0	62,2
	Greece (Percentage of GDP at current prices)				176,7	180,3	178,2	162,0	175,2	147,5	126,7	109,4	103,1
	Spain (Percentage of GDP at current prices)				103,3	105,1	100,5	90,0	69,9	60,5	53,3	39,7	35,8
	Italy (Percentage of GDP at current prices)				135,3	138,4	132,5	126,1	119,2	112,2	103,9	85,3	78,9
	Cyprus (Percentage of GDP at current prices)				106,8	108,8	103,7	80,1	65,8	56,3	54,3	45,5	40,4
	Portugal (Percentage of GDP at current prices)				133,2	132,9	133,4	129,0	114,4	100,2	87,8	75,6	72,0

Variable	Unit/Description	Country	Unit	Year	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	
ECU/EUR:	Euro area (20 coun)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			6.100,2	5.961,2	5.696,7	5.438,2	5.184,0	5.017,6	4.862,7	4.782,1	4.637,3	
			European Union (1)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation	6.569,9	6.416,5	6.139,6	5.843,1	5.585,5	5.402,4	5.221,1	5.155,5	4.989,5	
	Greece	Mrd ECU/EUR	225,7	214,0	199,3	181,5	171,4	163,0	148,2	136,5	126,1			
	Spain	Mrd ECU/EUR	392,1	393,5	389,9	382,8	384,1	378,9	374,6	362,2	346,4			
	Italy	Mrd ECU/EUR	1.657,3	1.591,6	1.526,4	1.471,3	1.436,1	1.420,0	1.353,6	1.331,3	1.299,7			
	Cyprus	Mrd ECU/EUR	9,6	9,6	9,1	8,2	7,3	6,7	6,0	5,5	5,1			
	Portugal	Mrd ECU/EUR	122,5	114,6	102,2	93,3	85,6	77,9	69,6	66,3	61,9			
	Euro area (20 coun)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation			6.100,2	5.961,2	5.696,7	5.438,2	5.184,0	5.017,6	4.862,7	4.782,1	4.637,3	
			European Union (1)	Mrd ECU/EUR, Standard aggregation	6.569,9	6.416,5	6.139,6	5.843,1	5.585,5	5.402,4	5.221,1	5.155,5	4.989,5	
	Greece	Mrd EURO-GRD	225,7	214,0	199,3	181,5	171,4	163,0	148,2	132,3	123,0			
	Spain	Mrd EURO-ESP	392,1	393,5	389,9	382,8	384,1	378,9	374,6	362,2	346,4			
	Italy	Mrd EURO-ITL	1.657,3	1.591,6	1.526,4	1.471,3	1.436,1	1.420,0	1.353,6	1.331,3	1.299,7			
	Cyprus	Mrd EURO-CYP	9,5	9,4	9,0	8,2	7,2	6,5	5,9	5,4	5,0			
	Portugal	Mrd EURO-PTE	122,5	114,6	102,2	93,3	85,6	77,9	69,6	66,3	61,9			
	National currency:	Euro area (20 coun)	(Percentage of GDP at current prices (e			68,3	70,3	69,5	69,2	67,9	68,0	69,0	71,4	72,4
				European Union (1)	(Percentage of GDP at current prices (e	64,9	67,1	66,9	66,6	65,4	65,5	66,3	69,4	70,1
Greece		(Percentage of GDP at current prices (e	103,6	107,4	102,9	101,5	104,9	107,1	104,9	98,9	97,4			
Spain		(Percentage of GDP at current prices (e	39,1	42,4	45,4	47,7	51,2	54,0	57,8	60,8	62,3			
Italy		(Percentage of GDP at current prices (e	106,7	106,6	105,1	105,5	106,4	108,9	109,0	113,3	114,3			
Cyprus		(Percentage of GDP at current prices (e	59,3	63,4	64,8	63,8	60,5	57,3	55,7	55,8	55,7			
Gross Public Debt (Percentage of GDP Portugal				(Percentage of GDP at current prices (e	73,7	72,2	67,1	63,9	60,0	57,4	54,2	55,6		

Πηγή Ameco, 2022

Πίνακας 14. Ισοζύγιο πληρωμών σε εκ. ευρώ Ελλάδα και χώρες του νότου 2010-2020

Data extracted on 02/01/2023 13:49:22 from [ESTAT]
 Dataset: **Balance of payments by country - annual data (BPM6) [BOP_C6_A_custom_4350576]**
 Last updated: 19/10/2022 23:00

Time frequency: Annual
 Currency: Million euro
 BOP_item: Current account
 Sector (ESA 2010): Total economy
 Sector (ESA 2010): Total economy
 Stock or flow: Balance
 Geopolitical entity (partner): Rest of the world

TIME	2010	2011	2012	2013	2014
GEO (Labels)					
Greece	-22.648,0	-17.831,0	-6.666,0	-2.588,0	-1.319,0
Spain	-39.213,0	-28.971,0	885,0	20.803,0	17.536,0
Italy	-53.090,0	-46.575,0	-3.746,0	18.464,0	31.079,0
Cyprus	-2.083,0	-459,0	-752,0	-266,0	-710,0
Portugal	-18.421,0	-10.527,0	-2.715,0	2.789,0	274,0

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GEO (Labels)						
Greece	-1.438,0	-3.049,0	-3.407,0	-5.231,0	-2.725,0	-10.964,0
Spain	21.830,0	35.371,0	32.208,0	22.611,0	26.237,0	6.789,0
Italy	23.931,0	44.897,0	46.169,0	46.150,0	59.492,0	64.022,0
Cyprus	-79,0	-795,0	-1.025,0	-858,0	-1.287,8	-2.201,7
Portugal	414,0	2.186,0	2.537,0	1.137,0	933,0	-2.083,0

Πηγή Eurostat, 2022

Πίνακας 15. Ποσοστό απασχόλησης εργαζόμενων ηλικίας 15-64 στην ΕΕ και ανά χώρα κράτος μέλος

Employment rates by sex, age and country of birth (%)

[Ifsa_ergacob]

Last update: 07-06-2022

[Print Table](#)

C_BIRTH: European Union - 27 countries (from 2020)

UNIT: Percentage

SEX: Total

AGE: From 15 to 64 years

TIME ▾	2012	2013	2014	2015	2016
GEO ▾					
European Union - 27	63.6	63.5	64.2	65.0	66.1
European Union - 28	64.5	64.5	65.2	66.1	67.1
European Union - 15	65.8	65.7	66.1	66.9	67.8
Euro area - 19 countries	64.2	64.0	64.3	65.1	66.1
Belgium	63.6	63.5	63.7	63.6	64.2
Bulgaria	58.8	59.5	61.1	62.9	63.4
Czechia	66.5	67.6	68.9	70.2	71.9
Denmark	72.4	72.1	72.6	73.6	73.9(b)
Germany (until 1990)	74.0(b)	74.5	74.9	75.2	76.2
Estonia	67.1	68.4	69.8	71.5	71.9
Ireland	60.5	62.3	63.8	65.4	67.0
Greece	51.0	49.0	49.4	50.7	52.0
Spain	56.5	55.6	56.7	58.4	60.0
France	65.0	65.2	64.8(b)	65.1	65.5
Croatia	54.1	53.1	54.8	56.0	57.2
Italy	56.4	55.4	55.5	56.2	57.1
Cyprus	64.3	61.3	61.5	62.2	64.0
Latvia	63.1	65.3	66.5	68.5	69.3
Lithuania	61.9	63.6	65.6	67.1	69.4
Luxembourg	66.2	66.0	66.9	66.9(b)	66.2
Hungary	56.6	58.0	61.8	63.9	66.5
Malta	58.9	60.9	62.8	64.4	66.2
Netherlands	76.0	75.4	74.9	76.0	76.8
Austria	72.6	72.8	72.6	72.8	73.5
Poland	59.7	60.0	61.7	62.9	64.5
Portugal	61.2	60.6	62.5	63.8	65.1
Romania	60.2	60.1	61.0	61.4	61.6
Slovenia	64.0	63.4	64.3	65.5	66.1
Slovakia	59.7	59.9	61.0	62.7	64.9
Finland	69.8	69.3	69.3	69.2	69.9
Sweden	76.1	77.0	77.5	78.3	79.1
Iceland	79.8	81.3	83.1	85.0	86.7
Norway	76.7	76.6	76.5	76.2	75.6
Switzerland	80.2	80.2	80.6	81.0	81.6
United Kingdom	70.8	71.4	72.7	73.6	74.3
Montenegro	46.6	46.9	50.2	50.9	51.7
North Macedonia	:	46.3	47.3	48.2	49.4
Serbia	45.4	47.7	50.9(b)	52.1	55.2
Turkey	49.0	49.6	49.7(b)	50.4	50.8

TIME ▾	2017	2018	2019	2020	2021
GEO ▾					
European Union - 27	67.4	68.3	69.0	68.3	69.1(b)
European Union - 28	68.3	69.2	69.9	:	:
European Union - 15	68.8	69.5	70.1	:	:
Euro area - 19 countries	67.2	68.1	68.7	67.8	68.8(b)
Belgium	64.8(b)	66.1	67.0	66.6	67.1(b)
Bulgaria	66.9	67.7	70.1	68.5	68.2(b)
Czechia	73.6	74.7	75.0	74.3	74.3(b)
Denmark	74.8(b)	75.5	76.3	75.6	76.4(b)
Germany (until 1990)	77.1	77.6	78.3	77.3(b)	77.7(b)
Estonia	73.9	74.8	74.8	73.0	74.3(b)
Ireland	68.2(b)	69.2	69.9	68.1	69.8(b)
Greece	53.6	55.1	56.7	56.5	57.4(b)
Spain	61.5	62.7	63.7	61.8	63.4(bd)
France	66.1	66.5	66.7	66.4	68.3(bd)
Croatia	59.1	60.6	62.3	62.1	63.4(b)
Italy	57.8	58.3	58.8	58.1	58.2(b)
Cyprus	65.8	69.1	70.9	70.1	71.2(b)
Latvia	70.4	71.9	72.4	71.7	70.2(b)
Lithuania	70.4	72.5	73.0	71.6	72.6(b)
Luxembourg	66.9	67.9	68.5	67.8	69.6(b)
Hungary	68.2	69.3	70.1	69.7	73.1(b)

Πίνακας 16. Ποσοστό ανεργίας σε ΕΕ, Ευρωζώνη, Ελλάδα και χώρες του νότου

	Euro area (Percentage of active population)	Greece (Percentage of active population)	Spain (Percentage of active population)	Italy (Percentage of active population)	Cyprus (Percentage of active population)	Portugal (Percentage of active population)
2021	7,7	14,7	14,8	9,5	7,5	6,6
2020	8,0	17,6	15,5	9,3	7,6	7,0
2019	7,6	17,9	14,1	9,9	7,1	6,7
2018	8,2	19,7	15,3	10,6	8,4	7,2
2017	9,1	21,8	17,2	11,3	11,1	9,2
2016	10,1	23,9	19,6	11,7	13,0	11,5
2015	10,9	25,0	22,1	12,0	15,0	13,0
2014	11,7	26,6	24,5	12,9	16,1	14,6
2013	12,1	27,8	26,1	12,4	15,9	17,2
2012	11,5	24,8	24,8	10,9	11,9	16,6
2011	10,3	18,1	21,4	8,5	7,9	13,5
2010	10,3	12,9	19,9	8,5	6,3	12,6
2009	9,7	9,8	17,9	7,9	5,4	11,2
2008	7,6	8,0	11,3	6,8	3,7	9,0
2007	7,6	8,6	8,2	6,2	3,9	9,5
2006	8,4	9,2	8,5	6,9	4,6	9,1
2005	9,1	10,2	9,2	7,8	5,3	9,0
2004	9,3	10,8	11,0	8,1	4,7	7,8
2003	9,1	10,0	11,5	8,8	4,3	7,5
2002	8,7	10,6	11,5	9,1	3,6	6,0
2001	8,5	11,0	10,6	9,7	3,9	4,8
2000	9,3	11,6	13,9	10,7	4,9	4,8

Πηγή Ameco, 2022

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη και ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Akram, M., Sajjad, H., Fatima, T., Mukhtar, S., & Alam, H. M. (2011), Contagious Effects of Greece Crisis on Euro-Zone States. *International Journal of Business and Social Science*, 2(12).

Alogoskoufis G. (2012) Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect, *Hellenic Observatory European Institute*, LSE ανασύρθηκε από chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.lse.ac.uk/42848/1/GreeSE%20No54.pdf

Arghyrou M. and Chortareas G. (2008), Current account imbalances and real exchange rates in the euro area, *Review of International Economics*

Becker, G.S. (1993), *Human capital: a theoretical and empirical analysis with special reference to education*, NBER and the University of Chicago Press, Chicago and London, third edition

Karagiannis, N., & Kondeas, A. G. (2012), The Greek financial crisis and a developmental path to recovery: *Lessons and options*. *International Journal of Business and Social Science*, 3(13).

Kashyap, A. (2015). A Primer on the Greek Crisis: the things you need to know from the start until now. *University of Chicago, Booth School of Business*

Mathes J. (2009), Ten Years EMU – Reality Test for the OCA Endogeneity Hypothesis, Economic Divergences and Future Challenges, *Intereconomics*, March/April

Novak, Z. (2012), Under the threat of Greek public debt. *Internarional relations quarterly*, Vol. 3. No.1.

Thygesen N., (1990): *The Benefits and Costs of Currency Unification* στο H. Siebert (Ed.): *The Completion of the Internal Market*, Kiel Institute of World Economics, Töbingen: Mohr-Siebeck

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλεξάκη Π. (1994) *Ευρωπαϊκή και Οικονομική Νομισματική Ένωση*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας

Βαβούρας Ι., (1993), *Δημόσιο Χρέος θεωρία και ελληνική εμπειρία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Δρεττάκης Μ. (2011), *Οι δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα*, στο Βλάχου Α., Θεοχαράκης Ν. και Μυλωνάκης Δ. (επιμ.) *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Αθήνα, Gutenberg

Ζουμπουλάκης Μ., (2014), *Η ιστορία του ελληνικού χρέους*, *Foreign Affairs*. Ανακτήθηκε από <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70394/mixail-zoympoylakis/i-istoria-toy-ellinikoy-xreoy>

Καζάκος Π. (2010), *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*, Αθήνα, Πατάκη

Κοτσίρης Λ. (2012), *Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο*, Αθήνα, Σάκκουλας

Λαμπρινίδης Μ. (2008), *Φάσεις ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μανιάτης Θ. (2011), *Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα*, στο Βλάχου Α., Θεοχαράκης Ν. και Μυλωνάκης Δ. (επιμ.) *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Αθήνα, Gutenberg

Μπάρμπας Ν. (2018) *Στοιχεία Δημοσιονομικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας

Ράπανος Β. (2011), *Πρόλογος σε: Συλλογικό Τόμο της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Σκουρής Β. (2020), *Συνθήκη της Λισαβώνας*, Αθήνα, Σάκκουλας

Σταθάκης Γ. (2011), *Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας*, στο Βλάχου Α., Θεοχαράκης Ν. και Μυλωνάκης Δ. (επιμ.) *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Αθήνα, Gutenberg

Ψυχομάνης Σ. (2016), *Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας

Άρθρα – Μελέτες - Εκθέσεις

Αργεΐτης Γ., Δαφέρμος Γ., Νικολαΐδη Μ., (2011), *Κρίση δημοσίου χρέους στην Ελλάδα: Αίτια και προοπτικές*, Αθήνα, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ

ΕΛΣΤΑΤ (2010), *Δελτίο Τύπου, Δημοσιονομικά στοιχεία 2006-2009*, <https://www.statistics.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ (2011), *Δελτίο: Η ελληνική οικονομία 2001-2010*, ΕΛΣΤΑΤ, <https://www.statistics.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ (2011), *Δελτίο Τύπου, Δημοσιονομικά στοιχεία 2007-2010*, <https://www.statistics.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ (2014), *Απογραφή πληθυσμού κατοικιών. Μετανάστευση*, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/->

ΕΛΣΤΑΤ (2015), *Δελτίου Τύπου - Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί*, ΕΛΣΤΑΤ, <https://www.statistics.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ (2022), *Η Ελληνική Οικονομία 2010-2021*, ΕΛΣΤΑΤ, <https://www.statistics.gr/>

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE (2012) *Έκθεση Οικονομικής Συγκυρίας*, IOBE, http://iobe.gr/ec_situation.asp?PD=2022

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE (2015), *Αποτελέσματα ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας*, IOBE, <http://iobe.gr/>

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE (2020), *Αποτελέσματα ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας*, IOBE, <http://iobe.gr/>

Κιότος Α. (2011), *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*, Σειρά ερευνητικών εργασιών, Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/11089488/%CE%97_%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97_%CE%9A%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97_%CE%A3%CE%A4%CE%9F_%CE%A0%CE%9B%CE%91%CE%99%CE%A3%CE%99%CE%9F_%CE%A4%CE%97%CE%A3_%CE%9F%CE%9D%CE%95

Λαζαρέτου Σ., (2016), *Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: Η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης*, Οικονομικό Δελτίο ΤτΕ, τ.43

Τζάνας Δ. (11 Ιανουαρίου 2021), *Ισοζύγιο πληρωμών, καθρέπτης της οικονομίας*, *Εφημερίδα Ναυτεμπορική*, έντυπη έκδοση, <https://www.naftemporiki.gr/opinion/37833/isozygio-pliromon-kathreptis-tis-oikonomias/>

Τράπεζα της Ελλάδος (2008), *Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας*, ΤτΕ www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2009), *Νομισματική πολιτική, ενδιάμεση Έκθεση*, ΤτΕ www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2010), *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος. Αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, ΤτΕ, www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2011), *Ετήσια Έκθεση Διοικητή*, ΤτΕ, www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2012), *Ετήσια Έκθεση Διοικητή*, ΤτΕ, www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2014), *Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας*, ΤτΕ, www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2014), *Το χρονικό της μεγάλης κρίσης 2008-2013*, ΤτΕ, Ανακτήθηκε από <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhtshsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=ce62490e-3dbd-4f78-9c55-35e0fefb9f35>

Τράπεζα της Ελλάδος (2015), *Ετήσια Έκθεση Διοικητή*, ΤτΕ, www.bankofgreece.gr

Τράπεζα της Ελλάδος (2020), *Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας*, ΤτΕ www.bankofgreece.gr

Τσουλφίδης Ε. (13 Οκτωβρίου 2021), *Μνημόνια, έκρηξη χρέους και στο βάθος νέα ύφεση*, *Εφημερίδα των Συντακτών*, έντυπη έκδοση, https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/314448_mnimonia-ekrxi-hreoys-kai-sto-bathos-ne-a-yfesi

Υπουργείο Οικονομικών (2012), 2^ο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής, https://www.minfin.gr/web/g.g.-oikonomikes-politikes/politike-metarrythmiseis/-/asset_publisher/fuiO7kolEbKr/content/url-node-6897/20182?inheritRedirect=false

Υπουργείο Οικονομικών (1996), Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού, ανακτήθηκε από <https://www.minfin.gr/web/31511>

Υπουργείο Οικονομικών (2002), Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού, ανακτήθηκε από <https://www.minfin.gr/web/31511>

Χατζηνικολάου Π. (25 Ιουλίου 2022) *Οι έμμεσοι φόροι και η ακρίβεια ροκανίζουν το εισόδημα των νοικοκυριών, Η Καθημερινή* online έκδοση <https://www.kathimerini.gr/economy/561970690/oi-emmesoi-foroi-kai-i-akriveia-rokanizoun-to-eisodima-ton-noikokyriou/>

European Commission (2010), *Το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας*, [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp61_el.pdf](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp61_el.pdf)

European Commission (2011), *4^η αναθεώρηση Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής*, https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/op82_el.htm

European Council (2018), *3^ο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής* <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>

International Monetary Fund (IMF) 2011, *Greece: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding*, November 30, 2011, <https://www.imf.org/en/Countries/GRC#>

Έρευνα- Στατιστικά δεδομένα

ΕΛΣΤΑΤ (2022) Πίνακας δωδεκάμηνων μεταβολών ΔτΚ 1959-2022 <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/DKT87/->

ΕΛΣΤΑΤ (2022) Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1995-2021 <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/->

ΕΛΣΤΑΤ (2022) Κύρια μεγέθη Γενικής Κυβέρνησης 1995-2021 <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL36/->

EUROSTAT Αμυντικές δαπάνες Ελλάδα -EE19 1995-2010

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_EXP_custom_3606475/default/table?lang=en

EUROSTAT Κοινωνικές δαπάνες Ελλάδα -EE19 1995-2010

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_EXP_custom_3606575/default/table?lang=en

EUROSTAT Γενικές δημόσιες υπηρεσίες Ελλάδα -EE19 1995-2010

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_EXP_custom_3608655/default/table?lang=en

EUROSTAT δημόσιο έλλειμμα Ελλάδα -EE19 1995-2011

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10DD_EDPT1_custom_3614916/default/table?lang=en

EUROSTAT Αύξηση ΑΕΠ Ελλάδα – EE19 2010-2021

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00115/default/table?lang=en&category=euroind.ei_qna